T.C

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

SALTIKNÂME DESTANININ ARKETİPSEL SEMBOLİZM BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Serhan HATILOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Seval KASIMOĞLU

Çankırı – 2022

T.C

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

SALTIKNÂME DESTANININ ARKETİPSEL SEMBOLİZM BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Serhan HATILOĞLU

ORCİD: 0000-0003-3527-6122

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Seval KASIMOĞLU

Çankırı – 2022

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ i
TEZ KABUL VE ONAY ii
ÖNSÖZ iii
ÖZET v
ABSTRACT vi
KISALTMALAR vii

1. GİRİŞ 1

1.1. DESTAN 3
1.1.1. Destan Kavramının Etimolojik ve Sözlük Tanımı 3
1.1.2. Destan Türünün Tanımı 4
1.1.3. Destan Türünün Özellikleri 5
1.1.4. Destan Türünün Tasnifi 6
1.1.5. Türkiye'de Destan Üzerine Yapılmış Önemli Çalışmalar 7
1.1.6. Anadolu Sahası Destancılık Geleneği 8
1.2. SALTIKNÂME 9
1.2.1. Peygamber Soyundan Şecere ve Müjdelenen Öksüz Bir Kahraman: Sarı Saltık 10
1.2.2. Saltıknâme'nin Eldeki Kaynakları 14
1.2.3. Saltıknâme'nin Dili 16
1.2.4. Saltıknâme Üzerine Yapılan Çalışmalar 17
1.2.5. Saltıknâme'deki Dini Unsurlar 17
1.3. YÖNTEM VE UYGULAMA 23
1.3.1. Araştırmanın Yöntemi 23
1.3.2. Arketipsel Eleştiri Yöntemi 23
1.4. CARL GUSTAV JUNG VE BİLİNÇ 25
1.4.1. Bilinç Alanı 27
1.4.2. Kişisel Bilinç Dışı 27
1.4.3. Kolektif Bilinç Dışı 30
1.5. ARKETİP 32

1.5.1. Gölge Arketipi 33
1.5.2. Yüce Birey 33
1.5.3. Persona 34
1.5.4. Anima-Animus 34
1.5.5. Kahraman Arketipi 35

I. BÖLÜM: YOLA ÇIKIŞ 40
1.1. Maceraya Çağrı 40
1.1.1. Sarı Saltık'ı Maceraya İten Güç: Rüya ve İntikam 44
1.2. İlk Karşılaşma 47

II. BÖLÜM: ERGİNLENME 53
2.1. Kahraman Arketipi 53
2.2. Kahramanlık Yolundaki Olağanüstü Canavarlar 54
2.2.1. Ejderha 55
2.2.2. Timsah 59
2.2.3. Arslan 59
2.3. Yüce Birey Arketipi 60
2.3.1. Göklerden Çıkagelen Yüce Birey: Hızır 63
2.3.2. Kahramana Yoldaş Yüce Birey: Cinnî 68
2.3.3. Dört Nala Koşan Yardımcı: At 69
2.4. Sinsi Bir Düşman: Gölge 72
2.5. Saltık'ı Gizleyen Arketip: Persona 83

III. BÖLÜM: DÖNÜŞ 92

IV. SONUÇ 95
KAYNAKÇA 97
ÖZGEÇMİŞ 104

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım "*Saltıknâme Destanının Arketipsel Sembolizm Bağlamında Değerlendirilmesi"* adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı, faydalandığım ve atıf attığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu belirtir, bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

…. / … / 2022

İmza

Öğrencinin Adı Soyadı

TEZ KABUL VE ONAY
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Serhan HATILOĞLU tarafından hazırlanan *Saltıknâme Destanının Arketipsel Sembolizm Bağlamında Değerlendirilmesi* başlıklı bu çalışma, *15/11/2022* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliğiyle* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı*'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Seval KASIMOĞLU	İmza: …….
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Murat ERSÖZ	İmza: …….
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Zehra KIMIŞOĞLU	İmza: …….

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../../ 202. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Türk edebiyatı büyük bir edebi birikime sahiptir. Bu birikimim en değerlilerinden birisi İslamiyet'ten sonra oluşmuş destanımız olan Saltıknâme'dir. Saltıknâme destanının kahramanı Sarı Saltık adını taşıyan kahraman, Allah yolunda evliyaullah bir alp-gazidir. Sarı Saltık sadece Saltıknâme destanının içinde barındırdığı efsanevi bir şahsiyet değildir. Saltık, XIII. yüzyılda yaşamış gerçek bir şahsiyettir. Türkmen aşiretleriyle birlikte Anadolu coğrafyasına geçmiş ve özellikle Balkan coğrafyası başta olmak üzere birçok bölgenin İslamlaşmasında en etkili isimlerden biri olmuştur.

Amaçsızsa değil Allah yolunda cihat eden Sarı Saltık, olağanüstü özelliklere sahiptir. Bu yüzden de bizim beş duyu organımızla idrak edemeyeceğimiz güçlere, Rabb'inin "*Kün fe Yekün"* emriyle kavuşmuş Peygamber şeceresinden gelen evliya bir şahsiyettir. Bu nedenle Saltık'ı İslam'dan ayrı ele almak onun karakterini eksik ve yanlış değerlendirmektir. Her insan gibi o da içinde uygun ortamı bulduklarında gün yüzüne çıkmayı bekleyen kalıplaşmış bazı özellikler taşımaktadır ve bunlar öyle yakın dönemde oluşmuş değildir. Bahsettiğimiz kalıplar yaratılan ilk insan Hz. Âdem'den günümüz insanına kadar belli bir deneyim birikimiyle oluşarak aktarılan prototiptir (ilk örneklerdir).

İlk atalarımızdan başlayarak bize kadar ulaşan içimizde gizli olarak barındırdığımız kalıplar İsviçreli psikiyatrist Carl Gustav Jung'un dikkatini çekmiştir. Üstünde birçok çalışma yaparak ulaştığı ortak (kolektif) bilince "arketip" adını vermiştir. Jung, arketip olarak adlandırdığı dürtülerin bazılarının iyi bazılarının ise kötü olduğunu ekleyerek arketipleri psikanaliz olarak incelemiştir. Jung, "arketip" kavramını kısaca belli başlı kalıp tipler çerçevesinde değerlendirmiştir ve insanların hepsinin bunlardan ibaret olduğunu belirtmiştir. Jung'a göre bazı bireyler "arketip" kavramında "gölge" olarak adlandırılan kötü yönüyle cesaretini toplayıp yüzleşmektedir.

Jung, tarafından ortaya atılan arketip kavramının etrafında geliştirilen ve çalışmamızda kullandığımız yöntem olan arketipsel eleştiri yöntemi ise edebî eserlerin sembolik yapısını çözümlemeye ve eserlerin psikolojik olarak yorumlanmasını sağlayan psikolojik çözümleme yöntemidir.

Çalışmamızda Saltıknâme destanı "arketipsel eleştiri" yöntemine göre incelenmiştir. Saltıknâme incelenirken çalışmanın düzeni Joseph Campbell'in *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* adlı eserinde monomit adını verdiği aşamalar ile düzenli bir sistem üzerine sıralanmıştır.

İncelemenin giriş bölümünde önce destan hakkında genel bilgiler verilmiştir. Ardından Saltıknâme ve kahramanı Sarı Saltık'a yer verilmiş sonra da Jung ve arketipleri hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Birinci bölümde; Saltıknâme *"Yola Çıkış"* ana başlığı altında incelenmiştir. Bu bölümde kahramanın yola çıkışı ve bir üst adım olan erginlenmeye doğru ilerleyen kahramandan bahsedilerek onu yolculuğa iten arketipler incelenmiştir.

İkinci bölümde; *"Erginlenme"* ana başlığı altında ele incelenmiştir. Bu bölümde erginliğe ulaşan kahramanın artık sınavlarla yüzleşmesi ve neticesinde gölge arketipiyle yüzleşmesi serimlenmiştir.

Üçüncü bölüm ise; *"Dönüş"* ile başlığı ile verilmiştir. İncelemenin bu kısmında yoldaki engellerin ve imtihanların üstesinden gelip kahramanlığını gösteren ve büyük kararlılıkla yolculuğunu tamamlayıp olgunluğa erişmiş kahramanın büyük ödül olan bireyselleşme ile geriye dönüşü ele alınmaktadır.

Bana, çalışmamda her konuda yardım eden danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Seval KASIMOĞLU'na, değerli eleştirileriyle çalışmama katkı sağlayan, Dr. Öğr. Üyesi Murat ERSÖZ'e, ve Dr. Öğr. Üyesi Zehra KIMIŞOĞLU'na minnet ve şükranlarımızı sunuyorum.

Tüm bu süreçte bana hayatta her şeyin gelip geçtiğini öğreten ve tıpkı çalıştığım destan kahramanı Sarı Saltık gibi benim de yolda olgunlaşmamı sağlayan ve her türlü zorluklara karşı sabırlı olup sebat etmemde yardım eden, yoluma taş değil yoldaş olup benim de bir dalga gibi kuvvetlenip tekrar o güzel denizime yani olgunlaşıp özüme dönmemi sağlayan eşime sonsuz minnet ve şükranlarımı sunuyorum. Sen en güzel yoldaşsın…

15/11/2022

Serhan HATILOĞLU

ÖZET

Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı : Saltıknâme Destanının Arketipsel Sembolizm Bağlamında Değerlendirilmesi

Tezin Yazarı : Serhan HATILOĞLU
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Seval KASIMOĞLU
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 15/11/2022

Destanlar milletlerin ortak değerlerini nesilden nesile aktaran edebi anlatılardır. Türk Edebiyatı oldukça kuvvetli bir destan geleneğine sahiptir. Bu gelenek içindeki en önemli destanlardan biri İslamiyet'in etkisiyle oluşmuş Saltıknâme destanıdır. Saltıknâme, Sarı Saltık'ın gazalarını konu edinmektedir. Saltık, gazalarını gerçekleştirirken diyar diyar dolaşmış ve Balkanlar'ın İslamlaşmasında çok önemli bir isim olmuştur.

Çalışmamızda arketipsel sembolizm yöntemi kullanılmıştır. C. G. Jung, insanların ilk atalarından günümüze kadar ulaşan ortak (kolektif) bir bilinç dışının varlığını ortaya koymuştur. Bu ortak değerlere ise "arketip" adını vermiştir. Arketipsel sembolizm yöntemi de edebi eserlerdeki arketipleri çözümlemeye yarayan psikanaliz bir yöntemdir. Eserlerde bulunan arketipsel semboller eserleri daha iyi anlamamız açısından oldukça önemlidir. Saltıknâme destanı Jung'un arketipsel sembolizm yöntemi ile çözümlenmeye çalışılmış ve çözümleme Campbell'ın monomit (aşama arketipi) adını verdiği ayrılma, sınanma, dönüş sistematiğine uygun olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Destan, Arketip, Saltıknâme, Kahraman.

ABSTRACT

Çankırı Karatekin University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Thesis Title : Evaluation of Saltıkname Epic in the Context of Archetypal Symbolism
Author : Serhan HATILOĞLU
Supervisor : Dr. Öğr. Üyesi Seval KASIMOĞLU
Department : Turkish Language and Litetature
Thesis Type : Master's Thesis / Ph.D
Date : 15/11/2022

Epics are literary narratives that transfer the common values of nations from generation to generation. Turkish Literature has a very strong epic tradition. One of the most important epics in this tradition is the Saltikname epic, which was formed under the influence of Islam. Saltikname is about the wars of Sari Saltik. While performing his wars, Saltik traveled from land to land and became a very important name in the Islamization of the Balkans.

Archetypal symbolism method was used in our study. C. G. Jung revealed the existence of a common (collective) unconscious that has survived from the earliest ancestors of humans to the present day. He called these common values "archetypes". The archetypal symbolism method is also a psychoanalytic method that helps to analyze the archetypes in literary works. The archetypal symbols in the works are very important for us to understand the works better. Saltıkname epic has been tried to be analyzed with Jung's archetypal symbolism method and the analysis has been handled in accordance with the separation, testing and return systematic that Campbell calls monomyth (stage archetype).

Keywords: Epic, Archetype, Saltikname, Hero.

KISALTMALAR

Akt. Aktaran
c. Cilt
Çev. Çeviren
Ed. Editör
Hz. Hazreti
Haz. Hazırlayan
TDEA. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDK Türk Dil Kurumu
s. Sayfa
SLTK. Saltıknâme
vd. ve diğerleri

1. GİRİŞ

Destanlar milletlerin ortak değerlerini, ülkülerini ve bilincini barındıran anlatılardır. Toplumların yaşadıkları deneyimler destanlara konu olmuş ve sözlü olarak dilden dile aktarılarak güncelliğini korumuştur. Yerli ve yabancı pek çok araştırmacı destanları araştırmış ve böylece toplumların geçmiş yaşantılarının anlaşılmasının yanında kullandıkları dil özelliklerini de gün yüzüne çıkartmaktadırlar.

Destanlarla birlikte toplumun kolektif bilinci de ortak kahramanlar üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Çoğu milletlerin destan anlatısı bulunmaktadır; fakat az sayıda milletin Türkler kadar köklü ve çok destanı bulunmaktadır. Türk Edebiyatı destan geleneğindeki en önemli destanlardan biri Saltıknâme destanıdır. Çalışmamıza konu olan Saltıknâme İslamiyet'in etkisi ile oluşmuş destanlarımızdandır. Saltıknâme destanının kahramanı, Sarı Saltık adında Allah yolunda cihad eden alp-eren bir eylivaullahtır. Asya'dan Türk aşiretleriyle birlikte Anadolu'ya göçmüş ve oradan da Balkanlar'a geçerek bölgenin İslamlaşmasında önemli rol oynamış ve hem Müslüman hem de Gayrimüslim halk tarafından oldukça sevilmiştir. Bu sevginin bir sonucu olarak da bazı şehirlere Balkanlar'da onun adı verilmiş ve türbeler açılmıştır.

Destanlara konu olan kahramanlar Sarı Saltık gibi halkın gözünde kurtarıcı kahraman olan ve milli ülkülerini, dinini, kültürünü kucaklayıp bu uğurda yaşayan kişilerdir. Bu özelliklerin yanında kahramanlar, halkın gözünde örnek gösterilen ve yerine geçilmek istenen dolasıyla her yönden idealize edilmiş kişilerden oluşmaktadır. Mükemmel olarak idealize edilen kahramanlar her ne kadar doğru yolda olsalar da yaratılışı itibariyle içinde barındırdığı kötü yönüyle her insan gibi onlar hata yapmakta ve uygun koşullar oluştuğu vakit kötü veyahut zayıf yönleri gün yüzüne çıkmaktadır.

Destan anlatıları semboller dünyasıdır. Kahramanların mücadelesini bizlere verirken onların vermiş olduğu mücadelede karakterlerinin idealize edilmiş ve yanında kötü olan tarafları semboller aracılığıyla bizlere verilmektedir. İsviçreli psikiyatrist Jung, insanların bütününde yer alıp uygun koşullarda dışavurulan davranış kalıplarını ele almış bunlara da arketip adını vermiştir. İnsanların yaratılışından beri süregelen arketipleri Jung başlıca persona, gölge, anima-animus ve yüce birey olarak vermiştir. İnsanlarda gözlemlediği bu arketipleri daha sonra mitlerde incelemiş ve arketiplerin mitlerde oldukça yoğun bir şekilde kullanıldığını ortaya çıkartmıştır. Böylece Jung,

mitleri arketiplerin arka bahçesi olarak adlandırmıştır. Arketip kavramı ise tam bu noktada bizlere eserlerde bulunan semboller dünyasının labirentinden psikanaliz metodu olan arketipsel eleştiri yöntemiyle çıkmamızı sağlamış ve anlatıların daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır.

Arketipler üzerine yoğunlaşan bir başka isim ise Campbell olmuştur. Ayrılma-erginlenme ve dönüş sistematiğinde verdiği monomitte mitlerdeki kahramanların hepsinin geçtiği aşamaları incelemiş ve kahramanların mücadelede gösterdiği çekirdek aşamaları bir kalıpta toplamıştır. Campbell'a göre kahraman yurdundan ayrılır ve yolda karşısına çıkan engelleri aşarak Jung'un bireyselleşme olarak adlandırdığı olgunlaşmayı elde eder ve böylece yurduna geri döner.

Arketiplerin arka bahçesi olan mitler, içlerinde barındırdığı pek çok özelliğiyle önem kazanmış ve dilden dile sözlü kültür içinde gelişmiştir. Destanları anlamak milleti anlamaktır ve yaşantımızı anlamlı hale getirmektir. Bu yüzden onları ana hatlarıyla ele almak yerinde olacak ve böylece Saltıknâme'yi daha iyi özümseme imkânı elde edilecektir.

1.1. DESTAN

1.1.1. Destan Kavramının Etimolojik ve Sözlük Tanımı

Türk sahasında kullandığımız destan kelimesi günümüze gelene kadar farklılıklar göstermiştir. Bunlardan bazılarını Elçin şu şekilde ifade etmektedir:

> *"Olongho, sab, saw, irtegi, ertegi, comok ve kısmen koşuk ve yır sözleri az-çok farklı karakterde yaşarken yer-yer, Farsça bir isim olan "dâstân" veya "destan"ın bilhassa İslamiyet'in kabulünden sonra şark, şimal ve cenup Türklerinde kullanıldığı tahmin edilir"* (Elçin, 2008, s. 19).

İslamiyet'in kabulünden önce Türk boyları arasında destan kelimesi kullanılmıyordu daha sonraları İslamiyet'in etkisiyle birlikte Kur'an'ı öğrenme adımları ile birlikte Fars ve Arap diline karşı başlayan yakınlık beraberinde günümüzde kullandığımız destan kelimesine kapıyı aralamıştır. Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş* adlı kitabında destan terimi için verilen tarifleri şöyle aktarmaktadır:

> *"Dâstân" veya "destan" sözü Farsça'da "efsane, mesel ve hikâyet-i güzeştegan" manasındadır. Ebüzziyâ Tevfik "kıssa, hikâye, ekseriya manzum olan vak'a karşılıklarını vermiştir. Şemsettin Sami "1-hikâye, masal, sergüzeşt 2-bir vak'a veya hali hikâye eden âmiyâne manzume" demektedir. Muallim Naci "kıssa, hikâye, masal hile, tezvir", Hüseyin Kâzım Kadri ise "kıssa, hikâye, masal, manzum hikâye" tariflerini veriyorlar"* (2008, s. 20).

Farsçadan dilimize geçen "destan" kelimesi net olarak anlamı tek bir anlatıyı karşılamasa da günümüzde destan kelimesi tam manasıyla net bir tür için kullanılmaktadır. Destan, Türk Dil Kurumu'nun *Türkçe Sözlük*'ünde şu şekilde tanımlanmaktadır:

> *"Tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir, epope: Manas, Şehname, İlyada, Kalevala birer destan örneğidir. Bir kahramanlık hikâyesini veya bir olayı anlatan, koşma biçiminde, ölçüsü on bir hece olan halk şiiri. Çağdaş Türk edebiyatında biçim ve içerik yönünden, geleneksel destanlardan ayrılık gösteren uzun kahramanlık şiiri: Üç Şehitler Destanı, Çanakkale Destanı"* (TDK, 1998, s. 568).

Görüldüğü üzere bütün tanımlarda destan için net bir ifade yoktur fakat destan denildiğinde daha çok bir milletin başından geçen olaylar ve kahramanlık anlatıları aklımıza gelmektedir. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nin yaptığı tanım bu doğrultuda daha net olmaktadır ve destan türünü şöyle açıklamıştır:

> *"Büyük, olağanüstü toplum ve kahramanlık olaylarını uzun ve manzum olarak anlatan edebiyat türüdür' diye tanımlanırken, bazı kaynaklarda destan türü için, 'hikâye, masal, sergüzeşt, manzum hikâye (kıssa), olay, tarih, roman ve hayvan masalı (fabl)"* (TDEA, 1977, s. 263).

Özkul Çobanoğlu ise destanlar üzerine çalışması olan *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği* adlı kitabında destan kelimesi için şunları ifade etmektedir:

> *"Destan kelimesi dilimize Farsça'da "efsane, mesel ve hikâyet-i güzeştegan" manasında kullanılan "dastan" kelimesinden ses ve anlam değişikliği ile girmiştir. Bu kelimenin Türkçe'de ilk defa ne zaman kullanıldığının kesin olarak tespiti mümkün olmamakla birlikte, İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemde dilimizde bu kelime kullanılmaktadır, denilebilir"* (2003, s. 13).

Verdiğimiz birçok tanımda da belirtildiği gibi bugün kullandığımız destan kelimesi köken olarak Farsça kaynaklıdır. Destan ile anlaşılan anlatı türü birkaç farklı kullanım ile karışmaktadır. Sözlü kültür ürünlerimizden olan destanları lirik ve Türkistan'da âşık destanları adıyla bilinen halk hikâyelerinden ayırmak için epik kelimesi kullanılmaktadır. Destan ve epik kavramları birbirlerine çok yakın anlamları karşılamalarına rağmen kullanacağımız "epik destan" terimi ile tanımları sınıflandırma yolunda karşımıza çıkan karışıklıklar bir nebze de olsa azalacaktır ve böylece kavram biraz daha netleşecektir (Çobanoğlu, 2020, s. 19).

1.1.2. Destan Türünün Tanımı

Destan tarih içinde önemini her zaman korumuş ve bilim adamları tarafından araştırılmıştır. Destan türünün önemi o kadar büyüktür ki milletleri millet yapan unsurlardan biri olmuş ve destan türü sömürge altındaki toplulukların millet bilincini tekrar kazanıp sömürge/işgal statüsünden kurtulup kendilerini özgür iradelerine kavuşturmalarında önemli bir etken olmuştur.

Özellikle Avrupa kıtasında hızla devam eden destan çalışmaları bizim ülkemizde de araştırma konusu olarak kendine büyük bir yer edinmiştir. Zeki Velîdî Togan, Hüseyin Nihal Atsız, Mehmet Fuat Köprülü, Şükrü Elçin, Nihat Sami Banarlı, Pertev Naili Boratav, Saim Sakaoğlu, Ali Duymaz, Çobanoğlu, Ali Öztürk gibi isimler Türk destancılığı açısından oldukça önemli çalışmalara imza atmışlardır. Bizim de çalışmamızda destan türünün tanımını yaparken çoğunlukla yukarıda zikrettiğimiz bu isimlerin tanımlarına yer verilecektir. Togan destanları şöyle ifade etmektedir:

> *"tarihî olayları tasvirden çok, milletin yüksek millî duygularını aksettiren halk edebiyatı eserleri" olduğunu, "tamamıyla veya az çok tarihe dayanan bir ideal âlemi yansıttıklarını"* (1931, s. 4)

Ulusların karakterize özelliklerini yansıtan en eski anlatmalardan birini oluşturan destanları Şükrü Elçin şöyle ifade etmektedir:

> *"Destan (epos), bir boy, ulus (kavim) veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden biridir. Sözlü geleneğe bağlı bu anonim mahsuller, zaman ve mekân içinde cemiyetin iradesini ellerinde tutan "kahraman bilge" şahsiyetlerin menkıbevi ve hakiki hayatları etrafında teşekkül etmiş uzun, didaktik hikâyelerdir"* (1981, s. 71).

Destan bir milletin millet olması için gereken şartların bir tanesidir diyebiliriz. Çünkü millet olan halkların başından geçen olayların sözlü ortamda anlatımı olan destanlar yeri geldiğinde halkın milli duygularını tekrar yeşertmiş ve bu sayede de dağılan halklar millet bilinciyle tekrardan bir araya gelmiştirler. Destan araştırmalarının kökenlerinden sayılan Kalevela bunun en güzel örneklerinden bir tanesidir. Finlerin milli kimliklerini kaybedip yozlaştıkları dönemde Elias Lönnrot, köylüler arasında yaptığı araştırmalarla tıpkı Alman Grimm kardeşlerin yaptığı gibi toplayıp bir araya getirmiştir. Böylece Fin milli görüşü önem kazanmış ve tekrar toparlanmıştırlar. Mehmet Yardımcı 'ya göre:

> "*Destanlar, eski çağlarda bir milletin hayatını yakından ilgilendiren savaş, göç ve doğal afetler gibi tarihsel ya da toplumsal olaylar nedeniyle büyük yankılar bırakmış; büyük yenilgiler, büyük üzüntüler, büyük zaferler ve kahramanlıklar gibi duygularla söylenmiş tarihi olayların uzun ve manzum yiğitlik öyküleridir"* (2010, s. 9).

1.1.3. Destan Türünün Özellikleri

Destanlar nesilden nesile gelişim özelliklerini sürdürmüşlerdir. Destanların başlıca özelliklerini Ali Öztürk şu şekilde belirtmektedir:

> **1)** *Bütün destanlar manzumdurlar. Bazen aralarına mensur parçalar da katılır.*
>
> **2)** *Destanda, bir milletin millî iradesinin direnme gücü sergilenir.*
>
> **3)** *Bir milletin maddî ve manevî yapısı, kültür birikimi, yaşayışını şekillendiren ögeler, destanda yaşatılan veya savunulan hayat anlayışını besleyen kaynaklardır.*

> **4)** *Destanın mantığı, kişisel tutkulardan, geçici isteklerden çok, millete mal olmuş, millet bütünlüğünü etkileyen davranış ve tutkulardan kaynaklanır. Yani millî ülküyü ifade eder.*
>
> **5)** *Dramatik olayların bütünlüğü içinde trajik olaylarla da bütünlük kazanan destanlarda insan, gerçeğin üstünde; olduğundan daha güçlü ve asil gösterilir.*
>
> **6)** *Bir toplumun yaşadığı destan olayları, toplum içinde sembol haline gelmiş bir tipin hayatı etrafında geçer* (1999, s. 29).

Yukarıda özelliklerini verdiğimiz destan milletlerin yaşantısından her türlü özelliği içinde muhafaza ederek onların dünya görüşlerini bize aktarmaktadır. Bu özelliğiyle destanlar toplumsal sebeplidir çünkü; destanlar insanların bireysel istekleri doğrultusunda değil toplumun temel hedefleri doğrultusunda gelişmiştir.

1.1.4. Destan Türünün Tasnifi

Türk destanlarını ilk sınıflandırma denemesinde bulunan araştırmacı Zeki Velidi Togan'dır. "*Ziyâ Gökalp ve Hilmi Ziyâ'dan sonra daha ilmi ve daha metotlu bir şekilde"* (Atsız, 2008, s. 52) ilerleyen destan çalışmaları üzerinde duran Togan:

> *"Türklerin henüz destânî devirde yaşayan boyları arasında da dolaşmanın verdiği yetkiyle, millî destânlar üzerinde ciddiyetle durmuş ve bunu yaparken yalnız destânı işlemekle kalmayarak eski destânlar vasıtasıyla tarihin bazı karanlık noktalarını aydınlatmasını da bilmiştir"* (Atsız, 2008, s. 52).

Köprülü Türk destanlarını tarihi dönemler ve ait oldukları Türk boyu veya devletine göre şöyle tasnif etmiştir:

1. Hun Destanları: Oğuz Kağan ve Atilla Destanı

2. Göktürk Destanları: Bozkurt ve Ergenekon Destanları

3. Uygur Destanları: Uygur ve Uygur Göç Destanı

4. Moğol Destanı: Cengiz Destanı (1980, s. 60).

Köprülü ayrıca, "Cengiznâme", "Seyyid Battal Gazi", Danişmendnâme", "Timurnâme", "Edigenâme" gibi destani metinleri, İslâmî dönemde oluşan kavmî ve dinî destanlar içerisine dâhil etmektedir (akt. Oğuz, vd. 2013, s. 166).

Boratav, destanları ulusların yazı öncesi dönemlerinde oluşmuş, gelişmiş yapıtlar olarak değerlendirilmiştir. Destanları konuları bakımından iki grupta toplar:

> ***1.*** *Kozmogoni ve Mitoloji Konuları, evrenin ve yeryüzündeki varlıkların yaradılışları; Tanrılar, tanrımsı varlıklar (Tanrılarla insanların birleşmesinden doğmuş kimseler), dev, ejderha vb. gibi şeytansı kötü*

güçleri cisimlendirilmiş yaratıklar; bu çeşitli varlıkların kendi aralarında, ya da insanlarla alışverişleri, savaşları.

2. *Ulusun geçmişindeki önemli olaylar, büyük önderlerin dışta ve içte, toplumun düşmanları ile savaşları, toplumu daha rahat bir yaşama ulaştırma çabaları* (1969, s. 38).

Destanlar evrenin yaratılışı, tanrı gibi konuları, olağanüstü güçte kötü hayvanları konu edinen ve ulusların komşularıyla veya diğer ülkelerle olan ilişkileri, toplumu derinden etkileyen olayları ele almış ve böylece toplumların başından geçenler anlatılmıştır.

1.1.5. Türkiye'de Destan Üzerine Yapılmış Önemli Çalışmalar

Türk destanları üzerine yapılan çalışmaların tarihsel olarak 19. yüzyılın ortalarına götürülebilir. Bu yüzyıldan itibaren şu isimler zikredilebilir:

"A. M. Castrén, Wilhelm Radloff, V. İ. Verbitskiy, A. F. Middendorf, O. N. Böthlink, İ. A. Hudyakov, E. K. Pekarskiy, İ. N. Berezin, Şokan Velihanov, Ebubekir Divayev gibi isimler tarafından başlatılan çalışmaların genel karakterlerini, Türkiye dışında yaşayan Türk boylarının (özellikle de Güney ve Kuzey Sibirya ile Orta Asya Türk boylarının) destanlarının derlenmesi ve yayımlanması oluşturmaktadır (Oğuz, vd. 2013, ss. 177-178).

Yurt dışında yapılan bu değerli çalışmalar Türk destanları araştırmaları için öncü olmuşlar ve ülkemizde de çalışmalar başlatılmıştır. Türkiye'de destan üzerine çalışma yapan araştırmacılara şu isimleri ekleyebiliriz:

"*Pertev Naili Boratav, Abdülkadir İnan, Dursun Yıldırım, Metin Ergun, Naciye Yıldız, Semih Tezcan, Zekeriya Karadavut, Metin Ekici, Mehmet Açа, Timur Davletov, Gülsüm Killi, Selami, Fedakâr, Halil İbrahim Şahin, Bülent Bayram gibi isimler […] destanın tanımı, oluşumu, Türk destanlarının konuları ve kahramanları, tasnifi ve yayılma sahaları gibi konular üzerine ayrıntılı bir şekilde duran ilk isim, M. Fuad Köprülü'dür. Yazmış olduğu "Türk Edebiyatı Tarihi" adlı çalışmasında verdiği bilgiler, Türkiye'de kendisinden sonra yapılan ve yapılacak olan çalışmalar için örneklik ve kılavuzluk etme görevi üstlenmiştir. Yetiştirmiş olduğu Pertev Naili Boratav, H. Nihal Atsız, O. Şaik Gökyay, Nihat Sami Banarlı, Şükrü Elçin gibi isimler, kendisinden sonra destan ve halk hikâyesi konulu çalışmaları başarılı bir şekilde sürdürmüştür"* (Oğuz, vd. 2013, s. 178).

Yukarıda adı geçen bilim adamlarımızın dışında şu araştırmacılar ve çalışmalar da büyük önem arz etmektedir:

"Oğuz Kağan Destanı"nı inceleyen, Reşid Rahmeti Arat, iki ciltlik doktora çalışması olan "Dede Korkut Kitabı"yla Muharrem Ergin,

> *"Türk Mitolojisi Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar" adlı çalışmasıyla Bahaeddin Ögel, Türk Destanları hakkında çalışan ve Manas Destanı'nda Kökötöy Han bölümünü inceleyen Dursun Yıldırım"* (Oğuz, vd. 2013, s. 181).

Türk destanlarının araştırılmasının ve yazıya geçirilmesi konusunda Türk ve diğer Türki devletlerde hazırlanmış en kapsamlı destan projesini:

> *"Türk Destanlarının Tespiti, Yazıya Geçirilmesi, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayınlanması" adıyla hayata geçmiştir"* (Oğuz, vd. 2013, s. 181).

Bu çalışmayla birlikte Saim Sakaoğlu ve Ali Duymaz'ın hazırladığı *İslamiyet Öncesi Türk Destanları* adıyla yayımlanan çalışma bulunmaktadır.

1.1.6. Anadolu Sahası Destancılık Geleneği

Anadolu sahasında destan kan kaybetmiş olsa da önemini yitirmemiştir. İncelemiş olduğumuz *Saltıknâme* destanının yanında *Danişmendnâme* ve *Battalnâme* önemli destanlarımızdandır. Yıldız bu konu hakkında şunları söylemiştir:

> *"Türkiye Türkçesinde destan terimi, eski Türk destanlarını, Dede Korkut boylarını, Battal-name, Danişmendname, Saltukname gibi İslâmi etkiyle oluşan destanî metinleri ve Türk dünyasının bütün destanlarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Bunun yanında Türkiye Türkçesi'nde halk hikâyesi ve kıssa terimleri de halk anlatı türlerinden birini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Geleneğe bir bütün olarak yaklaşıldığında, Türkiye Türkçesi'nde destan, halk hikâyesi ve kıssa terimlerinin, Türk yazı dillerinde destan karşılığında kullanılan terimlerle örtüştüğü söylenebilir"* (2015, s. 65).

Anadolu'da destanların zayıflaması halk hikâyesi türünün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Destanlar kadar uzun olmayan fakat benzer özellikleri içinde bulunduran halk hikâyeleri, Anadolu sahasında destan türünün devamı niteliğinde sayılmışlardır. Böylece destan kavramının anlamı birkaç anlatı türünü karşılamıştır. Destan zamanın seyri içinde önemi kaybettikçe yerine halk hikâyelerine bırakmaya başlaması hakkında Yıldız şunları ifade etmiştir:

> *"Araştırmacıların çoğunlukla üzerinde birleştiği konu, halk hikâyelerinin Anadolu sahasında destanî geleneğin zayıflamasıyla oluşmuş bir tür olduğu konusudur. Örnekler arasında Dede Korkut boylarından ve Köroğlu'ndan türeyen eserlerin olması da bunun doğruluğunu göstermektedir"* (2015, s. 66).

Son zamanlarda destancılık geleneği oldukça zayıflamış ve yok denecek kadar azalmıştır. Destan anlatısı günümüzde önemini yitirmiş ve bulunduğu yeri halk

hikâyesine bırakmıştır. Destanın geçirmiş olduğu bu evre ile Anadolu sahasında günümüzde anlatılan anlatmalar destan özelliği değil halk hikâyesi özelliği taşımaktadır.

1.2. SALTIKNÂME

Saltıknâme İslamiyet'ten sonra oluşmuş Anadolu Türk destanıdır. XIII. yüzyılda yaşamış Sarı Saltık'ın Balkanlar, Ortadoğu ve Anadolu coğrafyasında yaptığı mücadelelerin yanında dönemin önemli şahıslarının Sarı Saltık ile olan münasebetlerini anlatmaktadır. Destan sözlü anlatımlarda mevcut iken *Cem Sultan*'ın emriyle *Ebu'l-Hayr-ı Rûmî* tarafından Anadolu ve Rumeli'den yedi yıl gibi uzun bir sürede derlenmiştir. Eser üç cilttir. Destanın geçtiği XIII. yüzyıla ait olayların tarihî gerçekliğe de uygun olması, dönemin mücadelelerini, dilini ve kültürünü barındırmakta ve bu özellikleriyle Türk edebiyatı ve kültürü bakımından oldukça önemlidir.

Destanlar milletlerin bütün değerlerini içinde barındıran toplumun mihenk taşıdır. İslamiyet'ten öncesini İslami döneme taşımış ve İslami dönem de kendi destan varlığını yakın tarihimize kadar sürdürmüştür. Saltıknâme, yakın tarihimize ışık tutmuş ve kendi çevresini, dilini, dinini, kültürünü, manevi değerlerini, toplumun birlik beraberlik oluşunu kısacası toplumun her yönünü iyi okumuş iyi muhafaza etmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır.

Saltıknâme destanı, üzerinde bilimsel bir çalışma yapmayacak okuyucu için hoşa gidecek edebi bir metin olarak okunurken incelemek üzere okuyacak tarihçi için oldukça önemli bir kaynaktır. Nitekim içinde gerçek kişilerden ve yaşanmış tarihsel olaylardan, mekânlardan bahsetmektedir. Destanların bir özelliği olan içinde toplumun geçmiş yaşantısında ne yiyip ne içtiği, ne giydiği, coğrafi şartları, toplumun başına gelmiş afetler, savaşlar, bilimsel ve teknolojik gelişim merhaleleri, diğer ülkelerin toplumlarıyla olan komşuluk, ticari, siyasi ilişkileri Saltıknâme'de anlatılmaktadır. Destanlar içinde bulundurduğu bir millete ait mevcut özellikler itibariyle milletlerin tarihini anlamak için bizlere yardımcı olmaktadırlar. Destanların, millet bilinci ve tarih için önemini şu sözlerle ifade edebiliriz:

> *"Türk tarihini anlayabilmek için destanların anlaşılması bilinmesi gerektiği kadar Tük Milleti'nin tanınması için de destanlarımızın bilinmesi gerekmektedir. Hoca Ahmet Yesevi, Yunus Emre, Hacı Bektaş*

> *Veli, Sarı Saltık Baba, Mevlâna, Hacı Bayram Veli ve Gül Baba gibi tarihi isimler olmasının yanında efsanevi birer kahraman olarak milli bilinci oluşturmada önemli bir yere sahip olmuşlardır ve bu süreç hâlihazırda devam etmektedir"* (Demir vd. 2013, s. 1).

Saltıknâme destanının bize anlattığı kahraman olağanüstü güçlü ve olağanüstü olaylar karşısında aklımızın almayacağı şekilde mücadele etmektedir. O, masallardaki gibi olağanüstülükler içinde değil kendini gerçekleştirmiş insan-ı kâmil bir kulun idrak edebileceği karakter özellikleriyle musibetlere karşı koyan milli bir kahraman, alperen, gazi, başını sadece secdede eğen sûfî bir kahramandır.

1.2.1. Peygamber Soyundan Şecere ve Müjdelenen Öksüz Bir Kahraman: Sarı Saltık

Sarı Saltık'ın asıl ismi Şerif Hızır'dır. Seyyid, Server, Saltık, Şerif Saltık isimlerini de kullanmaktadır. Soylu bir aileden gelmektedir. *"İslami Türk Destan geleneğinde Türk destan kahramanları Hz. Ali dolayısıyla Hz. Peygamber neslinden sayılmışlardır"* (Yüce, 1987, s. 125). Battalnâme, Dânişmendnâme vb. destanlarımızda olduğu gibi Saltıknâme'de de kahramanımızın soyu Hz. Muhammed'e dayanmaktadır. Eserde Sarı Saltık'ın yakın geçmişteki atası Battal Gazi'ye dayanır. *"Battal Gazi, Danişment Gazi, Hz. Ali'nin neslindendir"* (Yüce, 1987, s. 125) dolasıyla Sarı Saltık da Seyyid'dir.

Saltıknâme'de Battal Gazi, Şerif Hızır'ın ileride doğup yiğit bir gazi olacağını bilmektedir. Ona, şehadet şerbetini içmesine yakın bu müjde Hz. Muhammed tarafından rüyasında bildirilmiştir. Battal Gazi'ye rüya ile bildirilen bu müjde, Demir'in şahsi kütüphanesinde bulunan nüshada destanın giriş bölümü bulunmaktadır. [1] Seyyid Şerif'in gördüğü rüya Saltıknâme'de şu şekilde anlatılmaktadır:

> "*Oğlum! Senin neslinden bir şahıs gelecek. İsmi, Hızır olacak. Yani, Sarı Saltık olacak. Anadolu'ya gelip nice kiliseler harap edecek. Anadolu onun sebebiyle İslam ile dolacak. Onunla ümmetim kuvvetli olacak ve çok kâfirleri bilek gücüyle Müslüman edecek. Sen ise çok kısa bir zamanda bana ulaşacaksın. Şehit olup şehadet şerbetini içeceksin, deyip gözden kayboldu"* (2013, s. 21).

[1] Bknz. Ebü'l-Hayr-I Rûmî, (2013). *Saltıknâme*, Haz. Demir, N. ve Erdem, M. D. İstanbul: Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Derneği Kültür Yayınları. s. 21-23.

Seyyid Battal Gazi gördüğü rüya üzerine hemen vasiyet hazırlar ve bildirildiği gibi de Mesih Kalesi'nde kâfirlerle cenk ederken şehadet şerbetini içer. Seyyid Battal Gazi ölünce onun soyundan *"Seyyid Hasan ibn-i Hüseyin ibn-i Muhammed ibn-i Ali"* (Sltk., 2013, s. 24) fetihlere devam ettiler. Battal Gazi'nin soyunu devam ettiren Seyyid Hüseyin'e hatiplik verilir ve sonunda Seyyid Hüseyin de vefat edince Seyyid Hüseyin'in oğlu, Şerif Hızır'ın babası Hasan gelir. Hasan'a da hatiplik verilir. Hasan da ataları gibi güçlü, cesaretli, Allah yolunda cenk eden düşmana korku salan bir yiğittir. Şerif Hızır'ın babasının cengâverliğinden ve ölümünden ise Saltıknâme'de şöyle bahsedilmektedir:

> *"Seyyid Hüseyin'in oğlu yiğit idi, ona hatiplik verdiler. Çok gazalar etti. Şöyle ki Harcuna yani Amasya Vilâyetinde onun heybetinden kimse evinden dışarı çıkamazdı. Harcunan Amasya meliki, hile ile Hasan'a zehir verdi. Hasan, o vakit Kastamonu'ya gidip oturdu. Fedai erişip Seyyid'i gördü, gafil yakalayıp Seyyid'e su ile zehir verdi. Seyyid vefat etti. Bazıları da şöyle anlatır; Kâfir, Seyyid'e hançer ile vurup şehit etti"* (2013, s. 24).

Türk destanlarında kahramanların doğumları hepsinde olmamakla beraber genel itibariyle önceden haber verme ya da olağanüstülük ile meydana gelmektedir. Saltıknâme destanı da geleneği korumuş ve Şerif Hızır'ın doğumu çok önceden atası Seyyid Battal Gazi'ye, Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed tarafından bizzat rüya ile müjdelenmiştir. Rüya, eserde bir kere değil birden fazla vuku bulmaktadır. Battal Gazi, rüyasında gördüğü hal üzere vasiyetini önceden hazırlatmış ve bunu da birine vererek Battal Gazi'nin memleketi olan Malatya'daki yakın dostlarına iletmesini istemiştir. Ayrıca Saltıknâme Destanı'nda Battal Gazi'nin şehit edilmesi de anlatılmakta ve hikâyenin devamı *Battal Gazi Destanı*'nda anlatılmaktadır diyerek *Battal Gazi Destanı*'na atıfta bulunulmuştur.

Şerif Hızır'ın babası Seyyid Hasan öldüğü vakit Şerif, üç yaşındadır ve küçük yaşta yetim kalmıştır. Şerif Hızır'ın annesinin ismi Rebi'dir. *"Annesinin ismi diğer nüshalarda Rebia"* (Ocak, 2011, s. 35) diye de geçmektedir. Kocasının ölümüne ve evladının yetim kalmasına çok üzülen Rebi Hatun, bir daha hiç evlenmemiştir. Şerif Hızır'a küçüklüğünde fazla ilgi gösterilmemiş ve zorluklar içinde yetişen Şerif büyüyüp yiğit biri olmuştur. Şerif'in sıkıntılar çekerek büyümediniz nedenlerinden biri ise kendi hakkı olduğunu düşündüğü babasının hitabetinin başkasına verilmesidir. Şerif'in geçirmiş olduğu zorlu süreçler -Saltıknâme'de fakirlik ve öksüz

kalması- destanlarda sık görülen durumlardır. Kahramanın dara düşmesi onu aşağı çeken unsur değil aksine onu çıkış yolu aramak için serüvene iten güç konumundadır.

Şerif Hızır'a küçükken Abdülaziz adında bir zat tarafından eğitim verilir. Bir süre sonra Hızır Şerif'in annesi de hakkı rahmetine kavuşur ve Şerif daha da üzülür. O, artık öksüz ve başsız kalmıştır. Kendi için annesinin ölümü bir eşik haline gelmiş ve O, artık çocukluktan çıkmış hakkını aramaya koyulan bir kahramana dönüşmek için adım atmıştır. İlk hak arayışı batını olanı aramak için olsa da bu durum daha sonra değişmiştir. O öksüz yiğit artık asıl hakkı aramaya yani zahiri olan El-Hakk'ı aramaya koyulmuştur. Bu uğurda Saltık, önce intikam ateşini söndürerek nefsi ile cihat etmiş sonra da kâfirlerle cihada koyularak gözü pek bir kahramana dönüşmüştür. Seyyid, artık Rabb'inin Kur'an'da Tevbe Suresi'nde *"Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihat et ve onlara karşı çetin ol*" (Kur'an 9/73) emrine itaat ederek Allah yolunda, dini yolunda cihat eden kâfirleri Müslüman yapan alperen/gazi derviş tipine bürünmüş Allah dostu bir kahramandır.

Sarı Saltık tarihte yaşamış gerçek bir şahsiyet olması sebebiyle bazı kaynaklarda kendisinden bahsedilmektedir. Bu eserlerden birisi Muhammed B. Ali B. Es-Serrâc'ın Tuffâhu'l-Ervah ve Miftâhu'l-İrbâh'ıdır. Sarı Saltık'ın şekli özelliklerinden, yaşadığı yerden, dini görüşlerinden, nereden geldiğinden ve vefatından bahsetmektedir. Eserde Sarı Saltık'ın *"kumral olduğunu, çoğu kere göğe baktığını yaşça ve ilme hizmetçe Şeyhülislam İbnü't-Teymiye'ye benzediğini ancak kumrallık açısından ondan ayrıldığını ifade eder"* (Nejdet vd. 2015, s. 64). Sarı Saltık'ın yaşadığı yeri ise İbn-i Serraç; Kıpçakça Saçı diye okunan küçük surlarla çevrili bir beldede oturduğunu ve halkının Müslüman olmadığı şeklinde belirtmiştir. Şeyhin (Sarı Saltık) türbesinin Şaçı şehrine üç saat mesafede olduğunu da belirtmiş ve İstanbul şehrine en yakın sınır ili olan Saçı şehrinin yirmi beş yıl sonra isminin Baba Saltuk olarak değiştiğini not düşmüştür (Nejdet vd. 2015, s. 65). Şehrin isminin Baba Saltuk olarak değişmesi, Sarı Saltık'ın yabancılar tarafından da sevildiği ve orada yapmış olduğu faaliyetlerin tesirinin çok kuvvetli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

İbn-i Serrac Sarı Saltık'ın vefatıyla ilgili de çok kıymetli bilgilere yer vermektedir. Saltık'ın cenazesine bizzat katılanlardan edindiği bilgilerden yola çıkan müellif, bu

günün Müslümanlar için çok önemli olduğu belirtmiş ve şu bilgilere eserinde yer vermiştir:

> *"Şeyh yaklaşık 70 yaşlarında 697 civarında vefat etti. Onun vefatıyla bu kitabın yazılması arası yaklaşık on sekiz yıl kadardır. Bu kitabı 715'te yazdık. Onun vefat ettiği gün, o güne şahit olan güvenilir kişilerin anlattığına göre meşhur bir gündür. Onların arasında es-Seyyid Behramşah da vardır. Öldüğünde üzerindeki gömleğini ve cenazeyi taşıdıkları tabutunu Müslümanlar arasında paylaştılar. Bundan bize de bir pay düştü. Bunu bir zayıflık olarak göre âlimlerin zayıf inancının aksine bereketinden istifade etmek ve kefenlerimize koymak üzere payımızı sakladık. Allah rahmet eylesin"* (Nejdet vd. 2015, s. 66).

İbn-i Serrac'ın bizzat o dönemden istifade ederek birincil kaynaklardan aldığı bilgilerle Sarı Saltık'ın ne kadar önemli ve manevi bir şahsiyet olduğunu ortaya koymuştur. Tabutunun ve öldüğü sırada üzerinde bulunan gömleğinin Müslümanlar arasında paylaşılması ise Müslümanların onun nurundan feyz almak ve yararlanmak istediklerini anlatmakta olup Saltık'ın evliya bir kişiliği olduğunu bir kere daha bizlere göstermektedir.

Sarı Saltık, Osmanlı'ya başkentlik yapmış gaziler ocağı olarak bilinen Edirne'de otururdu. Bu şehri seçerken manevi yönlerinin yanında başka yönlerine de dikkat etmiştir. Saltık, bütün bilimlerde olduğu gibi tıp bilimine de hakimdi. Şehirlerin coğrafi şartlarına göre insan vücuduna yararlı veya zararlı olan yönlerini bilirdi ve Edirne'yi de seçerken bu özelliklere dikkat etmiştir. Destanda bu durum şöyle anlatılmaktadır:

> *"Ya beyler, ya gaziler! Bu kalenin havası kötü ve sağlığı bozucu olur. Koşacak deniz üzerinde olan şehirlerin hepsinin havası kötüdür. Görmez misiniz, deniz kenarında oturan insanın benzi ve rengi solar. Ciğerleri dertli olur, kuvveti zayıflar. Eğer kuzeyde ve güney köşesinde olursa biraz havasını defeder. İstanbul beyinin kâfirleri kış ve haz bir elbise giyer, şarap içerler. Azıp kendilerinden geçerler. Bir şehrin güneyi örtülü ve yüksek, kuzeyi açık olursa o da zararlıdır. Halkı zayıflatır. Resulullah onun gibi yerlerde durulmaması için buyurmuştur. Belukiyye, ki şimdi oraya Abruşak derler, üzerinde Ruhban Dağı vardır. Onun içi ağır havalıdır. Bu Rumeli'de üç yer vardır, havası güzeldir. Birisi, Nifon'dur. Onun bizim zamanımızdaki adı Edirne'dir. İkincisi Dimetoka'dır. Üçüncüsü Malgara'dır. Edirne'nin havası güzeldir, doğuyu ve sıcağı zararsızdır. Akar suları güzeldir. Tunca suyu hikmette şerbet yerinedir. Eski balgamları dışarı getirir. Yeri yeşildir, suyu latiftir. Havası kötü yerlerde durmak yoktur. Su iyi olmazsa içmezler. Nitekim Edirne'nin binasını Arkyanos yaptırdı. Üç suyun mizacını bildi. Meriç suyu, safraya iyi gelir. Bedeni sağlıklı duruma getirir. Safrayı güçlü duruma getirir.*

> *Tunca suyu, bünyeyi güçlendirir, cinsel gücü artırır. Fakat sürekli olarak içildiğinde Tunca suyu daha iyidir. İlaç gibidir"* (2013, s. 565).

Destanda geçen bu örnekler oldukça önemlidir. Sarı Saltık'ın ilimde oldukça ileri seviyede olduğunu yukarıda belirtmiştik. O, sağlık, din, tarih ve türlü ilme vakıf bir kahramandır. Yeri geldiğinde tarih bilgisiyle geçmişten ders alarak ilerisi için beylere nasihatler vermektedir ve nasihatlerinden faydalanan kişiler genellikle çok üst düzey beylerdir.

1.2.2. Saltıknâme'nin Eldeki Kaynakları

Saltıknâme'nin bulunduğu kaynaklar elimizde kısıtlı olarak mevcuttur. Eserlerin birkaç nüshası elimizde bulunmakla beraber nüshaların bazıları iki, bazıları da üç cilttir. Nüshaların çoğunda eksik sayfalar bulunmakla beraber şu ana kadar sadece altı nüsha bulunmuştur. Destanın giriş kısmı sadece Demir'in şahsi kütüphanesindeki nüshada tam olarak bulunmaktadır. Demir ve Erdem birlikte kitap olarak derleyip yayımlamışlardır. Bulunan nüshaların hepsi istinsah edilerek elde edilmiş nüshalar olmakla birlikte Ebu'l Hayr-i Rumî'nin yazdığı nüsha henüz bulunamamıştır. Bulunan altı nüsha çeşitli kütüphanelerde muhafaza edilmekte olup bunların bulunduğu kütüphane ve nüshaların özellikleri şöyledir:

- **Topkapı Sarayı Hazine Kütüphanesi Nüshası**

Topkapı Sarayında bulunan nüsha en önemli nüshalardan biridir. Cem Sultan'ın Ebu'l Hayr-i Rumî'ye yazdırdığı nüsha Topkapı Sarayında bulunan nüshadır. Kemal Yüce bu nüshanın özellikleri şöyle belirtmiştir:

> *"Topkapı Sarayı Hazine Kütüphanesi 1612 no.da kayıtlı bu nüsha, 425x280 mm. ebadındadır ve 618 varak ile diğer nüshalar arasında en geniş muhtevaya sahiptir. İri bir nesihle yazılı sahifelerinin her birinde 150 mm. uzunluğunda 15 satır vardır ve kâğıdı çapa fligranlı, Ahmetli Avrupa kâğıdındandır. Baştan bir yaprak eksiktir. İlk sahifesi yaldız, sonrakiler kırmızı cedvellidir. Mevcut ilk sahifenin sol üst köşesinde III. Ahmed'in beyzi mühürü basılmıştır"* (1987, s. 6).

- **Bor, Halil Bey Kütüphanesi Nüshası**

Nüshalardan bir diğeri yine Ebu-l Hayr-i Rumî'nin müellifi olduğu bilinen nüsha, Niğde'de bulunan Bor Halil Bey Kütüphanesinde bulunmaktadır ve özellikleri şöyledir:

"Bor Halil Bey Kütüphanesinde 17292 numarada kayıtlı bu nüsha, bu kütüphaneye Ragıp Önem tarafından bağışlanmıştır. Bu nüshanın girift bir nesihle yazılmış 449 varaktan oluştuğu görülmektedir. Her sahife 182x115 ebadında olup 16 satır ve 212x153 mm. ölçüsündedir. Eser bez sırtlı, mukavva ciltlidir" (Yüce, 1987, s. 7).

- **Ankara Milli Kütüphane Nüshası**

Müellifinin yine Ebu-l Hayr-i Rumî olarak bilinen ve tek ciltten oluşan Ankara Milli Kütüphane Nüshası özellikleri şöyledir:

"Saltuk-nâmenin bir başka yazmasının ilk cildi bir Tezkiretü'l Evliya tercümesinin yaprakları arasına karışmış olarak Ankara, Milli Kütüphane'sinde bulunmaktadır. 270x210 mm. ebadındaki bu yazmanın yazı alanı 208x123 mm.'dir ve Milli Kütüphane'nin Yazma Eserler kısmının 664 numarasında kayıtlıdır. Ta'like benzer tevki yazıyla yazılı ve her sahifesinde 17 satır bulunmakta olup tamamı 283 varaktır. Kâğıdının cinsi çeşitli olmakla beraber çoğu çapa fligranlı aherli Avrupa kâğıdıdır" (Yüce, 1987, s. 9).

- **İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası**

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan nüsha diğerlerinden kısadır ve özellikleri şöyledir:

"İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi İbnu'l-Emin Mahmut İnal Bölümü 3056 numarada kayıtlı olan bu nüsha, 95 yapraktan müteşekkil olup 1733 yılında Emin B. Halil tarafından istinsah edilmiştir" (Demir, 2013, s. 159).

- **Milli Kütüphane Yazma Eserler Bölümü**

Milli Kütüphane yazma eserler Bölümümde bulunan ve müstensihi belli olmayan yazmanın özellikleri şöyledir:

"Milli Kütüphane Yazma Eserler Bölümü A. 2897 numarada kayıtlı olan yazma, 170 sayfadan ibarettir ve müstensihi belli değildir" (Demir, 2013, s. 159).

- **Necati Demir Şahsi Kütüphanesinde Bulunan Nüsha**

Necati Demir Şahsi Kütüphanesinde bulunan altıncı nüsha oldukça önemlidir. Diğer nüshalarda bulunmayan giriş nüshasının da yer aldığı bu nüshanın özellikler şöyledir:

"Halen Necati Demir'in şahsi kitaplığında bulunan altıncı nüsha ise Gaziantep'in Sarısalkım köyünde bulunmuştur. Başı ve sonu tamdır. 29x18 cm. ebadındadır. Siyah deriden yapılmış cilde sahiptir. Yazma, Bekir/i Genç Osman-zade lakaplı Yusuf oğlu Ömer tarafından, Ebu'l Hayr-ı Rumî'nin Saltıkname'sinden 26 Recep 1279/1863'te istinsah

> *edilmiştir. Bu nüsha hakkında Necati Demir tarafından iki tanıtma yazısı yazılmıştır"* (Demir, 2013, s. 160).

Çalışmamızda kullandığımız nüsha Necati Demir'in şahsi kütüphanesinde bulunan nüshadır. Elimizde bulunan Sarı Saltık'ın Balkanlara gidişinin 750. Yılına özel olarak 2013 yılında basılan içinde üç cildinin de bulunduğu tek kitaptan oluşan ve Türkiye Türkçesi'ne çevrilmiş baskısıdır.

1.2.3. Saltıknâme'nin Dili

Saltıknâme halktan derlendiği gibi sade bir dille yazıya aktarılmıştır. Destan içinde pek çok hadis, menkıbe, tarihî olay bulundurmaktadır. Eseri baştan sona okuyan ve hâlihazırda diğer İslamî destanları okumuş birisi Saltıknâme destanını okuyup özümsemekte hiç zorlanmayacaktır; çünkü içindeki olaylar benzer bir yapı oluşturur.

Saltuknâme destanının dili oldukça sadedir. Nesir diliyle yazılmıştır. Sade nesir, halk için yazılan Kuran tefsirleri, hadis kitapları, menkabevî İslâm tarihleri, fütüvvetnâmeler, manâkıpnâmeler, dini-destanî halk kitapları, halk hikâyeleri, halka mahsus tasavvufi eserler, Osmanlı tarihine ait destanî nitelikteki gazavâtnâme, fetihnâme, Tevârih-i Al-i Osman gibi eserlerin, ahlâk ve siyaset kitaplarının dilidir. Hitap edeceği kitle halk olduğu için, bu kitaplar halkın konuşma diliyle yazılmışlardır. Saltuknâme destanı da halkın okuyabileceği bir dil olması sebebiyle bahsettiğimiz türlerin kullandığı sade nesir diliyle yazılmıştır (Akalın, 1987, s. 47).

Saltıknâme destanında olağanüstü mekânlarda olağanüstü kişiler ve olağanüstü hayvanlar bulunmaktadır. Bu mekânlar anlatılırken bolca tasvire başvurulmuştur. Tasvirler yine halkın anlayacağı dilde yapılmıştır. Destanda bulunan bu sade dil özelliği sayesinde Saltıknâme kolayca anlaşılmaktadır. Eser mensurdur ve manzum bölümler bulundurmamaktadır. Verdiğimiz bu bilgileri destekleyici nitelikte Alptekin de şunları söylemektedir:

> *"Sözlü kaynaklarda çeşitli anlatmaları olup, bunların tamamı mensurdur. Eserin dili Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini göstermektedir. Cümlelerin kısa olması, soru cevap yoluyla anlatım, yer yer tasvirlere yer verilmesi eserin üslup özelliklerindendir"* (2013, s. 2).

Saltıknâme baştan sona konuşma şeklinde ilerlemektedir. Soru ve cevaplarla konuşma havası içinde sade, akıcı bir anlatım dili olmasını sağlamıştır.

1.2.4. Saltıknâme Üzerine Yapılan Çalışmalar

Saltuknâme üzerinde ülkemizde ve yurt dışında birçok çalışma bulunmaktadır. Balkan ülkelerinde Sarı Saltık adına birkaç sempozyum düzenlenmiştir. Saltık'ın adının fazlaca anıldığı yer olan Köstence-Romanya'da 2013 yılında Sarı Saltık'ın Balkanlara gidişinin yedi yüz ellinci yılına özel olarak sempozyum düzenlenmiştir. Düzenlenen sempozyum bildirileri Trakya Üniversitesi tarafından Balkanlara Gidişinin 750. Yılında Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu" adıyla yayımlanmıştır. Fahir İz, Ahmet Yaşar Ocak, Necati Demir-Mehmet Dursun Erdem'in çalışmalarının dışında Köprülü, Kemal Yüce ve Şükrü Halûk Akalın'ın hazırlamış oldukları doktora tezleri vardır (Alptekin, 2013, s. 3).

Yukarıda bahsettiğimiz araştırma ve doktora tezlerinin yanı sıra Saltıknâme üzerine Mediha Aksu; Saltuknâmede Küçük Ünlü Uyumu (2002, s. 1), Mustafa Yılmaz; Saltuk-Nâme'nin II. Cildindeki Birleşik Cümleler Üzerine Bir Çalışma (1998, s. 1), Emine Hilal Ercan; Makedonya'da Adak ve Ziyaret Yerleri (2006, s. 1), Talip Tuğrul; Tunceli Alevîliğinde İnanç ve İbadet (Sarı Saltık ocağı örneği (2006, s. 1), Zeynep Aydoğan; On Beşinci Yüzyıl Bağlamında Saltukname'nin Bir İncelemesi (2007, s. 1), Yalçın Çakmak; Tunceli-Hozat Bölgesinde Sarı Saltık Ocağı ve Bektaşilik: Tarih- İnanç ve Doktrin- Ritüel (2012, s. 1), Firdevs Topçu; Saltuknâme'nin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi (2016, s. 1), Betül Hotamışlı Dağ; İslâmi dönem Anadolu Türk Destanlarından "Müseyyeb-nâme, Battalnâme, Danişmend-nâme ve Saltık-nâme"nin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi (2018, s.1), Kübra Merve Taş; Türler Arası Geçişkenlik Örneğinde Sarı Saltık ve Saltıknâme (2019, s. 1), Fatma Yılmaz; Rumeli'de Faaliyet Gösteren Dervişlere Dair Menakıpnamelerde Tarihî ve Efsanevî Unsurlar (2019, s. 1), Faruk Özkan; Osmanlı Döneminde Rumeli Gazi-Derviş Tipolojisi (2020, s. 1), Ferhat Çolak; Rumeli'nin Fethinde Sufilerin Etkisi- Sarı Saltuk Gazi Örneği (2019, s. 1), Zekeriya Efe Antalyalı; Osmanlıların Tarih Bilincinin Arayışında: Saltuknâme'yi Geçmişin Kavramsallaştırılması Olarak Okumak (2019, s. 1) yüksek lisans çalışmaları da mevcuttur.

1.2.5. Saltıknâme'deki Dini Unsurlar

Bilindiği üzere Saltıknâme destanı sözlü kaynaklardan derlenerek 15. yüzyılda Ebü'l-Hayr-ı Rûmî tarafından yazıya geçirilmiştir. Ebü'l-Hayr-ı Rûmî'nin

Saltıknâme'yi derlemesine sebep olan kişi Cem Sultandır. Saltıknâme bizzat Cem Sultan'ın isteğiyle derlenmiş İslamiyet sonrası oluşmuş destandır. Saltıknâme destanı, Şerif Hızır'ın dini gazalarını konu edinen ve bu yolda Şerif Hızır'ın türlü türlü kerametlerinin anlatıldığı menkıbedir. İslamiyet sonrası oluşmuş en önemli destanlarımızdan olan Saltıknâme, Şerif Hızır'ın aslı kişiliği ile destansı/menkıbevi kişiliğinin birbirine karışmış halde ortaya çıkan anlatıdır. O, hem tarihi şahsiyeti hem de destansı şahsiyeti çerçevesinde önce gönüllerde sonra dillerde sonrada menakıpnamelerde yaşamıştır. Destanda, öldükten sonra tabuttan oğullarına seslenen Şerif Hızır, gerçekten de menkıbevi kişiliğinde anlatıldığı gibi; tarihi, gerçek bir kişilik olarak da öldükten sonra bedenen olmasa bile hala ruhani şahsiyetiyle Rumeli ve Anadolu coğrafyasında yaşadığını hissettirmektedir. Bu izlenimi, hem türbeleri ve etrafında şekillenen anlatılarda hem de tarihte yer edinmiş bir şahsiyet ve destansı kimliğiyle karşımıza çıkan Sarı Saltık vermektedir.

İslamiyet'in etkisiyle birlikte dilimize pek çok kelime girmiştir bunlardan birisi de menkıbedir. Menkıbe, asli sözlük manası olarak övülecek işler, hareketler ve meziyetler anlamı taşımaktadır. Fakat bu terimin zamanın seyri içinde kullanım alanı değişmiş ve tarihteki önemli karakterler ile Allah-u Teâlâ'ya dost olan evliyâullahların başından geçen durumları konu edinen eserlerin adları olmuştur. Saltıknâme'yi oluşturan aslında Şerif Hızır/Sarı Saltık'ın tarihi şahsiyeti değil onun daha doğmadan önce başlayan ve öldükten sonra bile devam eden kerametlerle dolu menkıbevi kişiliğidir. İslamiyet'in etkisiyle oluştuğunu söylediğimiz Saltıknâme'deki olayların cereyan ettiği tarih ile yazıya geçiriliş zamanı arasında iki yüzyıla yakın uzun bir zaman bulunmaktadır. Geçen süreçte hikâyeler en eski Türk destanlarından da etkilenerek oluşmuştur. Arada oluşan bu uzun boşluk ve beraberinde oluşan etkileşim, hikâyeleri yazıya geçiren Ebü'l Hayr-ı Rûmî'nin hikâyelere yeni olaylar/hikâyeler eklemesiyle sonuçlanmıştır (Yüce, 1987, ss. 122-123).

Çalışmamızda kullandığımız nüsha daha önce zikrettiğimiz gibi Demir ve Erdem'in hazırlamış olduğu nüshadır. Demir nüshasında diğer nüshalarda tam olarak bulunmayan giriş kısmı da tam haliyle bulunmaktadır. Bizim çalışmamızın bu bölümünde işimize yarayan tarafı Saltıknâme'nin giriş kısmının önce Kur'an'ı Kerim'de olduğu gibi ilk "*Bismillâhirrahmânirrahîm"* sonrasında şükür ve salavat cümlesi "*Elhamdül'illahi rabbü'l-âlemin ve's-salavâtü ve'selamü 'ala hayrİ halkihi*

Muhammedin ve alihi ve sahbihi ecma'in emma ba'de[2] (2013, s. 21) ile devam etmesidir.

Destan içinde birçok âyet, hadis ve dua bulunmaktadır. Verilen bu dini unsurlarla birlikte kahramanlık yolunda ilahi bir unsurun içlerinde var olduğunu yansıtmışlardır. Saltık başta Balkanlar olmak üzere birçok coğrafyanın Müslümanlaşmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Evliya bir alperen olan Sarı Saltık dinine sımsıkı bağlanmış ve zamanının ululariyla bir araya gelmiştir. Nitekim Saltıknâme'de de Taptuk Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Nasrettin Hoca, Ahmed Fakih gibi birçok Allah dostu ile görüşmüştür. Aralarında sohbet eden erenler birbirleriyle fikir alışverişlerinde bulunmuşlar ve birbiriyle olan gönül bağlarını kuvvetlendirmişlerdir.

Gittiği İslam coğrafyasında halk tarafından saygıyla karşılanan Sarı Saltık, misafir olduğu yerlerde Müslümanlara dinlerini anlatarak ilim sohbeti yapar ve böylece halkın aydınlanmasını sağlardı. Saltıknâme'de bu duruma bir örnek şöyle anlatılmaktadır:

> *"Server geri Kefe'ye geldi, bir süre dinlendi. Orada ilim ve ibadet ile meşgul oldu. Daha sonra gemiye binip Sinop şehrine geldiler. Sinop'a çıktılar. Sinop halkı Server'i karşılamaya geldi. Onu alıp şehre getirdiler, kondurdular. Kendi evine geldi. Babası, vefat etmişti. Gidip kabrini ziyaret etti. Mescitte vaaz verdi. Tefsir ve hadisleri anlattı, halkı aydınlattı"* (2013, s. 605).

Saltıknâme İslamiyet etkisiyle gelişmiş bir destan olduğu için içinde İslâmî unsurlar çok fazla görülmektedir. Sarı Saltık'ın asıl amacı da İslâm'ı yaymaktır ve bu görevini yaparken de Kur'an'dan bolca faydalanmaktadır. Saltıknâme'de geçen âyetlerin birkaçı şunlardır:

"Kavluhu taala inna'allâhe lâ yuslihû amele'l-müsfidin". Yunus süresi, 81. âyet "Allah bozguncuların işlerini düzeltmez" (2013, s. 101).

"Kavluhu taala dinen kayimen millete İbrahime hanifen". En'am suresi, 161. âyet "İbrahim'in tek Tanrı'ya inanan tevhit dini" (2013, s. 101).

[2] "Alemlerin Rabb'ı olan Allah'a hamd ü senalar olsun. O'nun salat u selamı yaratılanların en hayırlısı olan Hazret-i Muhammed'in ehl-i beytinin ve sahabelerin üzerine olsun. Bundan sonra …" anlamında dua cümlesi.

"Elif, lam, mim gulibetü'r-rum". Rum suresi, 1-2. âyet "Rumlar, (İranlılara) mağlup oldular (2013, s. 137).

"Hayyun kayyumun la-yemut-vahid". Bakara suresi, 255. âyet'e telmih, "Diri, her şeyi gözeten, asla ölmeyen tek ilah" (2013, s. 222).

"Ve nahnü akrebü ileyhi min habli'l-verid". Kâf suresi, 16. âyet "Şüphesiz biz ona şah damarından daha yakınız" (2013, s. 283).

Sarı Saltık sihirlere karşı Müslümanları korunmak için bazen savaşlardan önce Kur'an'dan âyetler yazdırmıştır. Bu âyetlerden ikisi aşağıda verilen İsra ve Yunus suresidir:

"La havle ve la kuvvete illa billahi'l aliyyi'l-azim. Ve kul cael-Hakku ve zehek el-batıl, innel-batıla kane zehuka kal". İsra suresi, 81. âyet "Ulu ve büyük olan Allah'tan başka güç ve kuvvet yoktur. De ki: Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl yok olucudur" (2013, s. 325).

"Ma citüm bihissihr, innallahe seyübtilüh". Yunus suresi 81. âyet "(Musa dedi): Bu sizin yaptığınız sihirdir. Şüphesiz Allah onu yok edecektir" (2013, s.325).

"Küllü men aleyha fânin". Rahman suresi 26. âyet *"*yeryüzünde olan her canlı fanidir" (2013, s. 458).

"Küllü nefsin zaikatü'l-mevt". Al-i İmran suresi 185. âyet / Enbiya suresi, 35. Âyet "Her can ölümü tadacaktır" (2013, s. 458).

"Ve yes elüneke ani'r-ruh illah ahiriha". İsra suresi 85. âyet "Sana ruhtan sorarlar" (2013, s. 485).

"Ela in-ne evliyaallahi la havfun aleyhim ve la hüm yahzenüne". Yunus suresi 62. âyet "Dikkat edin, hiçbir surette Allah'ın velilerine korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir" (2013, s. 485).

"Küllü men aleyha fanin". Rahman suresi 26. âyet "Yeryüzündeki her canlı fanidir" (2013, s. 485).

"İnna lillahi ve inna ileyhi raci'un". Bakara suresi 156. âyet "Biz Allah'ın kullarıyız ve biz yine O'na döneceğiz" (2013, s. 621).

"Kavluhu taala innallah la yudıu ecr a'l-muhsinin" Tevbe suresi 120. âyet "Çünkü Allah, iş yapanların emeğini zayi etmez" (2013, s. 633).

"Yevme izin yeferahu'l-müminun". Rum suresi 4. âyet "O gün müminler sevinecekler" (2013, s. 633).

İslam'ın ikincil kaynağı olan hadisler çok önemlidirler. İslam'ın doğru anlaşılması ve İslam'ı doğru yaşamak için hadisler de Kur'an gibi rehberdirler. Peygamber efendimiz gibi yaşamak ve onun yolunda olan Sarı Saltık da hadislerden faydalanmış ve konuşmalarında hadislere yer vermiştir. Destanımızda geçen hadislere şunlar örnek olarak verilmektedir:

"Her eziyet veren öldürülür" (2013, s. 126).

"Öldüren ve öldürülen cehennemliktir" (2013, s. 160).

"Mümin ölümü, uyku gibidir. Münafıkın ölümü ise zehir gibidir" (2013, s. 344).

"Mecaz hakikatin görünümüdür" (2013, s. 359).

Sarı Saltık sadakanın önemine çok dikkat çekmiştir. İnsanların sadaka vererek günahlardan korunacağına dikkat çekmiş ve *Sadaka belayı def eder ve ömrü uzatır"* (2013, s. 124) hadis-i şerifini örnek vermiştir. Saltık'ın sadakanın önemine dikkat çektiği kısım Saltıknâme'de şöyle geçmektedir:

> *"Şerif Kırım halkına incindiğinden Toprak Hisarı kendine şehir eyledi. Her ne kadar Seyyid, Kırım'ın sokaklarını süpürdü ise de Hak teala şehre veba verdi ki Kırım halkının yarısı helak oldu. Nice kere duaya çıktılar, daha beter oldu. Neden olduğunu bilmediler. Şehirden çıkıp dağlara kaçtılar , dağıldılar. Şehri ıssız koydular. Meğer bunların içinde bir ayakkabıcı Salih kişi varmış. Kazancının yarısını fukaraya sadaka verirdi. Ona düşünde bir bölük derviş gelip:*
>
> *-Ya Kemal! Kalk, bu halka söyle! Dervişlere; kurban, sadaka ve zekât versinler ki bu veba gitsin. Bu veba, fukaranın ahındandır. Dervişlerden dua yetişti. Seyyid Sarı Saltık, size işaret verdi. Siz onun sırrını duymadınız ve bilemediniz. Gidin, onun ayağına kapanıp tövbe edin, sadaka verin ki "Es-sadakatü tadrudü'l-bela ve tüzidü'l-umr[3]" Biz gayb erenleriyiz, deyip kayboldular"* (2013, s. 124).

[3] Sadaka belayı defeder ve ömrü uzatır.

Evliyalar dua ettiği vakit duaların Allah katında kabul derecesi çok yüksektir. Sarı Saltık'ın gönül gözünü idrak edemeyen Kırım halkı Saltık'ı çok incitmiştir. Çünkü "Seyyid Kırım'a gittiği vakit oraya gelen Kırk Abdal halktan sadaka talep etti ama kimse vermedi. Sadece bir kadın bazlambaç verdi. Bunun üzerine abdallar Saltık'ın yanına gelip ağlaştı. Saltık ise onlara üzüldü ve Kırım'ın halkının harap olması yönünde dua etti" (Sltk., 2013, s. 122).

Saltık Kur'an, hadis gibi İslam'ın ana kaynaklarından yararlanırken bolca dua da etmiştir. Eyliya bir alperen olan Saltık, duaların Allah katında çok önemli olduğunu bilir ve her fırsatta dua ederek Allah'tan yardım ister. Destanımızda örnek gösterilebilecek dualar şunlardır:

> "*Bismmillah elezi la yadurru maa ismihi şeyün fi'l-ardi ve la fi's-semai ve hüvessemiu'l alim"* "Allah'ın adıyla… O'nun ismi (anıldığında), yeryüzünde ve gökyüzünde hiçbir şey zarar vermez. O, her şeyi işiten ve bilendir" (2013, s. 325).
>
> "*Allah işini mübarek kılsın"* (2013, s. 458).
>
> *"Cahillikten, fitneden, ve gafletten Allah'a sığınırım"* (2013, s. 498).

Gazalarını Allah için yapan Saltık gittiği her coğrafyada dinini yaymaya çalışmıştır. Bu yola hayatını veren Saltık ilim, irfan sahibi arif bir kişiliktir. O, semavi dinlere hakimdir çünkü Saltık iyi bir İslam misyoneridir. Misyoner değiştirmek istediği dinin bütün özelliklerini iyi bilmelidir (Yüce, 1987, s. 103) ve kâfirlerin karşısında atacağı adımları da planlamak ve batılı çürütmek için bilgi Saltık için önemlidir. Destanda geçen:

> *"Şerif, kiliseye geldi. Kalktı, eline çan alıp çaldı. Bunun üzerine kâfirler de kalktılar. Şerif kürsülerine çıkıp İncil'den âyetler okudu, manasını verdi. Öyle bir sohbet etti ki kâfirler, "Varsa Mesih, Burdur." dediler"* (Sltk., 2013, s. 64).

Şeklinde geçen olaydan anlaşıldığı gibi Saltık kâfirlerin dinine, kültürüne öyle aşina idi ki halkın gözünde Mesih olarak kabul ediliyordu.

Bildiği tüm bilgileri Allah yolunda cihat ederek kâfirleri batılı bırakıp Hakk'a davet için kullanan Saltık, İncil ile kâfirlerin dinini çürütüp kendi kendilerini yalanlama yoluna bile gitmiştir. Bu olay Saltıknâme'de şöyle anlatılmaktadır:

"-İncil'de Hak Teâlâ demiş ki Mesih'ten sonra Arakin adlı ulu bir Peygamber gelecek. O, hepsinin en ulusu olacak. Artık ondan sonra Peygamber gelmeyecek. O, nur sahibi olacak. Sizlerden sorarım, haber veriniz. İncil'de oraya gelince niçin okumuyorsunuz, inkâr ediyorsunuz, dedi. O havada kalan rahip:

-O, Muhammed'dir. Türklere Peygamber gelmiştir, bize değildir, dedi. Saltık:

-İncil'de size Hak Teâlâ dedi mi ki onun adını okumayın ve Türklere Peygamberdir, size niçin değildir? Rahip:

-Tanrı demedi, dinimizin ululları vasiyet etmişlerdir, dedi. Şerif:

-Bir şey ki İncil'de olmaya, ben onu kabul etmem. Ben İncil'in sözünü tutarım, dedi. Rahip:

-Öyle deyince Türklere itaat etmek gerek dinlerine girmek gerek, dedi. Şerif:

-Şimdi ey Kâfirler! Bilin ki ben Saltık'ım. Çok söylemeyin, imana gelin. Müslüman olun, canınızı kurtarın, dedi" (2013, s. 69).

Saltık kâfirlerin arasına önce başka kılıklarda girip onlara tahribe uğramış olan İncil'in yanlış olduğu anlatmakta ve gerçek olan İncil'den kesitler vererek onların kendi dinlerinin yanlış olduğunu kendilerinin anlaması için çabalardı. Sarı Saltık'ın bu tutumuna yanaşmayan kâfirleri ise kılıcıyla İslama davet ederek görevini yerine getirmektedir.

1.3. YÖNTEM VE UYGULAMA

1.3.1. Araştırmanın Yöntemi

1.3.2. Arketipsel Eleştiri Yöntemi

Arketipsel eleştiri yöntemi, edebi eserleri anlamada çok önemli rol oynamaktadır. Eserlerde yer alan imgeler dünyası eserin asıl manasını ve yapısını anlamada bizlere daha derinden özümseme imkânı vermektedir. Arketip kavramı, "ilk örnek" anlamına gelirken arketipsel eleştiri yöntemi de aynı şekilde eserlerin yapısındaki ilk örnekleri bulmaya yani özünde asıl yatana inmeyi amaçlamaktadır.

Arketipsel eleştirinin doğmasında başta Jung olmak üzere James G. Frazer, Erich Fromm, Vladimir J. Propp, Northrop Frye, Mircea Eliade ve Campbell'ın katkıları bulunmaktadır.

Campbell, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu eserinde tavukların içgüdüsel savunmasını örnek verir. Yumurtadan yeni çıkmış tavukların daha hiçbir hayat tecrübesi olmamasına rağmen bir şahin saldırısı olduğunda kendilerini direk savunmaya almalarını tamamen içgüdüsel davranış olarak görmektedir. Çünkü maket bir şahine bile aynı tepkileri göstermektedirler. Bu davranış tavukların içinde barındırdığı kendini koruma hissini göstermektedir. Tıpkı tavukların verdikleri bu içgüdüsel savunma hissi gibi insanlarında içinde bu şekilde sembol ve arketipler bulunmaktadır ve yaşantılarında bunları taşımaktadır. İnsanoğlu doğup büyüdükçe yaşantında din, kültür, insan bilimini gibi bilgileri öğrenir tüm bunlar insanın biyolojik yapısıyla birleşince içlerinde var olan arketipler ile hareketlerinde şekillenme oluşmaktadır (Tanrıtanır, 2019, s. 38).

Ozan, yazar ya da şair ilk kez bir şey ortaya koyarken oluşturduğu yeni yapıt eskiden kopuk değildir. İnsan ilk atalarının izlerini nasıl taşıyorsa edebi eserlerde kendinden önce gelmiş eserlerden izler taşımaktadır ve sonuç olarak yapısında belli kalıplar bulundurmaktadır. Arketipsel eleştiri, oluşturulan eserlerdeki kalıp izleri bulmamıza yardımcı olan psikanaliz çözümleme yöntemidir. Mitlerde bulunan arketipler bize, mitlerin insanlığın kültürel değerlerinin taşıyıcısı olduğu kanıtlamaktadır. Jung, mitler hakkında şunları düşünmektedir:

> *"arketiplerin kodlanmış ve kültürle yoğrulmuş yazılı kaynağı olarak kabul eder ve dolayısıyla bireyin davranışını bu yazılı kodlar yani aslında arketipler şekillendirir"* (Tanrıtanır, 2019, s. 38).

Saltıknâme destanında da Sarı Saltık'ın içgüdüsel olarak barındırdığı arketipler mevcuttur. Sarı Saltık'ın babasının ölümünden duyduğu acı buna örnektir. Serüvene çıktıktan sonra dünyevi olana yönelip yanlışlar yapması da insanın doğasında var olan temel arketiplerdendir. Çoğu zaman ölümden dönen Sarı Saltık yeniden canlanmanın arketiplerini ve mitlerini taşımaktadır.

Eleştirmenler, mitleri eleştirirken eserlerin nasıl klasik bir eser olduğu sorusuyla yola çıkarak eserlerin içinde var olan sembolleri, motifleri ve kültürel bağlantıları araştırmışlardır. Jung'un ortaya koyup savunduğu arketipler de eleştirmenlerin araştırdıkları bu semboller, motifler ve kültürel bağlantılardır. Jung, mitlerin asıl kaynağını oluşturan şeyin kolektif bilinç olduğunu kabul eder (Tanrıtanır, 2019, s.

39). Bu bağlamda eserlerde karşımıza çıkan belli başlı bazı semboller arketipleri ifade etmektedir bunlar şöyledir:

> *"Eserlerde 'iblis' arketipi kötülüğü, 'dışlanmış' arketipi ise kendisini insanlardan soyutlayan ve yalnız hayatı tercih edenleri, 'kadın' ise yeri gelince erkeğin sonunu hazırlayan, yeri gelince de saflığı ve bakireliği temsil etmektedir. 'Kırmızı' rengin, şiddeti, kan ve tutkuyu; 'yeşil' rengin ümit ve verimliliği; 'üç' rakamının Hristiyanlık geleneğindeki tamamlayıcı sayı olduğunu; '4'ün ise mevsimleri temsil ettiği ve '7' sayısı ile de tam bir bütünlüğün tamamlayıcılığın ifade edildiği bilinmektedir. Ayrıca 'su' doğuşu, var oluşu; bahçeler 'cenneti'; 'güneş' yaşamı, hayatın devamlılığını ifade etmektedir"* (Tanrıtanır, 2019, s. 40).

Arketipsel eleştiri yönteminde eserlerdeki semboller bize eserin içeriğini ve anlatmak istediği şeyleri bu imgeler yardımıyla daha iyi bir şekilde aktarmaktadır.

1.4. CARL GUSTAV JUNG VE BİLİNÇ

Freud, bütün düşüncelerini "libido" olarak adlandırdığı bastırılmış dürtülerden kaynaklandığı görüşü üzerinde temellendiriyordu ve bu görüşünde de net bir şekilde kesindi. Oysa Jung için durum böyle değildir.

Jung, Hristiyan bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur. Babası Hristiyan din adamıydı ve bu yönde de oldukça bilgiliydi. Babası Jung'a bildiği tüm bilgileri öğretiyordu. Fakat zaman geçtikçe Jung kendini sorgulamaya itti. Bu sorgulama gençlik yıllarına adım atmadan Basel'deki evinin birkaç kilometre ötesinde Kara Orman denilen bölgeden gelen 18. yüzyıldan kalma at arabasının geçişiyle başlamıştır. 18. yüzyıldan kalan at arabası tıpkı anne babası gibi o yüzyıla aitti ve bunu kendiyle ilişkilendirdi. Jung, 18. yüzyıldan kalma at arabasını görür görmez zihninde birtakım görüntüler canlandırdı. Acaba o da mı geçmişe aitti?

Bir süre sonra Jung hayatını etkileyecek olan o rüyayı görünce artık eskisi gibi bir çocuk olmayacak düşünceleriyle gelişip büyüyecek ve iş hâlihazırda bahsettiğimiz arketip simgelere kadar gelecektir. Jung bu rüyayı şöyle anlatır:

> *"Basei'de lise avlusundayım. Lise, Orta Çağ'dan kalma güzel bir mimarlık anıtıdır. Derken, atlı arabaların girdiği büyük kapıya doğru ilerliyorum; bir de bakıyorum, karşımda Basel Katedrali; güneş yeni aktarılmış dam üzerindeki kiremitlerde pırıl pırıl yanıyor; görülecek şey doğrusu! Bir de ne göreyim, Katedral'in üzerindeki bir tahtta Tanrı oturmuyor mu! Ne görkemli şey! diyorum kendi kendime; hârika şey bu*

> *dünya! Nasıl da mükemmel, tam ve uyum içinde! Derken, beklenmedik bir olay oluyor: Çok kötü bir şey ve uyanıyorum"* (Jung, 2006, s. 16).

Jung çok kötü bir şeye uyandığını söylediği bu rüyasından sonra iç sıkıntılarla baş başa kalmaktadır ve sözlerine şu şekilde devam etmektedir:

> *"Gördüğüm şey üzerine düşünmeme izin vermiyorum kendime; düşünecek olsam, her şeyi gördüğüm gibi benimsemem gerekecek ki, bu olanakdışı. Unutmak için elimden geleni yapıyorum. Olmuyor. Gene, saldırısına uğradığım bir ara, yatakta uzanmış bir kez daha seyrediyordum: Korkunçtu! Ertesi gün, annem, benzimi uçuk görmüş olacak ki, telâş içinde sordu bana, okulda bir şey mi oldu, dedi. Yoo, dedim, hiçbir şey olmadı. O gece gene aynı düşüncelerin saldırısına uğradım"* (Jung, 2006, s. 17).

Jung gördüğü bu rüyalar ile artık geri dönüşü olmayan sorgu yoluna gidecektir. Çünkü bu rüyalardan başka bir şey düşünemez olmuştur. Jung gördüğü bu kötü rüyaların kaynağını merak edip duruyordu. Gördükleri şeyleri önce şeytana bağlıyor sonra şeytanın tanrıdan küçük olduğu aklına dank ediyor ve beni Tanrı sınıyor diyordu. Sonra biraz daha düşündükçe anne babasının öğretilerine bağlıyor ondan da zarar gelmeyeceğine hüküm vererek büyük babasına oradan da gidebildiği kadar geriye Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovuluşuna kadar gidiyordu. Sonunda Jung bir rüya daha görüyordu:

> *"Tanrı, tahtından, büyük abdestini etmekteydi; katedralin üzerine kocaman bir pislik 'düşüyordu', katedral de paramparça oluyordu. Dehşetli bir şeydi bu; tek anlamı, olsa olsa, babamın öğretmiş olduğu kilise öğretilerinin ve kendi öz inançlarımın yeniden gözden geçirilmesi gerektiğiydi; Tanrı inandığım her şeyi aşağılamış oluyordu"* (Jung, 2006, s. 18).

Jung, gördüğü bu rüyadan sonra bir nebzede olsa rahatlamıştır. Tüm bu düşlerden sonra Jung, babasının öğretilerinin tekrar gözden geçirilmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Bu sorgulama onu ileride İslam ile tanıştıracaktır. Jung da herkesin bir olma olasılığı üstünde düşünmektedir. Tüm bunlar Jung'u bir silsile halinde arketip düşünceye itmiştir ve dinlere yöneltmiştir. Jung, psişeyi ele alırken bilinç ve bilinç dışı diye iki parçaya böler. Bilinç dışını da Jung; kişisel bilinç dışı ve kolektif bilinç dışı olmak üzere ikiye ayırır ve *"arketipleri kolektif bilinç dışının çekirdek yapıları olarak tanımlar"* (Jacobi, 2002, s. 23).

1.4.1. Bilinç Alanı

Bilinç kişinin direkt olarak bildiği, tanıdığı zihindir. Bilinç alanının geliştirilmesi Jung'un düşünme, hissetme, duygu ve sezgi diye adlandırdığı zihin işlevlerinin sürekli uygulanmasıyla sağlanır. Bir çocuk bu zihin işlevlerini eşit oranda kullanamaz; biri diğerine göre her zaman fazla kullanılır. Böylece bireysel farklılık dediğimiz süreçler ortaya çıkmış olur. Bilince ulaşan duygu, düşünce ve algıların sayısı, bir insanın bireyleşme oranına ve yaşantılarının yoğunluğuna bağlıdır (Gümüş, 2016, s. 19). Bilinçlenme ne kadar artarsa *bireyselleşme* de paralel olarak artar.

Bilincin öznesi ben'dir. Bilinç ruh içeriğinin ben ile ilişkisini sağlıklı bir şekilde sürdüren eylemdir. Dış ve iç dünyamızdaki bütün yaşantılarımız, algılanabilmeleri için ben'den geçmek zorundadırlar (Jung, 2006, s. 33). Jung bilincin önemini şu ifadelerle açıklamaktadır:

> *"Bilincin olmadığı yerde, pratik anlamda bir yaşam yoktur, çünkü dünya ancak bir psişe tarafından bilinçli olarak düşünüldüğü ve bilinçli olarak ifade edildiği sürece var olabilir. Bilinç, var olmanın ön koşuludur. Dolayısıyla pşise, ona hem felsefi hem de gerçek anlamda, fiziksel varlık prensibine eşdeğer bir konum bahşeden kozmik prensip payesi ile donatılmıştır. Bu bilincin taşıyıcısı olan bireydir"* (Jung, 1999, ss. 77-78).

Bilinç, bizim var olmamızı sağlayan ve etrafımızı anlamlandırmamıza yardımcı olan vazgeçilmez yapımızdır. Her insanın ruhu, geçmişten izler taşıyarak geleceğe taşınmaktadır. Jung'a göre *"insan ruhunun kendi tarihi vardır ve psike kendi önceki gelişiminden birçok izleri taşımaktadır"* (2009, s. 107). Jung geliştirdiği arketipsel sembolizmde insan ruhunu bilinç, kişisel ve kolektif bilinç dışı olarak üçe ayırmıştır. Ruhun bu üç yönü birbirlerinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Onları birbirlerinden ayırmak yüzeysel olarak bakıldığında çok zordur.

1.4.2. Kişisel Bilinç Dışı

Kişisel bilinç dışı, insanları huzursuz eden ve huzursuzluk yaptığından dolayı bastırdığımız, farkında olmadan bilinçsizce algıladığımız ve düşündüğümüz her şeyin biriktiği yapı olarak tanımlanmıştır. Kişisel bilinçdışının kaynağı bizzat bizim yaşantımızdır. Kolektif bilinç dışı ise, kalıtsal olarak her insanın doğuştan getirdiği, içeriğini de ilk insandan bu yana yaşanan tipik psişik etkileşimlerin oluşturduğu

(korku, tehlike, üstün güce karşı verilen mücadele, cinsellik, doğum, ölüm, sevgi, vb.) yapıdır. Kolektif bilinç dışını oluşturan her türlü şey nötrdür ve onlar hiçbir şekilde iyi yanda kötü yönde bir etkilenmeye uğramazlar ancak bilinçle etkileşime girdiklerinde ise kuvvetlenmektedirler (Jacobi, 2002, s. 25).

İnsanoğlun için en fazla haşır neşir olduğu tarafı bilinç değil aksine bilinç dışıdır. Çünkü insan hayatının çok az bir bölümünü uyanık halde geçirir be bunu Jung şöyle ifade etmiştir:

> *"Bilinç dışı bilinçten çok daha önce oluşmuştur. İnsanın temel davranışının bilince dayandığı düşüncesi yanlıştır. Yaşamımızın büyük kısmını bilinç dışında geçiririz. Ya uyuruz yada düş kurarız"* (Jung, 2006, s. 33).

Uyuduğumuz zamanlarda pek çok imge ile karşılaşırız. Rüyalarımız ilk atalarımızdan beri süregelen kolektif bilinç dışının imgeleriyle doludur. Bunların bazıları anlamlandıramadığımız veyahut ilk kez gördüğümüz simgelerledir. İşte rüyalarımızdaki bu imge dünyası bize atalarımızdan yadigârdır.

Kişi boş bir levha olarak doğmadığı gibi küçüklükten başlayarak kendine ait olan kişisel bilinç dışını şekillendirmeye başlamaktadır. Kişisel bilinç dışı bireyin çocukluktan beri yaşadığı deneyimlediği bastırılmış dürtü ve isteklerin ve unutulmuş detayların oluşturduğu kısımdır. Kişisel bilinç dışı yalnızca ve yalnızca bireyin kendisine aittir (Fordham, 2011, s. 25). Kişinin kendisine ait olan bu bilinç dışı uygun ortamı bulduğunda gün yüzüne çıkar ve daha çok rahat ve ani -şok- durumlarında dışa vurulur.

İnsanlar kendilerini tanıdığını sanırlar ama çoğu yanılmaktadır çünkü kişi bilinç düzeyindeki ego bilgisine dayanaraktan kendini tanımlar fakat bu durum karıştırılmaktadır. Ego dediğimiz yapı sadece kendi altında barındırdığını bilmektedir. Egonun bilinç dışı ve onun içeriğinden haberi yoktur. İnsan kendi bedenini tam olarak anlayamaz çünkü bu konu hakkında yeterli bilgiye sahip değildir (Jung, 1999, s. 47).

Kendini tanıdığını söyleyen insanlar genellikle yanılırlar çünkü onlar bu konuya yüzeysel bakmaktadır. Oysa insan bedeni öylesine karmaşık bir yapıdır ki onu anlamak için beden üzerine bilgi birikimi sahibi olunması gerekmektedir.

Bilinçlenme düzeyi artıkça da kendi bedenimizi tanıma yüzdemiz daha çok artmaktadır.

Çevremize baktığımızda her birimiz o bunu yapmış, şu komşunun oğlu şöyle yapmış, bu arkadaşım üniversiteyi kazanmış, diğeri o rengi giymiş, diğeri o tarz filmlerden hoşlanıyor kelimelerini çok sık olarak duymaktayız ve kendimiz de kullanmaktayızdır. Oysa kendini tanımak etrafa ve teorilere göre değil kendi içindeki bireysel gerçekliğe göre olmalıdır. Mesela bir teraziye çakıl taşı koysak ve terazide bulunan çakıl taşının ağırlığını ortalama 145 gr. olarak tartsak ve daha sonra ne kadar ararsak arayalım dışarıda 145 gr.'lık bir çakıl taşı bulamayabiliriz. Yani insan kolektif olarak değerlendirildiğinde teoride doğru olabilir; fakat kişisel olarak bakıldığı vakit o teorinin yanlış olduğunu görülebilmektedir. (Jung, 1999, ss. 47-48).

İnsanoğlu kendine döndüğü vakit çok yüzeysel olarak bakmaktadır ve aslında insanı tam anlatmayan ifadelerle bu benim der, oysa insan iç dünyasının derinliklerine uygun, doğru bir yaklaşımla indikçe kendini bir nebze olsun doğru tanımlayabilir. Kişisel olarak kendimize dönmeli ve etraftan yeteri ölçüde uzaklaşarak kendi bilinç alanımızı oluşturmamız gerekmektedir.

Jung *Keşfedilmemiş Benlik* kitabında iman etmiş kişinin bilinç düzeyinde İman etmiş kişi devletini tanır ve devletin hâkimiyetini kabul eder. Toprakların yani içinde yaşadığı yerin sahibi devlettir. Lakin iman etmiş kişi bunlara saygı gösterirken nasıl ki kendinin şahsı üzerindeki kararların Allah tarafından verildiğine iman etmiş ve uygulamaya koymuşsa aynı şekilde devletin de Allah'a bağlı olduğunu ve karar yetkisinin devlette değil Allah'ta olduğunu bilir (1999, s. 60).

Bireyler kendi benliklerini devlet idaresinden ayrı tutup korumaya çalışmaktadır. Fakat bazen devlet otoritesine ters düşüp karşı isyanlara varan tepkiler doğurmuştur. Nitekim tarihte bunun örnekleri çok sık görülmekte ve halen bu tür eylemler devam etmektedir. Bireysel yönümüz güçlendikçe kendi iç benliğimize döneriz ve bu dönüş beraberinde kişisel bilinç gelişimini getirmektedir. Kişisel yönümüz kuvvetlendikçe de olgunlaşma yolunda daha emin adımlarla gidilmektedir.

Devletler halkların bireysel yönünün gelişmesini istemez ve politikalarını da bu doğrultuda yapmaktadırlar. Dinler yaşamımızda dışarıya karşı bir bakış açısı ve tavır kazanmamıza yardımcı olurlar. Bu yetilere sahip olan insan ise bir konu üzerine söz

söyleme erdemine kavuşmuş olur. Devleti yönetenler, halkın dayandığı ve bağımlı olduğu her türlü direkleri yıkarak onları kendilerine tam bağlı hale getirmek istemektedirler. Tam da bu noktada insanların en güçlü dayanak noktası olan din, devleti yöneten hâkim güçler tarafından yıkılmak istenmektedir (Jung, 1999, s. 57). Devletin tahrip etmek istediği dayanaklar yıkıldığı vakit halk bireysellikten çıkıp yavaş yavaş kolektif yapıya doğru ilerleyecektir. Böylece bireysel bilinç azalacak ve kolektif bilinç çoğalacaktır. Devlet için bu paha biçilmezdir çünkü otoriteler, halkları kendi istedikleri düşünce yapısında yönetmek istemektedirler.

Saltıknâme destanımızın kahramanı da Jung'un bahsettiği iman etmiş kişi gibidir. Saltık iman derecesinde oldukça kuvvetlidir ve bu kuvvet onun devletine karşı saygılı olmasını gerektirir. *"Kim Peygambere itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur." (Nisa, 4/80)* âyetinden hareketle *"Kim bana itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim de bana isyan ederse Allah'a isyan etmiş olur"* hadisi şerifine göre yaşayan Sarı Saltık bu yüzden kendi devlet adamlarına saygı göstermiş ve onlara öğütler vermiştir.

1.4.3. Kolektif Bilinç Dışı

Kolektif bilinç dışı oldukça önemlidir. Çünkü kolektif bilinç insanın DNA gibidir ve ilk insanlardan beri oluşmaya başlayarak bugüne kadar gelişmeye devam eden zamanın ortak ürünüdür. Arketip için en önemli unsur kolektif bilinç dışıdır; çünkü onlar toplumun ortak değerleridir ve bu yüzden insanlığın ortak değerlerini yansıtırlar. Bireysel bilinçten dağ kuvvetli olan bu kolektif imgeler her bireyde bulunmaktadır.

Boş bir levha olarak dünyaya gelmeyen insan doğuşuyla birlikte içinde imgelerle birlikte dünyaya gözünü açar. Zamanla birlikte bu imgeler yaşadığımız dünyada anlamlı hale gelmeye başlar. Bu anlamlı hale geliş ise içimizdeki imgelerin karşılığını bulmasıyla mümkündür. Bilinç dışı dediğimiz şey bizlerin çöplüğü ya da eskiden kalma şeylerimizi kaldırıp attığımız ardiye değildir.

Bilinç dışı temeldir. İnsanın ruhunun kaynağı yani ilk örneklerini barındırdığı yerdir. Bilinç, bilinç dışı olmadan var olamaz ve biz bunları düşüncelerimizle tam anlamıyla kavrayamayız (Fordham, 2011, s. 31). Bir bebek dünyaya gelirken atalarından kalan bilgilerle dünyaya gelir ve bu bilgelere yaşayış şekline göre sahip olur. İkiz olarak doğan fakat farklı yerlerde farklı şekillerde yaşayan çocukların büyüdüğü ve bilince

ulaştığı vakit birbirlerinden farklı oldukları gözlemlenmiştir. İkizlerden ikisinde de aynı arketipler atalarından gelmiştir fakat her ikisi de farklı yaşantılara sahip olarak farklı arketipleri gün yüzüne çıkarmıştır.

Bilinç dışının bağı sadece geçmişte takılı kalmaz. O, geleceğe doğru uzanan bir köktür. Çünkü geçmişte yaşadığımız ruhsal olaylar bilinç dışında depolanırken gelecekte yaşanacak olan ruhsal durumumuz için birer kök görevi görürler ve öyle ki geçmiş ruhsal durumlarla beslenen bilinç dışı depomuz gelecek için yeni fikirlere de gebedir ve yeni fikirler için bizlere yardımcı olurlar. Bilinç dışının bu yardımcı işlevi "*ruhun karanlık derinliklerinden, lotus çiçekleri gibi yetişmekte bilinç dışı ruhun son derece önemli bir bölümünü oluşturmaktadır"* (Jung, 2009, s. 38). Bilinç dışının üstlendiği bu vazife arketiplerle doludur ve bize yardımcı olmaktadırlar. Bilinç ve bilinç dışının birlikte üstlendiği bu görev insanın bireysel davranışlarını dengelemektedir.

Jung'a göre ruh öyle bir bilinç-bilinç dışı bütünüdür ki birbirine değen sınırlar sürekli değişir. En dipten başlayarak en yukarıya doğru çıkarsak bunları görürüz. Bu iç içe girişik bilinç ve bilinç dışı şeması insanın keskin bir ayrım yapamadığı şemadır.

Ortak bilinç dışımız her insanla birlikte kendini yenilemez o ilk ilkel atalarımızdan günümüz modern atalarımıza gelene kadar oluşumunu sürdürmüş ve de sürdürmeye devam etmektedir. Bu tür değişme kademleri yaratılmış ilk insan olan Adem'den günümüz insanlarına kadar her devirde var olmuştur.

Jung, kolektif bilinç dışının çok önemli olduğunu söyler çünkü birey topluklar içinde kaldıkça kişisel bilinç erimeye başlar. Bireyleri istatistiksel olarak ele alan listeleri göz ardı etmemeliyiz çünkü onlar bize bir şeyi anlatırlar ve karşımıza verilerle dünya görüşü ortaya koymaktadır ve bu tabloda somut olan bireylerin aksine soyut devlet ideasını ortaya koymaktadır ve böylelikle insan bireyleşme sürecinden çıkarak kendini devlet için gören kalıp bir kişilik haline götürür. Bu durumda bireyin kişisel yaşamı ve gelişimin yerini devletin refahı alır. Devlet onları uygun gördüğü şekilde hedefler koydurur, uygun gördüğü şekilde barındırır ve yine uygun gördüğü şekilde giydirir. Böylelikle bireyselleşmenin önemi azaltılarak sadece devlet politikasının uygun gördüğü şekilde yaşar (Jung, 1999, s. 52). Tıpkı günümüzde devletlerin ya da kültürel lobilerin dayatması gibi kolektif bilinç insanları istenilen bilince

yönlendirmekte ve böylece kendi çıkarlarına uygun şekilde davranmalarını sağlamaktadır.

1.5. ARKETİP

Bireyin kolektif bilinç dışını tamamen arketipik birikimi oluşturmaktadır (Stevens, 1999, ss. 48-49). Bu yönüyle arketipleri Korkmaz şöyle açıklamıştır:

> *"insanların tinsel doğumları için birer hareket kodu olan arketipler, ortak bilinç dışında biriken mitik enerji birikimini şimdileştirme/güncelleme ve derin bilinç dışı akıntılarını arketipsel semboller aracılığıyla bilince taşıma işleviyle öne çıkarlar"* (2015, s. 23).

Jung'a göre arketiplerin temsilcileri mitlerdir. Mitlerde ve mitsel öykülerde karşımıza çıkan kişilerin ve olay örgülerinin hepsi bir arketipe karşılık gelmektedir. Jung'a göre, insanlık var olduğundan beri tüm dünyada farklı şekillerde görülen arketiplerin gün yüzüne çıkması için uygun koşulların gelişmesi gerekmektedir. Böylece arketipler bir deneyim üzerine harekete geçtiği vakit yani tetiklendiklerinde, içlerinde bulundukları kültür veyahut diğer faktörlerden etkilenerek büründükleri elbiseyle görünüşe çıkarlar. Eğer uygun koşullar oluşmaz ve bir deneyim, arketipi harekete geçirmezse arketipin farkına varılmaz. Her arketip aslında psişik bir niteliğin temsilcisidir ve arketiplerin harekete geçmesi demek, bilinç dışında potansiyel olarak bulunan psişik niteliklerin (irade, cesaret, üretkenlik) aktive olması demektir (Ersoy, 2006, s. 1). Jung anlatılarda en çok karşımıza çıkan arketipleri şöyle belirtmektedir:

> *"Bu ortak (kolektif) temel örneklere arketipler adını verdim. Bir arketip, bir model gerek biçim gerek anlam bakımından arkaik karakter taşıyıp mitolojik motifler içeren, sınırları kesinlikle belli bir düzendir. Katıksız mitolojik motiflere, masallarda, mitlerde, efsanelerde ve folklorda rastlamaktayız. En çok bilinen motiflerden birkaçı şunlardır: Kurtarıcı kahraman, ejderha (her vakit kendisini yenilgiye uğratan bir kahramanla bağlantılı olarak karşımıza çıkar), balina balığı ya da kahramanı yutan canavar"* (Jung, 1998, s. 51).

Kolektif bilinç alanının yansıması olan arketipler sonsuz sayıda bulunabilir. Jung temelde en önemli olarak dört arketip üzerinde durmaktadır bunlar; gölge, persona, anima-animus ve self/ben'dir. Bu dört önemli arketipin yanında sayabileceğimiz başlıca arketip ise ego tipleri, ruh tipleri kapsamında hayvan, aile, hikâye arketipleri kapmasında anne, baba, çocuk, yaşlı bilge adam, kahraman, kâşif, sihirbaz, düzenleyici, aşık, yaratıcı, saf, bakire, iyileştirici, sadık köpek, dayanıklı at, nankör

kedi ve bunlar gibi birçok arketip bulunmaktadır. Jung insanları ta ilk atalarından günümüz modern insana kadar araştırmış ve bu araştırmayı yaparken de mitleri, efsaneleri ve hikâyeleri kaynak olarak kullanmıştır. Bu sebepledir ki analitik psikoloji olarak isimlendirilen Jung psikolojisi ve edebiyat arasında çok sıkı bir bağ bulunmaktadır (Tanrıtanır, 2019, s. 115).

1.5.1. Gölge Arketipi

Gölge, insanın bireyselleşme yani kendini tanıyıp olgunluğa erme yolundaki en büyük engeldir. İnsanın bastırılmış karanlık yönlerini temsil etmektedir. Birey gölge arketipiyle tanışmadan olgunlaşma sürecini tamamlayamaz; çünkü gölge arketipi bireyin mutlaka yüzleşip başa çıkması gereken en önemli arketiplerden biridir.

Jung gölge arketipini insanın kötü ve karanlık yönü olarak belirtmiştir. Toplumların oluşturduğu ideal insan tiplerine aykırı düşen arketipler sevilmeyen yönlerimiz olarak görülmektedir ve açığa çıktığında bizleri zor durumlara sokmaktadır. Bu yüzden birey hazırlıklı olmak ve bireyselleşme sürecini tamamlamak için gölgesiyle yüzleşmeli ve onunla başa çıkmayı öğrenmelidir.

1.5.2. Yüce Birey

İlk eşiği aştıktan sonra kahraman için zorlu sınavlarla dolu mücadele başlamaktadır. İlk eşiği aşıp erginlenme safhasına gelen kahraman artık her duruma hazırdır. Yola çıkan kahraman adayının erginleşmesi bu aşamayı aşıp aşmamasına bağlıdır. Karşısına gelecek sınavlar ejderhalar, büyücüler, yolunu kesmek isteyen düşmanları onun bu mücadelesinde karşısına dikileceklerdir. Olağanüstülüklerle dolu macera yolculuğunda elbette kahraman iyi kalpli, bilgili ve her şeyin üstündekinden gelebilen bir yardımcıya ihtiyaç duyacaktır. Campbell, yardımcı unsurlarla ilgili bu serüven için; kahraman eşiği aşar aşmaz, karşısına çıkacak sınavlardan geçmek üzere belirsiz biçimlerin rüya dünyasına ilerler. Fakat serüvenin başa çıkacağı sınavlar aşması mitlerdeki en zorlu yer olmasına karşın maceraların en sevilen aşamasıdır. Kahraman sınavlarla dolu macera dünyasına girmeden önce doğaüstü yardımcı bireylerin yardımları sayesinde karşılaşacağı zorluklara hazırlanmaktadır. Bu yardımcı unsurlar tılsım veyahut gizli araçlardan oluşabilmektedir. Kahraman, olağanüstü yolculuğunda kendisini her daim iyi yönde destekleyici ve yardım edici

bir güç olduğunu ilk kez bu aşamada fark edebilir (2020, s. 93). İslamiyet etkisiyle olmuşmuş destanlarda en etkili yüce birey ise Hızır'dır.

1.5.3. Persona

Persona, bireyin toplum içinde kullandığı bir çeşit maskedir. Bu maske vasıtasıyla kahraman gerçek kimliğini saklayabildiği gibi toplum içinde uyum sağlamasını kolaylaştırıcı şekilde de davranabilmektedir. Kolektif bir olgu olan persona kişiliğin bir başkasına ait olan tarafıdır. Bireyler topluma uyum sağlayabilmek için çeşitli maskeler giyerler ve böylece kendilerine bir persona geliştirirler. Jung, personayı anlatırken bir insanın gerçekte olduğu kişi olmadığını; fakat başkalarının gözünde olduğunu düşündüğü tarafı olarak belirtmektedir (Tanrıtanır, 2019, s. 116). Böylece persona bize insanların toplum içinde bir başkası gibi davrandığını göstermektedir. Bir oyuncunun setteki rolünden çıkamayıp dışarıda da oynadığı kişiymiş gibi davranıp kendi karakterini yansıtmaması personaya örnektir. Bir başka örnek ise evlilik düşünmeyen bir adam ya da kadının insanların gözünde iyi gözükmek için yani topluma ayak uydurmak için evliliği düşünüyormuş gibi davranması da personaya örnektir.

Persona metinlerde sık rastlanılan bir arketiptir ve farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Süme personanın metinlerdeki işlevi hakkında şunları söylemiştir:

> *"Persona adı verilen arketipsel öğe, kahramanın serüveninde geçici olarak sembolize edilen somut değişimlerdir. Persona bir çeşit maskedir. Kahraman da çeşitli maskeler takarak kendisini gizleme yoluna gider. Kahramanın başka bir insan, hayvan ya da bir nesne şekline bürünmesi bir çeşit personadır. Kahraman, persona sayesinde korunma, saklanma, gerçek kimliği gizleme gibi amaçlar güder"* (2011, s. 33).

Persona mitlerde farklı şekillerde karşımıza çıkarken kahramana serüveninde kendini korumak için kullandığı arketiptir. Kahraman çeşitli maskeler takarak gerçek kimliğini gizler ve böylece yoluna çıkmak isteyen engellere takılmadan devam edebilmektedir.

1.5.4. Anima-Animus

İnsanoğlu dişi ve erkek olarak iki cinsten yaratılmıştır. Her iki cinste birbirini tamamlamaktadır. Anima ve animus arketipleri dişi ve erkeğin karşılıklı olarak birbirinden aldıkları özellikleri yansıtmaktadır.

> *"Kâinatın yaratılmasından sonra ilk insan olan Hz. Âdem yaratılmış, yine onun bir parçasından kadın yaratılarak farklı bir cinsiyet oluşmuştur. Kadın, erkekten yaratıldığı için onun bazı özelliklerini bünyesinde barındırır. Yine kadına verilen özelliklerden bazıları da erkeğin yaratılışında mevcuttur"* (Bezenmiş, 2021, s. 97).

Anima erkeğin bilinç dışındaki kadın tarafını temsil ederken animus ise kadının bilinç dışındaki erkek tarafını temsil etmektedir. Her iki cinsin birbirinden aldığı bu özellikler iki ayrı ruhsal durumları içinde barındırır. Fakat bu iki ayrı olgu bir bütün olarak kalmalı ve böylece dağılmayı önlemelidir. Karşılıklı olarak bireylerde bulanan anima ve animus bireylerin birbirlerini daha iyi anlaması için önemli olan bir arketiptir.

1.5.5. Kahraman Arketipi

İnsanoğlu tarih boyunca bir arayış içinde olmuş ve bu arayış onları çoğu zaman yolculuğa itmiştir. Yola çıkan insan karşısına çıkan zorluklarla mücadele etmiş ve sonucunda içsel ve dışsal olgunluk kazanmıştır. Kahraman (aşama) arketipinde kahraman önce kendini yolda bulur. Çıktığı bu yolda kendi ülkesinden çok uzaklara giden kahramanın başından türlü olaylar geçer ve bunlar çoğu zaman ejderha, canavar, kötü sihirbazlarla olan çetin mücadelelerdir. Kahraman yolda bu zorlukları bazen yüce bireyden yardım alarak bazen de kendi bilgeliği ve gücü ile aşar. En sonunda gittiği ve zorlu engellerle karşılaştığı o uzak ülkeden bir ödülle geri döner. Kahramanın ülkesine getirdiği ödül somut bir nesne olarak gözükse bile o ödül aslında kahramanın serüveninin başından sonuna kadar kazandığı ruhsal olgunlaşmanın bir sembolüdür. Çünkü kahraman (aşama) arketipinde yola çıkanla yoldan dönen kahraman aynı kişi değildir. Macerasını tamamlayıp dönen kahraman kendini her yönüyle gelişmiştir ve olgunlaşmıştır, deneyim sahibi usta bir kahraman olarak geriye dönmektedir. Jung'un, kahraman arketipi hakkında şunlar söylenebilir:

> *"Genel olarak, büyük arayışlar, keşifler, kurtuluşlar ve büyük eylemler Jung tarafından kahraman arketipi olarak tanımlanır. Kahraman, bilinçaltını aşmayı ve kişiliğini bir bütün olarak gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Kendilik (self) arketipi bilinç altında elde edilmesi zor bir hazine gibidir. Mitolojideki devlerle ve ejderhalarla yüzleşen ve zorlu bir mücadeleden sonra onu yenen kahraman gibi, birey de egosuyla yüzleşerek ve onu aşarak bütünlük haline ulaşır. Onu geçmeli ve bir bütün haline gelmelidir"* (Tanrıtanır, 2019, s. 126).

Mitlerde karşımıza ejderha, aslan ve sihirbaz gibi zorlu düşmanlarla mücadele eden kahramanlar sonunda onları yenmeyi bilir ve böylece kahraman olarak anılır. Jung,

kahraman arketipini tıpkı mitlerde savaşıp kahraman olanlar gibi bireyin de içsel bir savaş vererek bireysel yönde olgunlaşarak dönüşüm geçiren bireyi kahraman arketipine örnek vermektedir.

I. BÖLÜM: YOLA ÇIKIŞ

1.1. Maceraya Çağrı

"Kahraman bilmeye gelen kişidir" (Campbell, 2013, s. 134). Artık kahraman için yola çıkma vakti gelmiştir. O en uzak ülkelere gidip olağanüstü mekanlarda olağanüstü canavarlara karşı savaşını verirken manevi olarak olgunlaşacak ve artık bilinçlenerek kendini gerçekleştirmiş bir kahraman olacaktır. Bunun gerçekleşmesi için ise kahraman ilk adım olan yola çıkışı yapmalıdır.

Mitolojide kahraman benliğin başlıca simgesidir. Kahraman yalnızca bir arketip değildir. O, merkez arketiptir. *Kahraman arketipi* tek bir kavram içine sığdırılmayacak kadar geniştir, çünkü diğer bütün arketipler benliğin farklı kısımlarını temsil ederken, kahraman benliğin kendisidir (Şayhan, 2015, s. 29). Kahraman benliğine ancak bilinç dışının karanlığındaki gölgesiyle yüzleşince çıkabilir.

Kahramanın, yaşadığı süreç boyunca yaşayacağı olaylar tesadüf değildir. Olağanüstü olaylarla karşılaşacak ve bunları olağan üstü bir şekilde atlatılacak macerada iki tür kahraman da mevcuttur; yolculuğa çıkmayı kendisi tercih edenler ve etmeyenler. Belli bir tür macerada kahraman sorumluluk sahibi bir şekilde yola koyulur ve eylemi kendi iradesiyle gerçekleştirir. Bir de itildiğiniz maceralar vardır. Mesela askere çağrılma gibi (Campbell vd. 2013, s. 170). Sarı Saltık kendi isteğiyle bu maceraya atılmıştır. Babasının öldürülmesinin üzerine intikam arzusu onu maceraya itmiştir.

Bireyin maceraya çıkıp kahraman niteliklerini kazanabilmesi ancak onun ruhundaki kahraman özelliklerini dışa vurmasıyla mümkündür. Kahramanın, maceraya atılması için beklenmedik anda bir mesaj alması yani onu maceraya itecek olan haberin ona ulaşması ya da daha maceraya atılmamış olan kahramanın etrafında gelişen olayların onu istemli veyahut istemsiz olarak maceraya itmesi gerekmektedir. Campbell tesadüf gibi görünen ama tesadüften ibaret olmayan yolculuğu bu sözlerle açıklamıştır:

> *"Bir hata –görünüşte yalnızca tesadüf- beklenmedik bir dünyayı ortaya çıkarır ve birey pek iyi anlaşılamayan güçlerle bir ilişkiye sürüklenir. Freud'un gösterdiği gibi, kazalar tesadüften ibaret değildir. Bastırılmış arzuların ve çağrışımların sonucudurlar. Yaşamın yüzeyinde*

> *beklenmedik su kaynaklarının yarattığı dalgalanmalar onlar. Ve bunlar oldukça derin, ruhun kendisi kadar derin olabilirler. Kaza bir kaderin boy vermesini sağlayabilir"* (Campbell, 2020, ss. 54-55).

Freud'un bahsettiği bastırılmış arzuların ve çağrışımların hepsinin kökü ister dinsel olsun isterse duygusal olsun cinsellik barındırır. Yani bastırılmış arzular ve çağrışımlar cinsel dürtülerden kaynaklanır.

Jung, Freud'un aksine dinsel davranışlar üstünde ayrıca durur. Çünkü Jung dinsel davranışların bizler üzerindeki birleştirici gücü üzerinde duruyordu. Jung'a göre din birleştirici ve tamamlayıcıdır (Jung, 2006, s. 24). Bu açıdan Freud ile aynı görüşte olmadığını belirtir. Elbette insanın bastırılmış duygularını kabul ediyordu lakin insanın tek başına bir dürtü üzerine kurulmadığı görüşü Jung için daha kabul edilesi ve gözlemlediği bir teoriydi. Kahramanın yolculuğa başlangıcının çeşitli şekillerde ortaya çıkabileceği konusunda Campbell da şunları söylemektedir:

> *"Mitolojik yolculuğun "serüvene çağrı" olarak belirlediğimiz -bu ilk aşamasında kahramanı çağıran ve onun ruhsal ağırlık merkezini toplumun sınırlarından bilinmeyen bir bölgeye çekmiş olan kaderi belirtir. Bu önemli hazine ve tehlike bölgesi çeşitli biçimlerde sunulabilir: "uzak bir ülke, bir orman, yer altında, dağların altında ya da göğün üstünde bir krallık, gizli bir ada, sisli dağ tepesi ya da derin bir rüya hali; fakat hep tuhaf biçimde akışkan ve çok biçimli varlıkların, hayal edilemez eziyetlerin, insanüstü görevlerin ve olanaksız zevklerin yeridir"* (Campbell, 2020, s. 60).

Kahramanı yola çıkaran ateşleyici unsur her yönden karşısına çıkabilmektedir. Kahraman belli bir ideolojiye kedini adayan kişidir. Amaç kişisel olabildiği gibi toplum tarafından da belirlenen bir amaç olabilir. Bu başlangıç dünyevi olabildiği gibi ilahi de olabilir.

Kolektif anlamda ise toplumsal baskılar ya da toplumda kabul görmüş birtakım değerler uğruna yola çıkan kahraman kendine macera için bir yol bulacaktır. Bu milletini korumak vb. gibi tetikleyici bir unsur olabilir. Kahraman kendini maceraya iten unsurlarla karşılaştıktan bir süre sonra yerinde duramaz ve içi içini yer. O artık yeni biridir. Campbell, yolculuğun aynı zamanda ölüm ve doğum ikiliğini içinde barındıran bir unsur olduğu konusunda şunları söylemektedir:

> *"İster büyük ister küçük, hangi yaşam sahnesinde olursa olsun, çağrı, her zaman bir dönüşümün –tamamlandığında bir ölüme ve bir doğuma eşitlenen bir ruhsal geçiş anı ya da ayinin- gizemiyle perdeyi kaldırır. Alışılmış yaşam ufku genişlemiştir; eski kavramlar, idealler ve duygusal*

> *kalıplar artık yetmez; bir eşiği aşma zamanı gelmiştir"* (Campbell, 2020, s. 55).

Çağrıya kulak veren kahramanın artık eşiği aşma zamanı geldiğinde kendi benliğini bulmak ister. Bu amaçla kendi köşesine çekilir yahut yaşadığı yerden uzaklara gidebilir. Kahraman artık bildiği yoldan asla dönmez ve maceraya atılır. Kahramanın maceraya çıkması çoğu zaman bir kız alma, intikam vb. gibi durumlarla da örneklendirilebilir.

Carol S. Pearson, serüvene çağrılan kahramanın yola çıkışını gezgin arketipiyle açıklar. Bahsettiği bu arketipin yaşadığımız bu dünyayı deneyimlemek, görmek ve keşfetmek için yola çıkanlarla –şövalye, kovboy ve gezgin vb.- ilişkilendirilip bu şekilde örneklendirildiğinden bahsetmektedir. Bilinmeyenle karşılaşmak üzere yola çıkacak olan kişi buna bilinçli olarak atılmaktadır. Yapılan bu bilinçli yola çıkış yaşanılacak olan yeni bir boyuttaki hayata işaret etmektedir. Böylece bu düzeye başlayan kâşifin insanın içinde bulunduğu hayatın acı çekmek üstüne kurulu olmadığından bahseder (2003, s. 97). Serüven bir keşiftir ve içinde acıyı barındırabilir ama asıl amaç acı çekmek değil, kendini daha uygun bir kişiliğe çevirmektir. Pearson, klasik kahraman mitoslarında, genç kahramanın krallık çorak bir hâle geldiğinde tek başına yolculuğa çıkmaya karar verdiğini ifade eder ve gezginin yola çıkışındaki sebepleri de şu şekilde sıralar:

> *"Sebepleri arasında kralın artık otoritesini tekelde yöneten bir diktatör olmasından kaynaklandığını söyler. Kahraman ne ile karşılaşacağını bilmediği bu yolda ejderha ile karşılaşır, hazine bulur ve yaşadığı krallığa eskisinden daha bir yaşama imkânı sağlamak için ihtiyaç duyduğu şey ile geri döner. Bahsedilen bu unsur bazen bir eş bazen de sandıklar dolusu hediyedir. Kahraman sandıklarımızla geri dönmesinin yanında onun için zorunlu olan bir şey daha vardır o da içsel dönüşümü tamamlayıp olgunlaşmasıdır* (Kaya, 2016, s. 50).

A. İ. Gökeri, çağrının mitoslarda ve edebiyatta beliren simgesel ifadelerinin çok çeşitli olduğunu ifade eder. Campbell'in bu çağrıyı üç grupta topladığını belirtir ve bu grupları şöyle sıralar:

- *"Kahraman bir gereksinme ile zorlanıp kendiliğinden yola düşebilir.*
- *Bir otorite figürü tarafından yollanabilir.*
- *Rastlantı ya da yanlışlık sonucu kendini serüvene atılmış bulabilir"* (Gökeri, 1979' dan Akt, Işık, 2009, s. 71).

Kahraman maceraya atılmadan önceki kişiyle aynı kişi değildir. Artık kendi benliğini bulma yolunda adımlar atmıştır. Kahraman ya kendi iradesiyle ya da dışarıdan gelen

bir çağrı ile maceraya çıkmaktadır. Kahraman maceraya çıkana kadar kadar bazı şeylerin farkında değildir.

Kahraman çıktığı yolda ilerledikçe kendi benliğinde eksikliklerin farkına varır, korkularıyla yüzleşir, serüvende kendisine yol gösterecek olağanüstü yardımcı bireylerle karşılaşır. Karşılaştığı yardımcı bireylerden zorda kaldıkları şeyler ile başa çıkmayı öğrenir. Böylece kahraman, çıktığı bilinmeyen yolda eşikleri aştıkça bilinene çevirerek emin adımlarla ilerler ve kendi benliğini olgunlaştırarak kahramana dönüşür. Yolculuğun sonunda o artık olgunlaşmış kendi kendini gerçekleştirmiş biridir.

Yolculuk fikri, İslam tasavvufuna da yabancı bir kavram değildir. Yolculuk fikri bağlamında ele alınması gereken kavramlardan biri İslam tasavvufunda Seyr-i sülûktur. Sûluk; Arapça, "*yola girmek, yol almak demektir"* (Cebecioğlu, 2009, s. 244). Bu yol en büyük kahramanlık yoludur ki Peygamber Efendimiz (sav.) hadis-i Şerif'inde *"En büyük cihad nefisle olan cihaddır"* diyerek bunu en sağlam temele oturtmuştur.

Seyr-i sülûk yolculuğuna çıkan kişi (sâlik) de aynı yol haritasında ilerler. Sâlik, yardımcı birey olarak bir dervişe ihtiyaç duyar. Derviş ise bilge isimdir o kendi benliğini aşmış yaşamın sır perdelerini aralamış ve bütün maddi ve manevi boyutlarda yolları aşarak Rabb'ine kavuşmuştur. Dervişin hiçbir kişisel beklentisi olmaz; çünkü o, gölge arketipini aydınlığa çevirmiştir. Derviş'in ne korkusu ne de dünyevi istekleri bulunur o saf olan yaratılışına kavuşmuş ve tam anlamıyla kendini gerçekleştirmiş.

Seyr-i sülûk yolculuğunun sonunda kul Rabb'ine kavuşur ve kemale erer. Böylece kul hem dünyevi hayatında hem de ona bu yolun sonunda Rabb'i tarafından vaat edilen bütün isteklerine kavuşur. Ethem Cebecioğlu'na göre tasavvuf yolunda ilerleyip tüm aşamaları aşmak isteyen "sûfî"nin iki yolu vardır. Birincisi ruhani yol ikincisi ise nefsani yoldur (1994, s. 276).

İslam dininin "Nefs" diye tabir ettiği insanın kötü taraf "gölge arketipi" ile yakınlık göstermektedir. Kişi gölgesiyle yüzleşip onu fark ettiğinde olgunlaşmaya başlayacaktır çünkü gölge de insanın kendisidir. İnsan da nefsini kabullenip ona göre davrandığı zaman olgunlaşma yolunda sağlıklı ilerleyebilmektedir.

Tasavvuf yoluna giren birisi için de karşılaşılan zorluklar hayıflanıp sızlanacak şeyler değil aksine doğru yolda olduğunun kanıtıdır. Çünkü Allah (C.C) bir kulunu sevdiği vakit ona musibetler gönderir. Eğer kul, Rabbinden gelen musibetlerle karşılaştığı ilk andan itibaren sabır gösterip şikâyet etmezse başına gelen belaya katlanırsa sonuç olarak Rabbi katında mertebesi yükselir ve kul sabredip Rabbinin katında mertebesi yükseldikçe Allah kuluna daha zor musibetler gönderir. Çünkü kulun görevi kulluğunu gerçekleştirmektir. Nitekim kulluk görevini gerçekleştirmek ise Rabb'inin emir ve yasaklarına harfi harfine uyarak Rabbine layık bir olmaya çalışmakla mümkündür.

Buraya kadar az da olsa Jung'un arketipler diye isimlendirdiği insanın yaratılışından gelen bir takım değişmeyen özelliklerinin olduğundan bahsettik. İnsan bu yaratılışından gelen özelliklerini ya kuyudan su çıkarır gibi çıkaracak ve refaha kavuşacaktır ya da kuyuya onu refaha kavuşturacak olan kovayı atmakla uğraşmayıp sadece kuyunun karanlıklarını görerek suyu çıkarmayıp susuz kalacaktır. Böylece hayatın her safhasında karşılaşacağı zorluklarda tökezleyip düşecektir. İnsanlar eğer gölge arketipi diye isimlendirilen çirkin yönleriyle yüzleşip onlarla başa çıkabilirse kendisiyle barışık olur ve bireyleşme yolunda olgunlaşıp daha güzel bir hayat elde eder. Yine birey tasavvufa yani İslam'a göre nefsinin kötü yanlarını törpüleyip onları yok ederek iyiye güzele Rabbine yaklaşarak huzura kavuşacaktır ya da her iki durumun aksini yapıp karanlıklar içinde kalacağı zaman gelinceye kadar iyiliğin içinde olduğunu sanıp o gün geldiğinde harap halde kalacaktır.

1.1.1. Sarı Saltık'ı Maceraya İten Güç: Rüya ve İntikam

Sarı Saltık daha küçük yaşta babasız kaldığı için yetim büyümüştür. Bu onun baba yanının eksik kalmasına sebep vermiştir. Jung'un arketip tipolojisine göre bu durum *"*yetim arketipi" olarak adlandırılmaktadır.

Rüya destanlarımızda önemli bir yer tutmaktadır. Saltıknâme destanında olduğu gibi diğer destanlarımız ve halk anlatılarının çoğunda rüya kendine önemli bir yer bulmuştur. Sarı Saltık yaşadıklarından sonra gördüğü rüya sonucu maceraya hazırlanır çünkü rüyası Rahmani yani "rü'yâ-yı sâdıka"dır. İslam dininde rüyalar rahmâni, şeytâni ve nefsâni rüya olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Rüya dediğimiz şeyler ilk insanlardan beri hayatın içinde yorumlanarak kullanılmıştır. Rüyalarla ilgili akla gelen ilk örnekler ise Kur'an-ı Kerim'de geçen âyetlerdeki örneklerdir.

Kur'an-ı Kerim'in 12/3 âyetinde *"Sana bu Kur'an'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz"* diye bahsettiği Hz. Yusuf'un kıssasında, Hz. Yusuf'un rüyası ile çıktığı ulu yolculuğu anlatılmaktadır. Hz. Yusuf gördüğü rüya üzerine babasının yanına gider ve babasına yalnız kaldıkları anda rüyasını anlatır. *"Hani Yûsuf, babasına "Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı" demişti" (Kur'an 12/4).* Bu durum üzerine Hz. Yusuf'un *"Babası, şöyle dedi: "Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa, sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır" (Kur'an 12/5)* diyerek rüyasının ne anlatmak istediğini anlayan Hz. Yakup, oğlu Hz. Yusuf'u açık ve net bir şekilde uyarmıştır. Çünkü kardeşlerinin bunu bilmesi demek Jung'un "gölge" olarak adlandırdığı arketipin, uygun ortamı bularak kardeşleri üzerinde etkisini gösterip hasetliğe dönüşmesi demektir ve bu durumda Hz. Yusuf'un ölümüne kadar giden olaylar silsilesi yaşamasına yol açacaktır. Nitekim de durum bundan ibaret olmuştur.

Rüyalar o derece önemlidir ki onları boş bir hülya, bulutlu bir günde gelip geçici rüzgâr gibi önemsiz görmek yanlış bir tutumdur. İnsan nasıl yaşarsa rüyasında da o şekilde karşılık bulmaktadır. Nitekim Hz. Muhammed Peygamberlik vazifesine başlamadan önce olacak olayları rüyasında gördüğünden bahsetmekte ve hadisi şerifte "*iyi adamın rüyası, Peygamberliğin 46 cüzünden bir cüzdür"* diye geçmektedir. Bu hadis-i şerifte olduğu gibi Peygamber Efendimiz kendisine ilk vahyin rüya yoluyla kendisine geldiğini söylemiştir. Bu gelen ilk vahiy durumundaki rüyalarda gördüklerinin yarısı gün olduğunu Peygamber Efendimiz'in eşi Aişe annemizden rivâyet edilir. Saltıknâme'de Kahramanımızın serüvene başlamasına vesile olacak rüya ise Seyyid Şerif'e şu şekilde görünmüştür:

> *"Seyyid Hüseyin'in oğlu yiğit idi, ona hatiplik verdiler. Çok gazalar etti. Şöyle ki Harcuna yani Amasya Vilâyetinde onun heybetinden kimse evinden dışarı çıkamazdı. Hercanan yani Amasya meliki, hile ile Hasan'a zehir verdi. Hasan, o vakit Kastamonu'ya gidip oturdu. Fedai erişip Seyyid'i gördü, gafil yakalayıp Seyyid'e su ile zehir verdi. Seyyid vefat etti. Bazıları da şöyle anlatır; Kâfir, Seyyid'e hançer ile vurup şehit etti.*
>
> *Seyyid öldükten sonra halk, Seyyid'i alıp bir dağ üzerine çıkardı, onu orada gizlice defnettiler. Oğlu vardı, adına Şerif Hızır derlerdi, üç yaşında idi. Şerif'in anasına Rebi derlerdi, çok üzüldü, başka bir kimseyle evlenmedi.*

Seyyid'e pek ilgi göstermediler. O, büyüyüp yiğit oldu. Adına Abdülaziz derlerdi, Şerife ilim öğretti. Şerif Seyyid, ilimde olgunlaştı, fakirlik onu çok zor duruma soktu. Bu arada annesi de vefat etti. Defnedip üzgün bir şekilde oturdu. Bir lalası vardı. Adı Sevaril idi. Lalası, içeri girdi:

-Ne üzgünsün, dedi. Şerif:

-Senin haberin var mı yalnız kaldım. Hitabeti niçin bana vermezler? Başkalarına verdiler.

Sevaril onu Emir Ali'ni yanına götürdü fakat oda Şerife hakkını vermedi ve eline dilekçe verdiler. Sultan Süleyman Sebüktigin neslindendi, padişah oldu, ona gönderdiler.

Şerif gitti sultanın yanına elini öptü. Sultan onu takdir etti beğendi. Güzel yüzlü idi. Şerih henüz on dördünde idi. Seyyid'e hazineden kırk dirhem şahi verilmesini emretti.

O sıra Rum kayseri aslından Elyon Yahş tekfurdan elçiler geldi;

-Sizlere müjdeler Cingis'in Fiban'da üç bin askerini kırdılar, göz açtırmadılar. Frenk padişahı, dokuz Rum beyi ile ittifak kurdu. Muhammed neslini de ortadan kaldıracaktır ve bunca yıldır yaptıklarınızın intikamını alacaktır dedi. Vaktinize hazır olun dedi.

Şerif, Emir Ali'nin yanında oturuyordu. Hemen ayağa kalktı gelen elçinin yüzünü ve kulağını kesip eline verdi.

-Allah bu fırsatı Müslümanlara vermiştir. Bilmezler mi ki bizim neslimizden Seyyid Battal, onlara ne işler etmiştir. Hâlâ onun adından korkarlar, çocuklarını onun ismiyle korkuturlar. Onlara bir iş edeyim ki onu unutup beni anarlar, dedi.

Şerifin yaptığına beyler öfkelendi. Sen çocuksun bu tür işleri ne yaparsın dediler. Şerif üzüldü evine gitti. Uykuya daldı rüyasında Seyyid Gazi'yi gördü. Ona:

-Ciğerimin köşesi! Kalk, sefere çık. Senin karşında kimse duramaz. Yürü, filan mağaraya var, benim bindiğim Aşkar'ı orada bulacaksın. Ayrıca savaş aletlerin ve elbiselerin de orada. Tığ-ı Dahhak-ı beline tak. Keyyus'un süngüsünü ve diğer silahları da al, Güştaseb kalkanı ve Hamza'nın bütün silahları oradadır, dedi

Şerif uyandı, Seyyid'in anlattığı mağaraya gitti ve elbiselerini kuşandı. Baktı ki at da orada bekliyor. At; sarı, alnı sakar, ak tüyü güveze benzer. Şerif onu aldı şehre indi.

-Ne yapıyorsun bu ne hal dediler. Şerif:

-Cenk etmeye gidiyorum dedi. Abdurrahman-ı Sülukî geldi. Dedi ki:

-Ya Şerif! Harcınevan'da yani Amasya'da babanı öldürdüler. Sen git de önce babanın intikamını al dediler.

Şerif bu sözler üzerine daha da incindi gitti babasının intikamını aldı" (2013, ss. 24-27).

İncelediğimiz destanda maceraya çağırılan kahramanımız Sarı Saltık, kendisi dışında gelişen olaylar neticesinde maceraya atılmıştır. Serüvene başlangıcı sıralamak gerekirse Saltık şu aşamalardan geçmiştir:

1. Sarı Saltık'ın babası cengâver bir yiğittir ve öldürülmüştür. Sarı Saltık bunun sonucunda yetim kalmıştır.

2. Yetim kalması ile hitabet hakkını isteyen Sarı Saltık, Emir Ali'nin huzuruna çıkarılmıştır ama hakkını alamamıştır.

3. Saltık yiğitlik gösterdiği bir zamanda sen küçüksün diye azarlanmıştır. Bu durum Sarı Saltık'ın üzülmesine sebep olmuştur.

4. Üzüntüyle evine dönen Sarı Saltık rüyasında Seyyid Gazi'yi görmüştür. Gazi ona; Kalk! Sefere çık diyerekten ona cesaret vermiştir.

5. Son olarak ise Sarı Saltık cenk etmeye gidiyorum dediğinde Abdurrahman-ı Sülukî ona; Babanın intikamını al, dedi.

Böylece öksüz Saltık dışarıdan gelen mesajlar ile maceraya başlamıştır. Maceraya atılan kahraman diğer insanlara göre farklılıklar göstermektedir. Maceraya atılan Sarı Saltık seyyid soyundandır ve soyunun özelliklerini gösterebilmek için yani Kahramanın istediği kişiliğe ulaşabilmesi için cefa çekmesi gerekmektedir.

1.2. İlk Karşılaşma

Eşik kahramanın erginlenme yolunda ilerleyeceği ilk aşamadır. Yolda türlü türlü sınavlarla karşılaşacak olan kahramanın bu bölgeye girişinde onu bekleyen unsur Campbell'in adlandırmasıyla "eşik muhafızı"dır.

İlk karşılaşma, kahramanın yola çıktığı andan itibaren buraya kadar rahatça ilerleyebildiyse de bu eşik onun için bir kademe daha zor olacaktır; çünkü artık güç kullanımının fazlaca olduğu bir bölge içine adım atmaktadır. Burada onu bekleyen eşik muhafızı onun yolunu duraksatır ve zorlu bir sürece sokar. Sokakta anne babasız dolaşan bir çocuk nasıl ki korumadan mahrumsa ve onu her türlü tehlike beklemekteyse bizim kahramanımız için de durum böyledir. Kahramanların bu alanda cesaretlendirilmesi gerekmektedir; çünkü çoğu zaman bu eşik onları korkutmaktadır. Bu eşiğe gelmeden önce görülen rüyalar gelecek tehlikenin habercisi niteliğindedir. Çoğu zaman rüyada kahraman bir kapıya gelir veya uyarılır ya da izin

verilmez (Campbell, 2021, ss. 76-80). Bu eşikten sonra kahraman için cesaretini göstereceği bir yol açılır ve önündeki engellere doğru eşiği geride bırakır.

Sorularına cevap arayan kahraman, cevapları ancak zorluklarla karşılaşacağı sınavlar yolunda bulabilir. "*bilinmeyene girmeyi göze almanın insanları sınavlar yoluna girmeye zorladığını, bunun da kahramanlığa inisiye edildiğini belirtir*" (Pearson, 2003, s. 119). Serüven, başkalarının cesaret edemediğini yapmakla ve maceradan sonra nelere ulaşılabileceğini hayal edebilmekle mümkündür. Kahramanın aydınlanma sürecine şunları not düşebiliriz:

> *"Bilincin karanlık mekânlarında dolaşan kahraman, olağanüstü güzellikleri görmeye başlamış aydınlanma kapısını aralayarak bilinç ve bilinçaltı eşiğindeki gizemli bilgilerin kaynağına doğru ilerlemektedir. Bu durum inisiyelerle özdeşleştirilebilir"* (Şimşek vd. 2009, s. 114).

Kahraman artık yolda olduğunun daha çok farkına varır. Konsantrasyonunu yola daha çok vermeye başlar. Çünkü bu geldiği aşama onun kendini gösterip bu yolda emin adımlarla ilerlemesinin kanıtı olacaktır.

Eşik kısmı yolculuğun bel kemiğini oluşturmaktadır. Çağrıyla karşılaşan kahraman için ilk eşiğin aşılması yolculuk fikrinin zorunluluğunu da ortaya koymaktadır. Bu süreçte kahraman şâyet maceraya olumlu bakmamışsa büyük bir mücadele içinde görünebilir (Kasımoğlu, 2017, s. 80). Kahraman, maceraya çağrının ardından zorlu mücadeleler ile dolu zorlu bir yola çıkmıştır. Bu yolculuğun başındaki durak ise ilk eşiğin aşılmasıdır, eşikteki ilk zorluk ise eşik muhafızıdır. Bu eşiği atlatan kahraman sınavlar yoluna devam edecek ve erginlenmeye adım adım yaklaşacaktır.

Macera her zaman her yerde bilinenin örtüsünün ötesinde bilinmeyene bir geçittir; sınırda bekleyen güçler tehlikelidir, onlarla iş yapmak risklidir; yine de ustalıklı ve cesaretli biri karşısında tehlike silinir (Campbell, 2020, s. 80). Cesaretini toplayan Sarı Saltık ilk eşiği babasının intikamını almak için yola çıktığı vakit aşmıştır. Saltık, kâfirlerden kişileri kırmıştır. Kiliseye tebdili kıyafetlerle girmiş ve oradaki Hıristiyan din adamlarını öldürmüştür. Saltık'ın eşiği aşması ise asıl olarak isim alması sırasında olur. Türk destanlarında kahraman bir yiğitlik gösterir ve böylece "ad" alır. Yiğitlik gösterip ad almadan önce kahraman asıl kimliğine kavuşmuş değildir. Ad alma konusunda Fuzuli Bayat'ın şu sözleri oldukça önemlidir:

Ad verme motifi destan geleneğinde kutsal niteliği olan bir olgudur. Ad verme, kahramanın epik biyografisinin tamamlanmasına yardımcı olmaktadır. Bu epik biyografi kahramanın doğumu, büyümesi, ilk kahramanlığı, ad alması ve epik sahneye çıkmasıdır. Kahraman etrafında gelişen motifler ise kahraman özelliğini kazanmış kişinin kahramanlık özelliklerini göstermek ve kahramanın görevlerini yerine getirmesinden ibarettir.

Türk kahramanlık destanlarında da görüleceği üzere kahramana ad alma ile birlikte kutsallık verilerek yenilmez fiziki güç de verilir. Bu olayı araştıran birçok bilim adamı bu durumu şamanlığa bağlar. İnisiasyon merasiminden sonra ad alıp Şamanlık kazanma hadisesi zamanla kahramanın yeni statü kazanma durumuna dönüşmüştür (2006, s. 148).

Şerif'in Saltık ismini alması Felyon adındaki kâfir düşmanla yaptığı cenkten sonra olmuştur. Felyon Müslüman olurken Şerif'e de Felyon tarafından Saltık ismi verilmiştir. İsim alma merasimi diyebileceğimiz Felyon ile yaptığı cenk, destanda şu şekilde geçmektedir:

> *"Türklerden Şerif meydana at saldı, girip nara attı. Gösteri yapıp çağırdı:*
>
> *-Ey kâfirler, Tanrı yardım ederse bu kere sizi öyle helak edeceğiz ki bir daha bunun gibi bir ordu toplayamayacaksınız, dedi.*
>
> *Felyon sordu, bu ses nedir?*
>
> *-Şerif'in sesidir, dediler. Felyon:*
>
> *-Bu insan sesi olamaz bu anca bir dev sesidir. Gidin şunu tepeleyin, dedi.*
>
> *Aliyon atını meydana sürüp gitti. Şerif ona:*
>
> *-Müslüman ol dedi. O da Şerife güldü ve dedi:*
>
> *-Ya şerif! Dün gece bir rüya gördüm. Sabah vardım, içki içtim. Gönlüm kabul etmedi, istifrağ ettim, ağzımdan büyük bir yılan çıktı. Rüyamda, ağzımdan kara bir kuş çıktığını gördüm. O çıktı, yerine beyaz bir kuş girdi, dedi. Şerif:*
>
> *-Ya Alyon! Müslüman oluyorsun, dedi.*
>
> *Alyon öfkelendi ve eline kılıcını aldı, istedi ki Şerife hamle yapa. Şerif, Aliyon'a ayağının tabanıyla öyle bir vurdu ki atında yüzü üzerine yıkıldı. Kalkar kalkmaz Şerif hemen göğsüne çıktı, hançerini boğazına dayadı. Aliyon gözünü açtı:*
>
> *-Ne yapıyorsun ya Şerif, dedi. Şerif:*
>
> *-Başını kesiyorum. Dedi. Aliyon:*

-Rüyamı güzel tabir etmedin. Onu tabir et ondan sonra öldür, dedi.

-Umarım Müslüman olursun. Tabiri odur, dedi. Aliyon:

-Üstümden kalk sana ne diyeceğim bak, dedi. Şerif kalktı. Aliyon, parmak kaldırıp iman getirdi. Şerif, ona İlyas-ı Rumî adını verdi. Aliyon:

-Sen bana isim verdin, ben de sana bir ad vereyim, Müslümanlar seni onunla ansınlar, dedi.

Şerif kabul etti. Ona Saltık, diye ad verdi. Fars dilinde; güçlü, kutlu ad demektir.

Sonra İlyas geri kâfirlerin tarafına döndü ve dedi ki:

-Ben artık Müslüman oldum" (Sltk., 2013, ss. 34-35).

Böylece Şerif ilk eşiği aşmış ve erginlenme yolundaki ilk adımı tamamlamıştır. Saltık bu aşamadan sonra kahramanlık gösterip alnının akıyla aldığı isimle birlikte macerasına devam etmiştir. Saltık isim aldığı bu kahramanlığından sonra artık on dört yaşındaki öksüz çocuk değildir. O, kendini kanıtlamış bir yiğittir. Kerametlerle müjdelenen Sarı Saltık, Anadolu başta olmak üzere Arap, Balkanlar ve Türkistan vilâyetlerinde İslamiyet'in yayılması ve bölgenin elde tutulması için ömrünün sonuna kadar yolda olacak bir alptır. Şerif, bu isim alma merasiminden sonra savaşmaya gittiği tüm diyarlarda Saltık adıyla anılmaktadır. Böylece Saltık toplum içinde bu isimle hak ettiği statüye ulaşmıştır. Kahramanlık yolunda yaptıklarıyla hem Müslümanlar arasında hem de gayri Müslimler arasında kendini kabul ettirmiştir.

Felyon'un Müslüman olma hadisesi arketiplerle doludur. Gördüğü rüya ve sonrasında Müslüman olması Sarı Saltık'ın rüyayı doğru yorumlamasıyla birlikte gerçekleşmiştir. Felyon kâfirin rüyayı görüp Müslüman olma olayındaki başlıca arketipler; Rüya arketipi ile Felyon kafire seçim şansı sunulmuştur. Ağzından siyah yılan ve Kara kuşun çıkması kötülük arketipini simgelerken beyaz bir kuşun girmesi ise iyilik arketipini sembolize etmektedir. Burada yine siyahın kötülük beyazında iyilik arketipini simgelediğini görmekteyizdir.

Yılan, Türk anlatılarında çoğunlukla şeytanla bir tutulmaktadır. Yılan Türk şamanizmde yeraltı Tanrısı Erlik ile bir tutulmuştur. O yer altında yaşayan ve yer altından yer yüzüne girip çıkan karanlığın kötülüğün simgesidir. Erlik, vücudu baştan yılanlarla sarılıdır ve elinde yine yılandan bir kamçı bulunmaktadır. Yine Türk Destanlarından Gılgamış'ta, Gılgamış'ın ölümsüzlük için denizin dibinden çıkarıp alması gereken otu çıkardığı vakit, ot yılan tarafından çalınmış ve Gılgamış'ı büyük bir üzüntüye boğmuştur. Törülgey ve Eje'yi kandırıp yasağı çiğneten yine bir yılan

olmuştur (Sivri vd. 2018, s. 60). Böylece hilebaz, kötülük arketipleri yılan üstünde tezahür etmiştir.

II. BÖLÜM: ERGİNLENME

2.1. Kahraman Arketipi

Bir anlatının olmazsa olması kahramandır. Kahramansız bir serüven düşünülemez. Her hikâyede kahraman adayı bir maceraya atılır ve başından geçen türlü hadiseler sonucunda yiğitliğini herkese gösterir ve geriye kahraman olarak geri döner. Böylece kendini gerçekleştiren birey artık iki dünyanın ustasıdır. Düşman ondan çekinir, akıl ondan istenir ve söz söylenecekse bu sözü söyleme hakkı onundur.

Kahraman arketipi Campbell Tarafından ayrılma-erginlenme-dönüş olarak formüle edilmiştir buna da monomit adını vermiştir. Kahraman yola çıkar ve yolda önce güvenli bölgesinden ayrılır. Daha sonra maceraya atılan kahraman tekrar güvenli bölgesine geri döner.

Kahraman arketipinde kahramanın yola çıkışı Tasavvufta İnsan-ı kâmil olmak isteyen sûfî ile benzerlik gösterir. Serüvene çıkan seyr-i sülûk yolcusu önce ona yol gösterecek onun için iyiyi güzeli isteyerek seyr-i sülûkta yoluna nurlar saçarak kalbine feyz akıtacak olan Mürşide ihtiyacı vardır. Mürşit olmadan irşat, irşat olmadan insan-ı kâmil olmaz insan-ı kâmil olmayınca da insan ne Mecnun olur ne Yunus olur ne de Jung'un deyimiyle gölgesiyle yüzleşmiş bireyselliğe ulaşmış kişi olur. Bu yüzden insan gölgesiyle yüzleşmelidir.

Sarı Saltık üzerinde genel olarak baktığımızda Saltık, ilk yetim olarak kalır. Hayatın sert rüzgarları arasında kalsa da o yetim bir çocuk olarak gelişimini sürdürür ve bireysel bilinci geliştirir. Yetişkinliğe geldiği vakit kolektif bilinç onu babasının intikamını almaya itmiştir. Böylece Sarı Saltık güvenli bölgesinden çıkarak bilinmeyene doğru gider. Bu bilinmeye gidiş onun kendi öz bilincini bulma yolundaki ilk adımdır çünkü bu yol onu egosu ve gölgesi ile baş başa bırakıp kendisini bulmasını sağlayacaktır. Ayrılmaz bir bütün olan ego ve gölge birbirleriyle:

> "*kurtuluş savaşı içindedir. İlkel insanın bilinçliliğe erişme çabalarında bu çatışma arketipsel kahramanla, ejderhalar ve canavarlar olarak kişileştirilen kötülüğün kozmik güçleri arasındaki savaşla ifade edilmektedir"* (Jung, 2009, s. 120).

Sarı Saltık da böylece kendi kurtuluş savaşında bilinmeyene doğru ilerlemiştir. Karşısına çıkan canavarlarla savaşmış ve kötülüğün karşısında kahramanlığa ulaşmıştır.

2.2. Kahramanlık Yolundaki Olağanüstü Canavarlar

Saltık, çok uzun sürecek kurtuluş savaşını envai çeşit canavarlara karşı vermektedir. Saltık'ın Kurtuluş savaşında yoluna çıkan canavarlara karşı mücadelesini başarışı bir şekilde vermiş ve yoluna devam etmiştir. Bu olağanüstü canavarlar çoğu kez oldukça büyüktürler ve onlarla başa çıkmak için yiğitlik gerekmektedir. Saltıknâme'de kahramanın karşılaştığı olağanüstü canavarlar büyüklüklerinin yanında farklı görünüş özellikleriyle de dikkat çekmektedir. Saltıknâme'de kuş diye adlandırılan bir canavar *"başı adam başı gibi, yüzü gözü adama benziyor. Boynu kaz boynu gibi ve gövdesi tavus gibi. Ayağı ördeğe, kuyruğu horoz kuyruğuna benzemekte"* (2013, s. 467) diye anlatılarak oldukça farklı bir canavar tasviri verilmiştir. Destanda Sarı Saltık daha bir çok değişik türde canavarlara rastlamıştır bunlardan biri destanımızda şöyle tasvir edilmektedir:

> *"Karşısında bir şahıs peyda oldu. Server ona baktı bir de ne görsün? Garip bir şahıs. Bir yüzü insan, bir yüzü it. Suratı ve gövdesi it, ayağı insan gibi. Ayağa kalktı, it gibi uludu. Onun gibi bir alay yaratık daha çıkageldi. Hep birden ulaştılar, Server'e hücum ettiler. Seyyid Şerif, onların birine ok vurdu. Onun yarasından kan döküldü. Bir kere feryat edip uludu. O duran canavarların hepsi; darmağın olup gitti, belirsiz oldular"* (Sltk., 2013, s. 356).

Saltıknâme'de yarı insan yarı hayvan fiziki özellikleri bulunan canavarlar oldukça fazladır. Sarı Saltık bu tür canavarlarla çoğunlukla olağanüstü mekanlarda karşılaşmıştır. Örneğin Saltık, yeşil kanatlı bir adama; Deccal'in bulunduğu adada devlere ve Simurg-ı Anka'ya Kaf Dağı gibi mekanlarda rastlamıştır. Sarı Saltık bir başka sefer domuz başlı insana rastlamıştır. Bu canavar destanda *"Bir acayip, heybetli, çirkin şahıs. Domuz başlı, Arslan pençeli, insan gövdeli, ifrit ayaklı. Öküz misali"* (Sltk., 2013, s. 202) olarak tasvir edilmiştir. Destanımızda bulunan domuz gibi varlıklar şeytani olarak nitelendirilmekte; nitekim yukarıdaki örnekte geçtiği gibi de ayakları ifrit ayaklı olarak geçmektedir. Destanımızdaki diğer canavar örnekleri ise şöyle tasvir edilmiştir:

> *"Ansızın suyun içinden canavar çıktı. Uzun saçları vardı. Server'e saçlarını sardı ve dolaştırdı. Server, o saçları kement gibi avucuna*

topladı. Kenardan tarafa yürüdü. Canavar kaçmak istedi. Kendini Seyyid'in elinden kurtaramadı, can verdi. Server, onu sürükleyerek doladı getirdi. Gördü ki su sahibidir. İnsan şeklinde, büyüklüğü maymun kadar. Maymuna benzer tüyleri var" (Sltk., 2013, s. 357).

"Akşam olunca Server, bir ağaç altında indi. Konakladı, oturdu. Birazdan ne görsün? Tüylü bir ayıya benzer, suratı insan, bir canavar geldi. O ağacın üzerine uzanıp çıktı, pelit ağacının pelidinden yemeğe başladı. Server onu görünce yaban insanı olduğunu anlayamadı" (Sltk., 2013, s. 357).

Saltıknâme'de örneklerini verdiğimiz bu hayvanlar efsanevi varlıklardır. Bu türden varlıklara şekilsiz tanrılar ismi verilmektedir. Genel olarak yukarıda belirtildiği gibi başı ve gövdesi insana benzeyip diğer kısımları hayvanlara benzeyen bu şekilsiz tanrılar diye isimlendirilen canavarlara yarı insan yarı hayvan ismini kullanmak daha doğru olacaktır. Bunun nedeni ise Sarı Saltık'ın koyu Sünni, evliya bir Müslüman olmasıdır. Saltıknâme destanının Sarı Saltık'ın evliya şahsiyetinin etrafında geliştiği düşünüldüğünde bu hayvanlara tanrı yaklaşımı Saltıknâme destanına aykırı bir durumu ortaya çıkaracaktır. Destanımızda bu tür varlıkların Sarı Saltık'ın karşısına çıkıp yok etmesinin nedeni de eski pagan inançlarının yok edilip İslami inançların yerleştirilmesi şeklinde açıklamak mümkündür (Yüce, 1987, s. 211).

2.2.1. Ejderha

Ejderha motifi, mitlerde karşımıza en çok çıkan motiflerden birisidir. "*Stith Thompson'un Motif İndex'inden birçok milletin ejderha ile ilgili çeşitli tipte efsaneleri olduğunu öğreniyoruz"* (Yüce, 1987, s. 220). Saltıknâme'de diğer efsanelerde olduğu gibi ejderha motifi sık kullanılmıştır. Ejderha motifine, anlatılarda çok sık rastlanmasının sebeplerinden bir tanesi de kahramanların karşılarına çıkan ejderhaların, kahramanlık yolunda zorlu bir savaşı beraberinde getirmesidir. Kahraman çoğu zaman kralın kızı ile evlenmek ister ama onun önüne aşılması güç olan ejderhayı bir sınav olarak koyarlar. Çünkü kral, kızını almak isteyen gencin ejderhayı yenemeyeceğini ve böylece onaylamadığı bu evliliğin önüne engel koyacağını düşünür. Fakat bu düşünce gencin ejderhayı öldürmesiyle sonuçlanır. Dolayısıyla kahramanın önüne engel koymak isteyen kral, artık karşısındakinin kahramanlığını kabul etmek zorunda kalmaktadır. Saltıknâme destanında da bu açıklamaya denk olay yer almaktadır ve şöyle anlatılmaktadır:

“Anter adında bir pehlivan vardı. Onu kim görse korkar idi çünkü Anter, kırk dört karışlık boyuyla deve benziyordu. Anter’in annesi Zeynep isimli bir cariye olduğu için ona İbni Zeynep derlerdi. O devirde kimi kötü anmak isteseler annesinin adıyla anarlardı. Bu yüzden de Anter’i kötü anmak istediklerine ona İbni Zeynep ismiyle hitap ederlerdi. Safvan isimli padişahın güzel bir kızı vardı. Anter, Ona yürekten âşık oldu. Fakat kızı Anter’e vermeye babası yanaşmadı. Önüne türlü zorluklar çıkardı. Sevdiğini kaybetmek istemeyen Anter, karşısına çıkarılan zorlukları tek tek aştı. En sonunda Anter’in önünü alamayacağını düşünen Safvan, Anter’den Siracülely denilen bir cevheri istedi. Cevher Aden denizin derinliklerindeydi. Seyyid Anter, Aden denizini boşaltıp Siracülely cevherini çıkarmak istedi ve sonunda çıkarıp Safvan’ın önüne koydu. Safvan, Anterden istediklerini yerine getirdiğini görünce bu sefer yine hile yaparak kızı vermek istemedi. Anter’in bu kez başa çıkamayacağını düşünen annesi biz sana kızı verdik fakat Vadi-i Sur’da bir ejder vardır. Onu öldür sonra hemen geri gel ve kızı al dedi. Anter vazgeçmedi ve ejderhayı da öldürdü. Böylece Sevdiğini, karşısına çıkarılan bütün zorluklara rağmen elde etti” (Sltk., 2013, ss. 177-179).

Türk efsanelerinde bazen ejderha denildiğinde yılan kastedilmektedir. Kemal Yüce ejderha kelimesinin yanında *“evren, ejder, ejderha gibi isimlerinde büyük yılan karşılığında* (1987, s. 221) kullanıldığını söylemektedir. Bu durum Dede korkut hikâyelerinde de bulunmaktadır. Metin Ekici’nin Türkistan/Türkmen Sahra adıyla Dede Korkut Destanı’nın üçüncü nüshası olarak yayımladığı eserde on üçüncü anlatma olan “Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi” adlı destanda ejderha yerine yılan kullanılması şöyledir:

“Kazan Bey yanındaki yiğitlerden ayrılıp yalnız av avlamaya gittiği vakit meşe gibi kokan, yedi yerde meşale gibi yanan gözleri bulunan bir cismi yatar gördü. Kazan sonra anladı ki bu yatan bir ejderhadır. Hemen ejderha ile dövüşmeye karar verdi. Arkasına dönüp baktı ve Lala Kılbaş’ı gördü. Kazan, ona ejderha ile dövüşmeli miyim diye fikrini sordu. Lala Kılbaş Kazan’a, sen yiğitlerin başısın. Ejderhanın Aslı bir yılandır. O yılanın üstüne gitmelisin dedi” (2019, ss. 10-11). Dede Korkut’un on üçüncü anlatmasında verilen bu örneğin benzer karşılığı Saltıknâme destanında da bulunmaktadır ve şöyle anlatılmaktadır:

“Dobruç iline giden Server’den oranın beyi olan Minas yardım ister “İlimizde 27 arşın büyüklüğünde ejderha ortaya çıktı. Ejderha ilimize yerleşti diyerekten Serverden yardım istedi. Bunun üzerine Server ejderhayı öldürmek üzere yola koyuldular. Büyük yılanı gördüler. Buna maharet gerekir dediler. Server yılanı öldürmek için dört tarafı kapalı özel araba yaptı, önüne ok yerleştirdi. Büyük yılana yaklaştılar, yılan ağzını açtı ve Server ona bir ok vurdu. Yılan yaralanınca kendini yere vurdu. Server bir ok daha attı. En sonunda kalıcıyla ikiye böldü” (2013, s. 277).

Yukarıda belirttiğimiz destanlarda ejderha kelimesinin yerine kullanılan evren, ejder, ejderha gibi isimlere de yine Saltıknâme’de rastlamaktayız. Destanda *Canavar-ı Evran* adında kanatlı, büyük bir canavar bulunmaktadır ve şöyle anlatılmaktadır:

“Kaf Dağı’na doğru yol alırken Cinnî, Şerif’i canavar-ı Evran’dan iyi sakınmak gerekir diyerekten uyardı. Canavar ise havaya kalkıp kuş gibi uçtu fakat daha sonra Şerif Hızır bir cezireye çıkıp konakladı. Adada Evran adında canavarın da konakladığını gördüler. Canavar gemiyi görür görmez gürledi ve yürüdü. Menucher cinnî bunu görünce korktu ve eyvah helak olduk! dedi. Şerif korkmadı ve yerinden kalkarak eline frengi çelikten oku aldı ve Evran’ı öldürmek için beklemeye başladı. Canavar-ı Evran karşıdan gelirken Saltık, hedef alıp isabetlice göğsünden vurarak onu nefessiz bıraktı ve canavar-ı Evran suya düştü helak oldu. Evran öyle heybetliydi ki nefesi, yanına varan kimselere ateş gibi dokunurdu” (Sltk., 2013, s. 90).

Saltıknâme’de ejderha kelimesi büyük yılanlar yerine de kullanılmakla birlikte küçük yılanlar için böyle bir durum söz konusu değildir. Şerif bir cenginde karşısındaki “kâfirin yaptığı sihirle birlikte yılanla karşı karşıya kalır. Yılan Sarı Saltık’ın boynuna sıkıca sarılır ve Saltık boğulmak üzere geldiğinde sarsılır ve aklını başına toplar ve kendisini daha önce birçok kez kurtaran Hızır’ı çağırmak için duayı okur ve okur okumaz yılan ortadan kaybolur” (Sltk, 2013, s. 142). Büyük yılan olarak benzetilmesi ayrıca şekil ve hareketleri nedeniyledir.

Bir başka örnekte ise canavar, ejderha, ejder ve yılan gibi birden fazla isimle anılmaktadır. Bu örnek destanımızda şöyle anlatılmaktadır:

“Sarı Saltık, Hilal Cazu’yu ararken elinde bir hançerle mağaraya doğru yöneldi. İçeriye baktığında ise gördü ki Cazu yerine bir ejderha yatmakta. Seyyid’i görür

görmez haykırıp yürüdü. Hilal Cazu o canavarı sihir ile beslerdi. Hilal Cazu ejderhayı bekçilik yapsın diye büyülemişti. Server sapanla canavar gelirken başına öyle bir vurdu ki kafası tarumar oldu. O ejder öyle bir haykırdı ki yer yerinden inledi. Daha sonra Server bir taş daha vurdu. Yılan düştü, helak oldu" (Sltk., 2013, s. 247).

Saltıknâme'nin sekizinci bölümümde Saltık Gazi'nin Nirkab Dağı'ndaki ejderhayı öldürmesi bölümünde yine ejder avlamaya gider ve Saltık, "Rum diyarındaki çok güzel bir dağda Farklı türde çok çeşit yırtıcılar bulunurdu. Tanrının kudreti ile oradaki dağda bir ejderha peyda oldu. Bu yırtıcı ejderha dağdan inerdi ve oradaki halkı incitirdi. Halkın korkması ve çaresiz kalması üzerine halkın önde gelenleri Rumasın huzuruna geldiler ve bu işin hal çaresine bakmasını istediler. Rumas ise bu işi ancak Saltık çözer zira Muhammedîlerin kolu kuvvetlidir diyerekten Saltık'tan yardım dilemek üzere yola düştü. Bu yardımı karşılıksız bırakmayan Saltık Gazi yol hazırlığı yaptıktan sonra yanındaki gazilerle birlikte Nirkab Dağı'na doğru yola koyuldu. Nirkab halkı Seyyid Gazi'yi karşıladı. Saltık Gazi ertesi gün Nirkab Dağı'na yola çıktı ve yolda çok sayıda hayvana rastladı. Avlanıp yemeye uygun olanları yediler ve şükrettiler. Yedi gün dağda gezdiler canavardan iz bulamadılar. Sekizinci gün bir vadiye eriştiler. Orada büyük bir mağara ile karşılaştılar. Bir de baktılar ki mağaranın içini canavar doldurmuş yatmakta. O canavar öyle değişik bir türdü ki tarifi çok zordu. Şekil olarak tavusa, başı ejdere, kanatları horoza, ayakları arslana, kuyruğu horozun kuyruğuna, gövdesi geyiğe, boynu kaza benzerdi. Nefesi ateş gibi çıkardı ve etrafı yakardı. Gövdesi, bir deve kadardı. Canavar, Server ve gazileri görünce öyle bir haykırdı ki yer yerinden inledi. Server, gökyüzünden üstlerine doğru süzülerek gelen canavarı görünce hemen okuna sarıldı ve en zayıf anını gözetledi. Server oku canavara öyle bir attı ki ok, göğsünün bir tarafından girip diğer tarafından çıktı. Canavar acısıyla öyle bir bağırdı ki Server'in yanında bulunan gaziler korktu. Server hemen bir ok daha attı. Canavar gökyüzünden yere çakıldı. Atlarına atlayıp yanına gittiler fakat canavar öyle sıcaktı ki yanan alev gibiydi. Server kimseye zarar gelmesin diye canavarı gömdü" (2013, ss. 550-551).

Kahramanımızın destanımızda bolca örneklerini verdiğimiz ejderha, ejder, evran, yılan gibi isimlerle anılan canavarlarla pek çok kez savaştığı görülmektedir. Kahraman için büyük korkutucu canavarlar yiğitliği pekiştirmek ve gücünü göstermek için önemli unsurlardır. Bu canavarların en önemlilerinden biri ejderhadır.

Saltık timsahlarla da savaşmıştır. "Timsahlar insan lisanı ile konuşup geçmişte yapılan zulümler karşısında Arminas adında işinin ehli bir hekimin gelip orada tılsım yazdığını söylerler. Yazılan tılsım, Ümmükıyas'tan Mısır tarafına geçen her timsahın insanlara ejderha şeklinde gözükmesine neden olurdu. Timsahları ejderha olarak gören insanların korkudan çeneleri kırılırdı" (Sltk., 2013, s. 152). Efsanemizde görüldüğü gibi ejderha korku ile bütünleşmiştir. Türk efsanelerinde korkunun büyüklüğün simgesi olan ejderha ayrıca *"dede korkut hikâyelerinde buğa ve buğra gibi azgın hayvanların"* (Yüce, 1987, s. 222) adı olarak kullanılmaktadır.

2.2.2. Timsah

Saltıknâme'de Timsah ile tesadüfen karşılaşan Server onları mağlup etmiştir. Bu destanında bulunan Timsahlar da aynı bizler gibi topluluk olarak yaşamaktadır. İçlerinde hem Müslüman hem de Gayr-i Müslimler bulunmaktadır.

Sarı Saltık'ın "Habeş memleketine gittiği vakit yolda dinlenmek üzere Mısır'a uğrar. Orada gusül alması gerektiğinde Nil Nehri'ne girip abdest almak istedi. Fakat Nil Nehri'nde bir timsah ikindi vakti olduğunda insanları gafil avlayıp yem yapardı. Sarı Saltık bunu bilmiyordu ve abdesti için savunmasız bir şekilde Nil Nehri'ne girdi. Sarı Saltık (Server) suya girer girmez timsah hemen onu kavradı ve suyun derinliklerine doğru çekmeye başladı. Server ne olduğunu anlar anlamaz timsaha vurdu ve timsahın gözlerine parmaklarını soktu. Timsah acısından Server'i bıraktı. Server sudan çıkında eline kılıcı alarak tekrar suya girdi. Önüne ilk rast gelen timsahı kılıçla ortadan ikiye böldü. O gün Server tam tamına kırk dört timsah öldürdü. Gözünü çıkardığı timsah da acısından kendini kenara attı ve Server onu da öldürdü. Bunu göre diğer canavarlar oradan kaçıştılar. Böylece Hak Teala, Server'in gücünü Nil'de bulunan bütün canavarlara gösterdi" (Sltk., 2013, s. 151).

2.2.3. Arslan

Arslan hayvanlar arasında gücün kuvvetin simgesi olmuştur. Sarı Saltık Gazi kuvvetiyle arslanları kolaylıkla öldürmüştür. Sarı Saltık ile karşılıklı başa çıkamayan düşmanları üzerine arslan salmışlardır. Fakat Saltık gücünü arslana karşı kullanarak onları yenmiştir. "*Türk efsanelerinde arslan dini mahiyeti haiz bir hayvan olduğu gibi, kahramanlık sembolü olarak da anılan bir hayvandır"* (Yüce, 1987, s. 237). Destanımızda da arslan hayvanların reisi olarak anılmış güçlü ve yırtıcı bir hayvan

olarak geçmektedir. Destanda Serverin arslana karşı koyması birkaç yerde şöyle geçmektedir:

“Bir gün kâfirlerin Meliki Figor ava çıktı. Gördü ki Server dağın eteğine oturmuş yârenleri ile sohbet etmekteydi. Figor kendisinin başa çıkamayacağını bildiği için Server’in üstüne arslan saldı. Arslan Server ve yârenlerinin üzerine aniden saldırdı. Silahını alacak vakit bulamayan Server Hakk’a sığındı, arslandan önce davrandı ve onun kulağına yumruğunu öyle bir vurdu ki arslanın beyni ağzından ve burnundan dışarı çıktı. Server arslanın leşini eline tavşan gibi alıp tuttu” (2013, s. 562).

Destandaki örnekte görüldüğü üzere Saltık Gazi böylesine güçlü bir yırtıcıya karşı ellerini kullanmış ve onu mağlup etmiştir. Saltıknâme destanında Server’in “*arslanı tokatla mağlup etmesi destan kahramanlarına ait bir özeliktir”* (Yüce, 1987, s. 240). Saltık’ta diğer destan kahramanları gibi arslan gibi güçlü canavarları elleriyle alt etmiştir.

2.3. Yüce Birey Arketipi

Macera zorlu bir yoldur. Kahraman sürekli zorlayıcı sınavlarla karşı karşıya gelmektedir. Kahramanın çıktığı bu süreçte çoğu zaman karşılaştığı olumsuzlukların üstesinden kendisi gelemez. Yolunu tamamlayıp erginleşme sürecini tamamlaması için aşamadığı engeller karşısında yardım alması gerekmektedir. Tam bu sırada kahramanın karşısına yüce birey/bilge kişi kişi çıkmaktadır.

Kahramanın kendinden emin olarak ilerlediği yolda darda kaldığı vakit ona yol gösterip yardım ederek tökezlemesini engelleyen bu kişi “yüce Birey”dir. Yüce bireyin destanlardaki vasfı şöyle anlatılmaktadır:

> *"iç benliğin gözle görünür sembolü olup iç ve dış dünya ile irtibatını kontrollü bir şekilde kurabilen, hatalarının farkında olup düzeltme eğilimi gösteren bireyleşmiş insandır"* (Şimşek vd. 2009, s. 112).

Kahraman, serüveninde deneyimleyerek öğrenen ve öğrendikçe olgunlaşan talebedir. Nitekim dümensiz bir geminin gideceği yolun sonucunun önceden belli olması gibi maceraya çıkan kahramanın da görevini tamamlaması için elbette bir yol göstericiye ihtiyacı olacaktır. Aksi halde dümensiz kendi halinde giden gemiyle aynı kaderi paylaşacaktır. Kimi zaman ejderhalar karşısında darda kalan kimi zaman binlerce düşmanın içince yalnızca mücadele eden kimi zaman da yer altının derinliklerinde

karanlıklar içinde kalan kahraman, mucizevi bir şekilde ona yardım edecek yüce birey ile karşılaşır.

Bu karşılaşma neticesinde karanlıklar aydınlığa dönüşür ve böylece kahraman yoluna eskisinden daha güçlü devam eder. Onun tek başına çıktığı yolculukta ihtiyaç anında ona kılavuzluk eden yüce birey kimi zaman görünmeyen ve nerden geldiği belli olmayan bir sesten ibaret olarak kimi zaman da ete kemiğe bürünerek yardıma koşar. Yüce birey, olgunluğunu tamamlamış kişidir. Onun deneyimleri tecrübeyle sabittir. Neredeyse her şeyi bilen üçüncü bir gözdür. Bu göz kahramanın üstündedir, onu gözetler. Yüce birey arketipi hakkında Kasımoğlu da şunları söylemektedir:

> *"Doğaüstü yardım, çağrıyı kabul eden ya da etmeyen kahramanların her biri için aynı amacı taşımaktadır: Yolculuğun gerekliliğinin vurgulanması. Doğaüstü yardımcının görevi, kahramana içinde bulunduğu durum hakkında bilgi vermesi, yolculuk hakkında cesaretlendirip ona yardım etmesidir. Masallarda genellikle yaşlı bilge adam şeklinde ortaya çıkan bu arketip tecrübenin bir ifadesidir. Tecrübesiz biri olarak yola çıkan ya da çağrıyı reddeden kahramana içinde bulunduğu durumun bir alegorisini sunmak, yaşanmış tecrübelerin bir özetini göstermek bu arketipin sağlayacağı başlıca görevlerden biridir. Ancak yaşlı bilge adam hakkında dikkat edilmesi gereken bir husus, kendiliğin kolektif bilinç dışındaki karanlık yönünü de yine bu arketipte gözlemlemenin olası olduğudur. Bu durumda yaşlı bilge adam arketipinin kahramanın gölge yanını oluşturduğu görülmektedir. Kahramanın onu doğru anlayabilmesi 'bilinçli tutumuna bağlıdır"* (2017, s. 86).

İki dünya arasında köprü vazifesi gören yüce birey kahraman için içsel bir rahatlık anlamına gelir. Yola çıkan kahraman ilk başlarda tedirgin ve ürkek davranmaktadır. Karşılaştığı zorlu engeller karşısında yardımsız baş edemeyeceğini anlayan kahraman; yüce bireyin karşına çıkmasıyla birlikte içine düştüğü zorlu engellerden alnının akıyla çıkmasını başarmaktadır. Saltıknâme'de en etkili yardımcı birey arketipi Hızır, cinnîler ve at üzerinden verilmiştir.

Başlıca verilen bu yardımcı unsurların yanında şerife yardımcı dualar da öğretilmiştir Bu dualar sayesinde Saltık, çaresiz kaldığı durumların sürüsünden kolaylıkla gelebilmiştir. Destanda Saltık, mağarada ibadet eden bir yaşlı adam gördü. Server ona yaklaştı. Yaşlı adam Server'e saygı gösterip sana bir dua öğreteyim, onunla bulutlara çık seni dilediğin yere çabucak götürsün diyerek Server'e duayı öğretti. Server o duayı okur okumaz bir bulut geldi ve Semend-i Sebz atıyla birlikte bulut onları içine çekip göğe yükseldi. Server o kadar yaklaştı ki meleklerin tesbih sesini

işitti. Havadaki denize yetişti, eliyle ona dokundu. Yıldızlar ulu dağlar gibi suyun yukarısında göründü. Asılı dururlardı ve göğe yakın gibi görünürlerdi. Dünyanın dönme sesi Server'in kulağına çark sesi gibi geldi. Güneş ve ayın sıcağı ile soğuğu Server'e tesir etti (2013, s. 570). Server öğrendiği bu dua sayesinde çok hızlı bir şekilde bir insanın ulaşamayacağı mekanlara kadar ulaşmıştır.

Şerif bildiği yardımcı dualar ile birlikte kerametler gösteren bir velidir. Bunun en güzel örneğini Hızır'ın öğrettiği dua gerçekleştirmiştir. Destanda "Gayrimüslim halk Müslüman olmak için Şerif'ten keramet göstermesini istemişlerdir. Şerif'e savaştığı kâfirler memleketinden bir gün elçi ile haber geldi. Elçi ona bizi dinine davet ediyorsunuz. Mesih ölüyü diriltirdi. Sen de bize keramet göster ölüyü dirilt böylece senin dinine girelim yazıyordu. Şerif elçiye, İsa aleyhisselam Peygamberdi. Bizim Peygamberimiz son Peygamberdi. Hakk'ın emri gelirdi; ölü dirilirdi. Biz diriyi öldürürüz. Ölüyü dirilmek bizim işimiz değil diye cevap verdi. Elçi ise; Ya Şerif biz ümmetin en üstünüyüz dersin ama bizim Peygamberimizin yaptığından daha büyük işler yapamazsın, dedi. Şerif bunun üzerine kırk gün bir odaya kapanıp halktan uzaklaştı, sadece ibadetle meşgul oldu. Kırkıncı günde, duvar yarıldı. Hazret-i Hızır çıkageldi. Şerif'e; Ya Şerif! Üzülme kalk. Bu duayı oku. İsa Peygamber bu duayla ölüyü diriltirdi, dedi. Böylece Şerif, kendisine elçi gönderen kâfirlerin önünde Hızır'ın öğrettiği dua ile kabirde yatan padişahın oğlu ve kardeşini diriltti" (2013, s. 302). Böylece Saltık uğrunda savaştığı din yolunda kırk gün Allah'a ibadet ederek Hz. Hızır'dan öğrendiği bu dua ile başarılı olmuş, aciz kalmamış ve üzüntüsünden kurtulmuştur.

Şerif, destandan örneklerini verdiğimiz dualardan hariç başka dualarda bilirdi. İlyas Peygamber duasıyla denizin üstünde batmadan yürür, denizden bir nesne bulması gerektiği vakit balıklar yardımıyla aradığını bulurdu. İlyas ve Hızır'ın annesi Istıfa-yı Zahide'nin verdiği dua yardımıyla aradığını bulurdu. İlyas ve Hızır'ın annesi Istıfa-yı Zahide'nin verdiği dua ile Saltık'a sihir, büyü ve zehir tesir etmezdi. Hz. Süleyman'ın denizin dibine hapsettiği sihirbazın talebesi olan Teganuş'un Şerif'e bir şişede iksir içirip onu yağlaması ile denizin dibine dalar ve ağzına, burnuna su girmezdi.

2.3.1. Göklerden Çıkagelen Yüce Birey: Hızır

Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte dünya telâkkileri ve sosyal hayatta ortaya çıkan birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Bazıları kökten değişse de birtakım unsurlar tamamen yok olmamış adaptasyon süreciyle varlığını sürdürmüştür. Bu unsurların bazıları destan, efsane, masal, halk hikâyelerinde karşımıza çıkmakta ve bunun en güzel örneklerinden biri hiç şüphesiz Hızır'dır.

Saltıknâme'de de önemini koruyan Hızır; Saltık'ın en büyük yardımcı unsurudur. Eski Türk inançlarında bulunan yardımcı ve koruyucu unsurları Yaşar Kalafat *"Türklerin inancının merkezinde 'Tengri' vardır. Bunu, yardımcı ve koruyucu iyeler, gök ve yer iyeleri, kara iyeler ve ata ruhu/arvak'lar ile tamamlamak mümkündür"* (1995, s. 17) diyerek açıklamıştır. Türklerde Tanrı'nın yardımcı unsurları olan yardımcı ve koruyucu iyeler İslamiyet ile farklı bir şekle bürünmüş fakat yine de yardımcı motifler benzerliklerini koruyarak devam etmiştir. Destanımızda Şerif'e gücü yetmediği vakit yardımına koşan yüce birey şöyle anlatılmaktadır:

> *"-Ben Süleyman İbni Davud'um. Buraya kabrimi koydum, gittim. Buraya gelen herkes bu kaşığı açıp beni görsün.*
>
> *Şerif zorladı, kapıyı açamadı, aciz kaldı. Tanrı'ya yalvardı. Tam o sırada karşıdan Hızır çıkageldi. Şerif'e selam verdi, atından inip kapıyı açtı. Şerif içeri girdi, baktı. Acayip ve garayip hücreler gördü. Mal, rızık ve cevher dolu. Orada bir kubbeyi gezdiler. Süleyman Nebî kubbenin ortasında, bir taht üzerinde bir tabutun içinde yatmakta. Tabut, ak mermerden. Tahtın çevresine bir yılan dolaşmış durur.*
>
> *Hızır, o hayvana işaret etti. O yılan geri çekildi. Hızır, Şerif'i yukarı çıkardı"* (Sltk., 2013, s. 100).

Sarı Saltık'a ihtiyacı olduğunda dua ile yardıma koşan Hızır; bazen bizzat kendi bedeniyle gelmekte bazen ise Saltık'ın başına dert olan unsuru ortadan kaldırarak yardım etmektedir. Sarı Saltık'ın Hızır duasını okuyup yardım istemesi destanımızdaki şu kısımla anlaşılacaktır:

> *"Dadger öfkelenip sihre başladı. Şerif'in üzerine vurdu. Bir yılan Şerif'in boynuna sarıldı, boğazını sıktı. Boğulmak üzere iken Şerif aklını başına toplayıp çabucak Hızır duasını okudu. Yılan kayboldu"* (Sltk., 2013, s. 142).

Saltıknâme'den aldığımız örnekte görüldüğü üzere Hızır bizzat kendisi gelerek değil kahramanın karşılaştığı tehlikeyi yok ederek yardımcı olmaktadır. Hızır görünüş özellikleri destanda açıkça belirtilmese de *"yeşiller giyen atlı"* (Sltk., 2013, s. 291)

olarak tarif edilmiştir. Saltık'a düşmanları hile ile yemek verip zehirlemişlerdi. Saltık bu durum üzerine çok çaresiz kalmış ve yere düşüp şişmişti. Kimseden fayda bulamamamıştı. Saltık bu durumda yüce birey Hızır'dan yardım almıştır ve Hızır'ın gelişi şöyle anlatılmıştır:

> *"Gelen kişi, yeşiller giymişti. Atından indi. İçeri girip oturdu. Hemen kaynundan bir hakka çıkardı. Bir nesne daha çıkarıp suda ezdi, Şerif'e içirdi. Şerif istifrağ etti. Yatırdılar. Birazdan aklı başına geldi, oturdu. Birkaç gün zahmet çekti. O pir kalkıp atına bindi, gitti. Kimseye kendisini tanıtmadı. Konuşmak istediler, hiç kimseye cevap vermedi"* (2013, s. 291).

Hz. Hızır, yüce birey olarak Saltık'ı ölümden kurtarmıştır. Hiç kimseyleyle konuşmadan gitmiştir. Herkes onu dilsiz sanmış; fakat Hz. Hızır herkese kimliğini belli etmemektedir. O sadece Allah yolunda olan belli başlı kişilere görünen yüce bireydir.

Saltıknâme'de Şerif, kılık değiştirip kâfir illerine gitmekte ve oradakilere kendini rahip olarak tanıtmaktadır. Böylece kendi kimliğini gizleyip amacına ulaşmak için daha rahat bir ortam elde etmektedir. Düşmanları bazen Şerif'in rahip değil Sarı Saltık olduğunu anlayıp onu öldürmek istemektedir ama Şerif yüce bireyin yardımıyla kâfirlerin elinden kolaylıkla kurtulmuştur. Destanda Şerif'in kâfirlerin elinden yüce birey Hızır'ın yardımıyla kurtuluşu şu şekilde anlatılmaktadır:

> *"Bunu hile ile tutalım, dedi. Şeker şerbetini ezdiler, bir kadeh şarabın içine kattılar, getirdiler. Şerif, mihrabın önüne oturmuştu, önüne koydular. Tekür ve Pap gelip hemen bir kadeh Şerif'e sundular, yanına oturdular. Şerif, o tatlı şerbeti ellerinden alıp içti. Biraz sonra, otururken aklı başından gitti. Hemen kalktılar, Şerif'i bağladılar. Zindana iletip hapsettiler. (...)*
>
> *-Ya sihirbaz Şerif Saltık! Talihim, seni benim ayağıma nasıl getirdi. Bin bir türlü hile ve cambazlıklar yapıyorsun. Sana öyle bir iş edeyim ki bütün âleme ibret olsun dedi.*
>
> *Emretti, şehrin önüne çok miktarda odun yığdılar, İstediler ki Şerif'i ateşte yakarlar. Bir kimseye çok kızdıklarında ateşte yakarlardı. (...)*
>
> *Şerif'i getirdiler, o mancınığa koydular ve ateşe attılar.*
>
> *Bunu raviler şöyle rivâyet ederler ki; Şehir karşısında bir tepe vardı, Hazret-i Hızır oraya erişti. Meğer orada Sünni cinnîlerden Menucher cinnî, Hazret-i Hızır'ı ziyaret etmeye geliyordu. Orada askerleri gelirken gördü. Bir eli bağlı oğlanı havada, yukarıdan aşağı ateşin içine düşerken gördü. Hemen yetişip kavradı, tuttu, alıp Hazret-i Hızır, Şerif'i görüp yerinden kalktı, elini ayağını çözüp:*

-Su gözüne ateş almayınca sana ölüm yoktur. Alamet odur, korkma, dedi." (Sltk., 2013, s. 43).

Sarı Saltık, ateşin içine düşmekten Hz. Hızır ve Menucher cinnî tarafından kurtarılmıştır. Ateşte yanmaktan kurtarılan Sarı Saltık'a neredeyse ölümsüzlük derecesinde bir özellik verilmiştir. Böylece Saltık daha da güçlenerek akıl ve mantığın yanında cesaretine cesaret katmıştır.

Ateşe atılma hadisesi bize hemen Hz. İbrahim'in kıssasını hatırlatmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de Enbiya Suresinde "*(İçlerinden bazıları), "Eğer (bir şey) yapacaksanız, onu yakın da ilâhlarınıza yardım edin" dediler"* (İbrahim 21/68) bunun üzerine Hak Teâla Hz. İbrahim'e yardım etmiştir. *"Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol" dedi (*İbrahim 21/69) ve Böylece Hz. İbrahim ateşte yanmamıştır. "*(İbrahim'in) kavminin cevabı, "Onu öldürün veya yakın" demekten ibaret oldu. Allah da onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır"* (Ankebût 29/24). İslamiyet sonrası oluşmuş Saltıknâme destanımızda İslamiyet'in etkisi bu gibi çok güzel örneklerle görülmektedir. Hz. İbrahim Peygamberi önce ateşin içinden kurtaran Allah (C.C) sonra da Hz. İbrahim'i ona zulmeden halkın arasından kurtararak başka bir şehre yerleşmesini sağlamıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere insanın en üstün ve en güzel Yüce yardımcısı Rabbi'dir. Yüce Allah bunu açık bir şekilde *"Sizin Allah'tan başka ne bir dostunuz ne de bir yardımcınız vardır"* (Ankebût 29/22) âyeti kelimeleriyle ifade etmiştir.

Jung araştırmalarında hastalarının gözünde yardımcı bireydir. Hastaları sanki Jung'un her şeyi bildiğini ve ne derse desin kendisini anlayacağını düşünmektedirler. Jung için bu durum çoğu zaman en eski atalardan kalma bir arketiptir. İnsan aciz kaldığı durumda karşısındaki kişi ona yardım ederse onu gözünde çok yükseklere çıkarabilir. Bu durum küçükken babamızın dünyanın en güçlü kişisi olarak gözümüzde büyütmemiz gibi bir şeydir. Durum böyle değildir ama biz küçükken kendi eksikliklerimizi babamızda gördüğümüzden onları her şeyde üstün olarak görürüz ve büyüdükçe durumun böyle olmadığını fark ederek aksine gittikçe aile fertleri ile zıt kutuplarda çatışırız. Hal böyleyken insanların en büyük sorunları aile bireyleri ile ilgidir.

Jung On Film'de Jung'un anlattığı bir olay çok dikkat çekicidir. Jung, genç bir kadını tedavi ediyordu. Bu sefer hastası akıllı, felsefe okuyan birisiydi. Yani, psikolojiyle

ilgili bilgisi olduğundan Jung'un gerçekten anne-babası olmadığını kavrayabilecek birisisiydi. Lakin hasta bu yanılsamadan tam anlamıyla kendini geri alamadı ve Jung'a "elbette babam olmadığınızın farkındayım ama sadece öyle hissediyorum. Sanki babam gibisin, ben sana bağlıyım". Jung, bu durumun üstüne bilinç dışında olanları görmek için rüyalarının analizine başvurur. Jung, bazen genç kadının rüyalarında baba oluyor ve o kızın bebeklik halini kollarında tutuyordu. Hastanın rüyalarında Jung git gide kocaman dev birine dönüştü ve bir rüyasında Jung, uçsuz bucaksız ekin tarlasının içinde kollarının arasında o hastası minnacık bir bebek gibi duruyordu. Jung esen rüzgârın buğdayları dalgalandırmasına uyum sağlayarak dev cüssesinin içinde küçücük kalan o genç kızı kollarında sallıyor ve mışıl mışıl uyutuyordu. Genç kadın bu durumda kendini Tanrının kollarındaymış gibi hissediyordu. Jung, hastasının gördüğü bu rüyadan sonra onun eksik kalan tarafını ortaya çıkarmıştı. Eksik olan genç kadının Tanrı anlayışından yoksun olmasıydı. Ne Hristiyan bir Tanrı anlayışına ne de Yahudi bir Tanrı anlayışına sahipti. Doğa Tanrısı, Bitkilerin Tanrısı gibi kendince Tanrıları vardı. O ilahi dinlerden bağımsız kendince bir Tanrı anlayışına sahipti. Genç kadın da bu kendince oluşturduğu Tanrıların kollarındaydı. Bu durum genç kadının rüyasında Jung'u Tanrı olarak görmesine sebep oluyordu. Genç kadın olanları anladı. Çünkü o, bunları anlayacak bir din bilgisine sahipti. Sonunda kadın bu durumda olmasının nedenini anladı. Kayıp bir değere sahipti. Bu durum Jung'u zaruriyet olarak gören genç kadının artık onun bir zaruriyet olmadığını anlamasıyla düzelmeye başladı. Bu durum arketipik bir fikirdi. Sonunda o kendini kişilerden özgürleştirdi. Kendi yoluna kendinin özünü kavramaya yoğunlaşabildi. Çünkü bir insan başlangıçta ne ise yine ona dönüşecektir. Bu kaçınılmaz bir hadisedir.

Jung'un anlattığı durum modern psikolojinin trajik bir sorunsalı olarak bizlere acı bir örnek vermiş olabilir. Jung örnek olarak anlattığı vakada kendini çıkmazlar içindeki bunalımlı yollarda gezinip dolaştıran hastasının kendini babası olarak gördüğünü onun otoritesini yükselttiğini söylemektedir. Jung, bu tip vakalarla gelen hastaların özgür olmadığını ve bir köle olduğunu söyledikten sonra şunları demektedir: "*Ameliyat masasında karnı açık biçimde yatan bir hasta gibi doktora bağlıdır. İyi ya da kötü o cerrahın ellerindedir. O yüzden bu şey bitirilmelidir"* (Segaller, 1957, 67). Jung'un bu tespiti ile tasavvuf arasında köprü kurabiliriz. Seyr-i sülûkta yolundan

sapmadan gitmek isteyen mürit, mürşidinin sözlerinden çıkmaz gerekirse Yunus Emre misali tam kırk yıl boyunca nefsinin kibrine müsaade etmeden dergâhına odun taşır ve o hale gelir ki o odunların bile eğri büğrü olmayanını dergâhına yakışanını seçer. İş, bu derecede bağlılık muhabbet üzerine ilerlemelidir. Burada mürit kelimesini kullandık çünkü anlam bakımından paragrafın manasına kuvvetli tesir edecek terim budur. Cebecioğlu *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*'nde bu durumu şöyle tanımlar:

> *"Arapça, isteyen demektir. Allah'a vuslatı arzu eden, bir başka deyişle, Allah'ın ahlakıyla ahlâklanmak isteyen ve bu olgunluğun eğitimini verecek bir şeyhe (veya mürşide) bağlanan (öğrenci olarak kaydını yaptıran, bey'at eden)"* (2009, s, 190).

Tıpkı Jung'un hastalarıyla olan ilişkisinde olduğu gibi İnsan-ı Kâmil olmak isteyen kişi de intisap edeceği müride bağlıdır. Onun sözünden çıkmaz, dediklerini yapar. Mürşit, müridinin vereceği yol haritasında ilerler ve böylece nefsi arzularından arınarak kalbine temize çıkarır. Müridinin verdiği yol haritasında ilerlemeyen mürşit kayıp giden yıldızdır çünkü her insan parlamaya hazırdır onda doğuştan gelen fıtratında parlayacak olan bu nur mevcuttur. Jung'un deyimiyle her insanda doğuştan gelen arketipler mevcuttur.

Sarı Saltuk da evliya yolunda olan kahramandır. Saltık çıktığı yolda nefsine uymadan dosdoğru yolda giderek rabbi için cihat eder. Olağanüstü şekilde darda kaldığı her vakit ona kılavuzluk edecek yüce bireyler ile zorlukları aşar. Hz. Hızır ile ona kılavuzluk eden diğer yüce bireyler Peygamberlerdir. Hz. Süleyman, Hz. İlyas ona görünüp yardım etmişlerdir. Sarı Saltık Peygamberlerle iletişim kuran ve onları mürit edinmiş mürşittir. Allah yolunda doğrudan Peygamberler tarafından kalbine feyz verilir. Böylece o daha güçlü daha korkusuz olur. Sarı Saltık'ın Hz. Hızır ve bazı Peygamberden yardım alması destanda geçen şu bölümde örneğini bulunmaktadır:

> *"-Siz bu kâfirler içinde ne yapıyorsunuz, dedi. Hazret-i Hızır:*
> *-Bu makam, Rum'da arz-ı Şerif'tir. Gaziler ocağı olacaktır. Bundan sonra kırk yıl, her sabah namazını biz burada kılacağız. Her kim kırk gün oruç tutarsa, kırk sabah namazını burada kılarsa, dine bağlanırsa, biz ona görünürüz. Bizden istifade ederler, dedi.*
> *O makama şimdi, Hızırlık derler. Hazreti Hızır ile Hazret-i İlyas kalkıp gittiler.*
> *Hazret-i Hızır, Şerif'e veda edip:*
> *-Korkma, şimdi ağzını aç, dedi. Şerif ağzını açtı. Ağzına barını verdi.*

Şerif bir o kadar daha kuvvetlendi, veliliği daha da belirgin hale geldi. Gözünden gönlünden perde gitti, bütün gizli kalan sırları açığa çıktı. Sonra İlyas Peygamber, Şerif'e ruhların duasını öğretti, ki İsm-i Azam'dır. Hızır Peygamber, meleklerle ilgili duayı öğretti. Hazret-i Hızır kayboldu. Menucher cinnî:
-Ya Şerif! Ben kulunuzu duadan unutmayın, dedi. Şerif:
-Sen benim dünya ve ahiret kardeşim ol, dedi. Menucher, Şerif'e bir dua öğretti:
-Her zaman sen bu duayı okursan, askerlerimle birlikte yanında hazır olurum, dedi. Sonra izin isteyip gitti" (Sltk., 2013, ss. 43-44).

Metinde görüldüğü üzere Sarı Saltık'a olağanüstü yardımcıları yoldaş olmuştur. Yukarıda belirttiğimiz gibi darda kaldığı vakit yardımına koşmuşlar ve ona müritlik edip Sarı Saltuk'a barın içirip velilik derecesini yükseltip gücüne güç katmışlardır. Sarı Saltık'a verilen bu kutsal mahiyetteki güç ve manevi değerlerin bu safhada artırılması tesadüf değildir. Çünkü o artık ilk eşiği aşmak için karşılaşacağı zorluklara daha da yaklaşmıştır. Kahraman artık iç benliğinde kendini aşmış kahramana doğru yol alacaktır.

2.3.2. Kahramana Yoldaş Yüce Birey: Cinnî

Saltıknâme'de Sarı Saltık'ın en önemli yardımcılarından bir diğeri cinnîlerdir. Diğer alemlere ait yaratılmış bir varlık olan cinler destanda Müslüman ve Müslüman olmayan diye belirtilmektedir. Müslüman olan cinler Sarı Saltık'a hem yardım etmekte hem de yardım istemektedirler. Destanda Sarı Saltık'ın Hızır'dan sonraki en önemli olağanüstü yardımcısı Menucher cinnî'dir. Destanımızda Menucher cinnî şöyle anlatılmaktadır:

"Bu tarafta Şerif, Şah-ı Maran'ın yanında otururken bir cinnî içeri girip Şah-ı Maran'a Selam verdi:

-Meymun Tayyar sizlere selam etti,"Üstümüze Ehremen askerleri saldırdı. Kâfirler bizi kırdı. Şerif'in senin yanında olduğunu işittik. Bize yardım edin. Yoksa Müslümanlar darmadağın olur." Dedi.

Şerif, bu sözü cinnîden işitince:

-İyi ama benim silahım yoktur. Kardeşim Menucher'i davet edeyim. O, dünyada insanların içinde yaşayan cinnîlerin arun padişahıdır. Gelsin, dedi.

Şerif hemen duayı okudu. Dua henüz daha tamam olmadan Menucher cinnî askerleriyle birlikte çıkageldi. Şerif'in Ankabil atını ve bütün silahlarını getirdi" (Sltk., 2013, s. 310).

> *"Menucher duasını okudu. Menucher hemen çıkageldi. Semend-i Sebz-i eline getirdi. Şerif, Semend-i Sebz-e bindi, o dağın üzerine uçarak çıktı"* (Sltk., 2013, s. 328).

Menucher cinnî, cinnî aleminin padişahdır ve Sarı Saltık'ın kardeşidir. Saltık'a sesten daha hızlı bir şekilde ulaşabilen ve onun ihtiyaçlarını gideren yoldaş bir yüce bireydir. Menucher, kahramanın olmazsa olmazı olan silahları ve atını hemen ulaştırmış ve böylece Sarı Saltık'ın hızına hız katmış; güçsüz kalmasını engellemiştir. Menucher cinnî çok akıllı ve bilgiliydi bu yüzden Şerif, bilmediği konularda Menucher cinnîye danışır ondan doğru bilgiyi alırdı. Server'in Menucher cinnîye karanlık göründüğü vakit *"Menucher cinnîyi davet edip: -Bu karanlık nedir"* (Sltk., 2013, s. 328) diye sorması buna bir örnektir.

Menucher cinnî destanın başından sonu Sarı Saltık'a yoldaş ve kardeş olup her türlü darlığında yardım etmiştir. Cinnî dünyasına da gücüyle, ilmiyle hükmeden Saltık, onların hem desteğini almış hem de Müslüman olmayan cinlerle düşman olup savaşmıştır. Fakat Menucher Saltık'a iki alem arasında zorlanmadan bağ kurmasını kolaylaştırmıştır.

2.3.3. Dört Nala Koşan Yardımcı: At

Saltıknâme destanında kahramanımız Sarı Saltık'ın birden fazla yardımcı unsuru vardır. At bunlardan biridir. Türk destanlarında atın kahramanlar için oldukça önemli bir yardımcı unsur olduğunu ve kahramanın atıyla bir bütün teşkil edip kahramanlık niteliklerini kazandığını söylemiştik. Sarı Saltık'ın atı Aşkar'dır. Aşkar Saltık'a rüyasında müjdelenmiştir. Sarı Saltık'ın rüyasında ona müjde verilmesi destanlarda sık görülen rüya motiftir. Battal Gazi'nin rüyada Saltık'a verdiği bu müjde şöyle geçmektedir:

> "*benim bindiğim Aşkar'ı orada bulacaksın. Ayrıca savaş aletlerin ve elbiselerin de orada. Tığ-ı Dahhak-ı beline tak. Keyyus'un süngüsünü ve diğer silahları da al, Güştaseb kalkanı ve Hamza'nın bütün silahları oradadır"* (Sltk, 2013, s. 26).

Destanlarda kahraman, rüyalarında gelecekten haber verme, bir mesaj alma vb. durumları görebilmektedir. Bir diğer sık kullanılan motif ise at motifidir. At kahramanın en büyük yardımcısı konumundadır. Gerekirse don değiştirir ve olağanüstü özelliklere sahiptir. Sarı Saltık'ın burada alacağı at Aşkar'dır. Atından uzak kalan kahraman kendini tam manasıyla gerçekleştiremez ve eksik kalır.

Kahraman, atı olduğu sürece kahramanlık vasıflarını tam anlamıyla karşılar. *"Bu yüzden de kahramanı öldürmek isteyen düşmanlar ilk önce onu atından ayırmak ister"* (Jirmunskiy, 2011, s. 63).

Frenk padişahı, Rum beyleri ile aralarında anlaşma yaparak bir milyon asker toplayıp Gelinbolu Boğazı'ndan -Gelibolu Boğazı- geçerek Muhammedileri yani Müslümanları ortadan kaldırmak için bir hareket seferberliğine kalkışırlar. Yaşanan hadiseleri bildirmek için Harcınevan/Amasya meliki, Haynup'a/Sinop'a sizden intikamımızı alacağız diye bir elçi gönderir. Tam bu sırada Şerif Emir Ali'nin yanında oturan Şerif Hızır, dayanamayıp hemen ayağa kalkar gelen elçinin yüzünü ve kulağını kesip eline verir. Şerif, içindeki istek ve hırsı şu sözlerle aktarır:

> *"Allah bu fırsatı Müslümanlara vermiştir. Bilmezler mi ki bizim neslimizden Seyyid Battal, onlara ne işler etmiştir. Hâlâ onun adından korkarlar, çocuklarını onun ismiyle korkuturlar. Onlara bir iş edeyim ki onu unutup beni anarlar"* (2013, s. 26).

Bu duruma kızan beyler sen daha çocuksun böyle şeyler yapman doğru değildir diyerek öfkelerini belli ettiler. Saltık, söylenen sözlere çok üzülerek evine gelir ve yatar. Yaşanan üzücü olaylar üzerine artık Şerif Hızır kahramanlık yolunda en önemli adım olacak olan silah teçhizatına ve atına kavuşacağının müjdelendiği rüyayı görür. Ona bahşedilen at herhangi bir at değil bizzat Şerif'in rüyasına giren Seyyid Battal'ın yani Battal Gazi'nin kendi bindiği atıdır ve rüyasında Battal Gazi ona şöyle seslenmiştir:

Şerif, atını mağarada bırakıp geri döndüğünde *Aşkar* yerine üzerinde not olan başka bir at bulmuştur. O notta şöyle yazmaktadır:

> *"Ya Şerif! Bu at imam Ali'nin Zülcenah atıdır. Bu ata Hz. Resul, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman Hz. Hasan, Hüseyin ve Abbas binmiştir. Üzerindeki silahı al Hz. Ali'nindir. Al, bununla gaza et, Aşkar'dan feragat et. Nasibin bu kadardır"* (Sltk., 2013, s. 28).

Sarı Saltık kalkar ve atası Battal Gazi'ye dua edip hemen rüyasında bildirilen dağa çıkıp mağarayı bulur. Saltık'a ilk gazasında eşlik edecek Aşkar'ı rüyasında gösterilen diğer silahlarla beraber bulur. Battal Gazi'den yadigâr olan at; sarı, alnı sakar, ak tüylü güveze benzer görünüme sahiptir. Sarı Saltık'ın kahramanlığa adım atmadan önce ata sahip olması rastlantı değildir. Destanlarda kahraman ve at özdeşleşmiştir. Kahramanın atı ve silahları iyiyse kahraman da iyidir. Bu yüzden at kahraman için en

önemli unsurdur. Bu sebepledir ki kahramanların atları alelade bir at değil soyundan gelen yiğit bir attır. Aklımıza Battal Gazi denildiğinde Aşkar, Köroğlu denildiğinde Kırat gelmektedir. Battal Gazi, torunu olan Sarı Saltık'a kendi atını vermesiyle bize Saltık'ın da atası Battal Gazi gibi Cengâver bir alperen olacağını göstermektedir. At, Türklerin İslamiyet'e girmeden önce de hayatlarında önemli bir rol oynarken İslamiyet'ten sonra da önemini yitirmeden yerini korumuştur. Bu da tabii olarak anlatılara yansımıştır.

Saltık atını ve silahlarını derhal kuşanır ve gazaya hazır hale gelir. Onu bu halde görenlere gazaya gidiyorum diye cevap verir. Abdurrahman-ı Sülukî gelip Saltık'a Babanı yeni Harcırevan'da yani Amasya'da yeni öldürdüler intikamını almadan sen kalmış burada laf ediyorsun senin ilk işin babanın intikamını almak diyerek hâlihazırda incinmiş olan Şerif Hızır'ı bu söylerle daha fazla incitir. Bunun üzerine Saltık ilk gazasına babasının intikamıyla başlar. Şerif babasının intikamı aldıktan sonra Battal Gazi'nin atı Aşkar ile bir daha yolları kesişmeyecektir çünkü Aşkar'ı bağladığı mağarada onu Hz. İmam Ali'nin Zülcenah atı beklemektedir. Artık ona yoldaşlık edecek at, İmam Ali'nin Zülcenah atıdır. Şerif Hızır, atası Seyyid Battal Gazi gibi artık yiğitliğini göstereceği bütün araç gereçlere kavuşmuştur. Artık Saltık, çıkacağı yolda kendini üstün kılacak her şeye yavaş yavaş kavuşmaya başlamıştır.

Sarı Saltık'ın kahramanlığı atına sahip olduktan sonra başlamaktadır. Çünkü Saltık asıl gücüne ilk önce atası Seyyid Battal Gazi'nin atı Aşkar sonra da Aşkar'ın geride silahlarını ve eyerini bırakıp gitmesiyle de yerine gelen İmam Ali'nin atı ile kavuşmaktadır. Saltık artık destan kahramanında bulunması gereken bütün güce ve silahlara sahiptir. Çünkü elinde bulunan silahlar Sarı Saltık'a kerametler göstermesine yardım edecek olağanüstü güçlere kavuşturmuştur. Nitekim Zülcenah sadece Hz. Ali'nin değil aynı zamanda Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in ve diğer büyük İslam şahsiyetlerinin de bindiği attır. Başta Peygamber Efendimiz olmak üzere hepsinin bu ata binmesi atın ölümsüzlüğü ve kutsallığını anlatmaktadır. Şükrü Elçin, Türk Destanlarındaki atların gök, rüzgâr, su, mağara ve toprak kökenli olduklarından bahsetmektedir. Bu vaziyet bize Saltıknâme'de at ile ilgili Şükrü Elçin'in bahsettiği mağara ve topraktan çıkan at inanışları ile ilgisi olabileceğini belirtmektedir; çünkü Sarı Saltık da atını mağarada bulmuştur (Yüce, 1987, ss. 128-129).

Jung, anlatılarda kullanılan hayvanlara dikkat çekip bunları *ruh arketipi*ne bağlamıştır. Jung, hayvanların ruhlarının ruh arketipiyle bağdaştırmasını şu şekilde ifade etmiştir:

> *"Masallarda yardımcı hayvanlar motifiyle sık sık karşılaşırız. Bu hayvanlar insanlar gibi davranır, insanların dilini konuşurlar ve insanlarınkinden daha üstün bir zekâ ve bilgiye sahiptirler. Bu durumda ruh arketipinin bir hayvan aracılığıyla ifade edildiğini söylersek yanılmış olmayız"* (Jung, 2013, ss. 99-100).

Ruh arketipinin ifade ediliş şekli hayvanlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Sarı Saltık Aşkar ve Zülcenah atlarının yanında Kurban, Semend-i Sebz, Feres-i Tayyar, Kavs-ı Kuzah, Ankabil atlarına sahiptir. Bu atların hepsi oldukça güçlüdür. Saltıknâme'de atlardan; "Kurban atı Frengistan'dan gemiye koyduğu at idi" (2013, s. 98). Semend-i Sebz atı ise Kaf dağına gittiği vakit denizden çıkıp gelmişti. "Yeşil tüylü, karnı kızıl, kuyruğu siyah, alnı ak bir idi. Saltık onu görünce imrendi. Atı tutmak istedi. Kemendini atın boğazına geçirip onu yakaladı. Ağaca bağladı. Gece olunca bir de gördü ki denizin yüzünden yüz bin adam şeklinde çıra dışarı çıkageldi. Server'e atı Tırablıs vilâyetinde geri almak üzere emanet ettiler" (2013, s. 98). "Feres-i Tayyar'ı, düşamanı Tul'un bindiği gergedanın ağzındaki aslan parça parça etmişti" (2013, s. 175). "Hırmas cazuyu ararken bindiği Kavs-ı Kuzah" (2013, s. 204) diye bahsetmektedir.

Kurgan atlı mezarlıklarında yapılan araştırmalar eskiden ölen alplerin atlarıyla beraber gömüldüğü ortaya çıkmıştır. At, kahramanın bu dünyada en yakın yoldaşı olduğu gibi ona öldükten sonra da eşlik edecek yardımcı yoldaş olarak görülmüştür. Birçok anlatıda at kahramanın kahraman olabilmesi için en önemli yardımcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kahramanın hızına hız katan, güç ve heybetiyle kahramanı bütünleyen at böylece kahraman için vazgeçilmezdir.

2.4. Sinsi Bir Düşman: Gölge

Gölge, insanların içinde yaşayan ve engellenmek istense de ortaya çıkan karanlık taraflarıdır. Gölge arketipi, toplumlarca ortaya çıkarılmış insan profiline uymayan, bu yüzden de bireyi utandıran ve bireyin kabul etmek istemeyip bilinçaltında sinsice gizli saklı varlığını sürdüren genellikle kötü sayılan yönüdür. Diğer bir ifadeyle gölge, psişik bütünlüğün görünmez ama ayrılmaz bir parçası olan "diğer yanı karanlık kardeşi" sembolize eder. Gölge aynı zamanda, kişinin bir parçası,

benliğinden ayrılan ve buna rağmen ona ‘tıpkı bir gölge gibi’ yapışık kalan bir bölümüdür (Jacobi, 2002, s. 148). Gölge, insanın ayrılmaz bir parçası olarak kendi iç derinliklerine doğru yaptığı yolculukta onu bekleyen bataklıktır. Bu bataklık insanın kendi özünü bulma serüveninde olmazsa olmaz bir süreçtir ve her insan bu yolculukta mutlaka gölgesi ile yüzleşmelidir. Jung, bireyselleşme sürecinde ele aldığı gölgeden bahsederken şunları not düşmüştür:

> *“Birleşme sürecinin temel düzeneği bilinç ve bilinç dışının karşılıklı eyleşimidir. Kişinin kendi merkezine doğru büyük yolculuğunu tarif ederken Jung'un başvurduğu referanslar arketipsel sembollerdir. Uzun ve zorlu, bezemelerinde zengin alternatifli, ancak aşamalarında zorunlu geçiş ve dönüşümleri telkin eden bireyleşme süreci kapsamında, bireyin öncelikle tanışması ve entegre etmesi gereken arketipsel öge, "gölge"sidir”* (Jung, 2013, s. 13).

Sınavlar yolunda kahraman her ne kadar ustalaşmış gibi gözükse de vardığı ergenleşme aşaması onun asıl olarak kendini kanıtlaması gereken yerdir. Her türlü hünerlerini bu aşamada gösterecektir. Kahraman burada yanlışlara düşüp eksik yönlerini de açığa vuracak ve böylece içinde barındırdığı gölge arketipini karşısına alıp savaş açacacaktır ya da gölgesinden kaçmayı bırakarak kabullenecektir. Bireyselleşme (individuation) olarak adlandırılan bu süreç Ramazan Korkmaz tarafından şu ifadelerle anlatılmaktadır:

> *“Kahramanın uzun yaşam yolunda başarılı olması ve ruhsal bütünlüğü koruması için gölgesi ile tanışması, barışması ve onu içermesi, özümsemesi gerekmektedir. Bu birleşme/bireyselleşme (individuation) süreci, bir bakıma kişinin kendi merkezine doğru büyük bir yola çıkmasıdır”* (2009, s. 122).

Bireyselleşme sürecinde gölge, kahramanın kolaylıkla başa çıkabileceği bir arketip değildir. Onunla yüzleşmezse önünde aşamadığı engel olarak hep kalacaktır. Gölgesiyle karşı karşıya gelen kahraman onu çok iyi tanımalı ve adımlarını dikkatlice atmalıdır. Kahraman gölgesini basite aldığı ya da kaçtığı vakit onun esiri olacaktır. Bu yüzden bireyselleşme sürecinde insanın iki seçeneği vardır. Birincisi; gölgesiyle başa çıkmayı öğrenip gölgesini atı yaparak dizginleyecektir. İkincisi; gölge, bireyi atı yaparak onu kölesi yapacaktır. Gölgenin kahramanı emri altına alıp kölesi yapması kahraman için en kötü senaryodur. Jung, gölgeyle karşılaşan kahramanın yapması gerekenleri şu ifadelerle tanımlayıp uyarmıştır:

> *“Kahramanın yapması gereken gölgesiyle yüzleşmesi ve onu kendi erginlenmesinde bir araç olarak kullanmasıdır. Aksi durumda gölge*

> *kahramana hep engel olacaktır. Gölgesi tarafından ele geçirilen bir insan daima kendi ışığını keser ve kendi tuzağına düşer"* (Jung, 2013 s. 56).

Gölge dediğimiz arketip bir insanın içinde gizlenmiş ve çıkmayı hazır vaziyette bekleyen karanlık tarafıdır. Bu yönümüz toplumda hoş karşılanmayacağı nedeniyle açığa vurulmak istenmeyen karanlıklarda gizlenen yönümüzdür. Gölgenin toplum tarafından hoşa gitmediği açıktır; fakat gölge toplum tarafından alışılmış bir durum da olabilir. Kahramanın mücadele ettiği ejderha, cadılar, kötü cinler, olağanüstü diğer yaratıklar gölge arketipini temsil etmektedir ve bu yaratıklar Pearson'a göre şunları ifade etmektedir:

> "*Kahramanlığın gerçek doğası, oturup ejderhaların varlığından yakınıp birilerinin bu konuda bir şeyler yapması gerektiğini söylememizi değil, o ejderhayla karşılaşmamızı gerektirir"* (Pearson, 2003, s. 32).

Sorunlar, yani gölgeler yok sayılıp tamamen bastırıldığında kişi mutlu olamayacaktır. Bireyi mutlu etmeyecek bir bastırma daha ağır sonuçlara yol açabilir. Eğer bu bastırma uygun koşulları bulursa bilinç dışı bu bastırılmış olan şeyleri bizim aleyhimize olacak şekilde ortaya çıkarız. Bu sebeple bireyin yapması gereken vazifedeki en uygun yol haritası bastırılmış duygularıyla yüzleşmek ve onlarla barışık yaşamayı öğrenmek veya onları tamamen yok etmektir.

Gerçeklerle yüzleşmekle bizleri baş başa bırakmayan karanlıktır yani bizim nefsimizdir. Nefs kötülükler içinde kalmak ister çünkü karanlık ışığı sevmez. Kişinin en büyük adımı kendi iç derinliklerindeki mahzenlerden yeryüzüne çıkmak olacaktır (İçli, 2010, s. 25). Kahraman artık ne yola çıktığı kişidir ne de yola çıktıktan sonraki kişidir. O artık belli vasıfları kazanmış ve bu konularda da olgunlaşmış yani bireyselleşmeye yakın bir kahraman kişiliğidir.

Sınavlar yolundaki kahraman kendi gölgesiyle sık sık yüzleşmek zorunda kalır. İçindeki gölgeyi dışa vuran kahraman böylece gölgesiyle tanışır. Sarı Saltık, Benlik davasına düşerek dünya yaşamına meyletmesi onun dininden, ilahi olandan bir an için uzaklaşmasına sebep olmuştur. Saltık'ın gölgesinin sinsi şekilde ortaya çıkması destanımızdaki şu bölümde verilmiştir:

> *"Yanında dört cinnî vardı onunla birlikte. Hızır makamına erişinceye dek gittiler. Orada da çok acayiplikler gördü. Seyyid daha sonra baktı ki Hz. Hızır geldi, Server'e selam verdi. Nereye gitmek istersin ya Şerif dedi. Şerif:*

-Şu karşıdaki şehre gitmek isterim. Yoksa cennet burası mı ola, dedi. Hz. Hızır:

-Ya Şerif! Bunlar insandandır. Bu şehre, Cavidan derler. Bu akan su, Nil'dir. Buradan çıkar, bunlar kıyamete değin ölmezler. Yiyip içerler, huzur ve rahattadırlar. Giysileri kirlenmez, libasları ağaçlarda biter. Bunun vasfı kabil değildir, dedi. Seyyid:

Bunlar bu hâli nereden buldular, diye sordu. Hz. Hızır:

-Ya Server! Tanrı, bunlara Kâmil adlı bir Peygamber gönderdi. Ona iman getirdiler. İstediler ki kıyamete kadar huzur içinde vakit geçireler. Hak Teala kabul edip bağışladı. İşte huzur ederler, dedi. Server:

-Ya Nebi! Ben burada kalmak istiyorum, ne buyurursun, dedi. Hz. Hızır:

-Ya Server! Bu hal bunlara mahsustur. Siz Muhammed'in ümmetindensiniz. Sen ahiret talebinde ol. Dünya fanidir, cennet iste. Günü yaşayan olma." (Sltk., 2013, ss. 171-172).

Sarı Saltık, evliya bir kahraman olmasına rağmen bazen dünyalık heveslere kapılmıştır. Her insan gibi Sarı Saltık da içinde sinsi bir düşman barındırmaktadır. Onun adı da *nefs*tir. Sınavlarla dolu bu yolda Sarı Saltık, Cavidan şehrinin büyüsüne kapılıp orada kalmak ister yani dünyanın cennetinde kalıp kıyamete değin ölümsüz olmak istemektedir. Böylece destanımızda Saltık Jung'un gölge arketipiyle tanışmıştır.

Sarı Saltık için sınavlarla dolu bu yolda İnsan-ı Kâmil'e ulaşmanın önündeki engel dünya hevesleri ve istekleridir. Her ne kadar Allah yolunda cihat edip dünyalık isteklerden kendini geri çekse de bazen içindeki şeytanı nefs onun mertebesini geri düşürmekte ve gölgenin içeriğini şu kelimelerle ifade etmektedir:

"*Bu, analitik psikolojide önemli bir rol oynayan "gölge" kavramıdır. Jung, bireylerin bilinçli zihinlerinin ortaya attığı bu gölgenin, kişiliğin gizli, bastırılmış, değersiz (ve günahkâr) yönlerini içerdiğini göstermiştir."* (Jung, 2009, s. 118).

Saltık, bu dünyanın cennetine meylederek Rabbi ile arasına perde çekmiş olur ve böylece Saltık, Jung'un *gölge*, İslam'ın ise *nefs* dediği düşmanıyla ilk karşılaşmasını yapmış olur. Nefs, Kur'ân-ı Kerim'deki: *"Ben nefsimi temize çıkarmam, o hep kötülüğü emreder."* (Yûsuf Sûresi, 12/53) âyetiyle nefs yani gölgenin insanlar üzerindeki kötü etkisi net bir şekilde ifade edilmiştir.

Gölge arketipiyle karşılaşan Saltık, neyse ki yanılgıdan yardımcı/yüce birey Hızır sayesinde kurtulur ve nefsinin onu kötülüğe itmesinden kurtulur. Lakin Şerif Hızır destanımızdan aldığımız aşağıdaki bölümde kötü gölgesi ile tekrar karşılaşacak ve bu

sefer gölge arketipinin kötü yanlarının peşinden giderek onunla yoldaş olacaktır. Bu kısım destana şu şekilde anlatılmaktadır:

"Sarı Saltık bir gün Yahudi'nin biri cevher aramak için gemiyle sefere çıkar. Yanında kim gelirse ona on bin altın vereceğini söyler. Sarı Saltık, Yahudi'yle birlikte gider. Yahudi Sarı Saltık'ı kandırarak onu kuyuya atar. Bir türlü kuyudan çıkamayan Sarı Saltık, Menucher cinnî duasını okumuş fakat cinnî gelmemiş ve sarı saltık oradan kurtulamamıştır. En sonunda yağmur bulutu kuyudan su alırken Sarı Saltık'ı da içine aldı ve kuyudan çıkardı" (Sltk., 2013, s. 459).

Sarı Saltık, gölge arketipinin kötü yanlarına uyarak Yahudi ile çıktığı seferin etkileri hemen geçmemiştir. Çünkü gölge sinsi bir düşmandır onunla yapılan çatışma kötü sonuçlanabilir bu durum insanı daha da kötüye itmektedir. Saltık gölgesine uyduğu için üstün güçlerini bazen kullanamaz olmuştur. Her seferinde cazuların/cadıların yaptığı sihirlere karşı koyarken bazen koyamamıştır.

"Selvan cazu adında bir cadı Saltık'ı sihir yapıp kaz haline getirdi. Şerif günlerce kaz halinde suda, balçıkta gezinip durdu. On dokuz gün kaz halinde gezen Saltık'ı görenler ona gülüştüler. Neden bu sihre karşı koymamış diye birbirlerine sorduklarında; falan Yahudiyle cevher aramaya gitmiş gönlüne dünya muhabbeti girmiş, gönlüne dünya muhabbeti girenin duası kabul olmaz dediler. Sarı Saltık, günlerce Menucher cînnî duasını okumuştu fakat cînnîler gelmemişti. Yirminci gün Sarı Saltık tekrar Menucher duasını okudu ve bu sefer Cînnî çıkageldi ve Saltık neden gelmedin diye sorduğunda onun sesini işitmediğini söyledi" (Sltk., 2013, s. 463).

Sarı Saltık Yahudi'yle cevher aramaya gitmesiyle birlikte başına türlü türlü belalar gelmeye başlamış ve artık Menucher cinnî duasını okuyup yardım alamaz hale gelmiştir. Saltık'ın Menucher cinnîden yardım isteyip geri cevap alamamasının bir diğer örneği Saltıknâme'de şöyle geçmektedir:

> *"Sarı Saltık bir zaman ava çıktı. Atını bağladı. Oturdu dinlenmek istedi. Bu sırada atı boşanıp kaçtı. Server de yatıp uyudu. Bir miktar uyuduktan sonra uyanıp gözünü açtı. Gördü ki atı yok, etrafta aradı, bulamadı. Karşı dağda bir at kişnemesi işitti:*
>
> *-Galiba benim atımdır, diye o dağa çıktı. Aşağı baktı, bir karartı göründü. Meğer devekuşu imiş. Server, onu at sanıp dağdan indi. Yaklaşınca gördü ki devekuşudur.*

Kuş Seyyid'i görünce uçup gitti. Seyyid biraz ileri gitti, yolunu kaybetti. Her tarafa gitti, yol bulup çıkamadı. Yedi gün o çevrede gezdi. Aç ve susuz kaldı. Zayıf düştü. Birkaç kez Menucher'in duasını okudu, fayda etmedi, o cinnî gelmedi. Server çaresiz kaldı. Yüzünü yere koyup Hak hazretine yalvardı:

-Ya Rabbi! Atam İmam Hüseyin hazretlerini Kerbela'da çaresiz bıraktın. Onun üzerine Yezid'in kavmini gönderip aç ve susuz ölmesini taktir ettin. Eğer bu zaif ve fakir kuluna da burada helak olmak taktir ettinse emir senindir, dedi. Kendisini Tanrı'nın rızasına teslim etti, orada yatıp biraz uyudu. Seyyid'e rüyasında:

-Bu düştüğün yer Umman'dır. Dünyada bundan daha kötü bir yer yoktır. Bir yıl gezsen çıkamazsın. Fakat dilinin altına taş parçası koy, yürü, bu şekilde susuzluğa bir süre katlanabilirsin, dediler.

Şerif uyandı susuzluktan içi geçmiş idi. Kalktı, dilinin altına taş parçası koydu, üç gün daha yürüdü. Çok yoruldu, yüreği salındı. Orada oturdu. Hızır ve İlyas duasını okudu, yüzünü yere sürdü, Tanrı'nın dergâhına dualar etti, yalvardı. Çok ağladı. Server inledi, canını ve ciğerini dağladı. Bu sırada karşısında bir ahu göründü. Server gayret edip o canavarın yerine geldi. Bir de ne görsün? Sarnıç biçiminde bir taşı çukur yapmışlar. İçinde biraz yağmur suyu toplanmış. Onu da hayvanlar içmiş, kuru yeri durur.

Seyyid onu görünce dert ile bir ah edip oturdu, gücü kesildi, kuvveti ve takatı kalmadı. Artık bir adım bile atacak durumda değildi. Kendi gönlünden:

-Ey Hak! Eğer ben kulunu burada aç ve susuz helak edeceksen emir senindir. Elimden ne gelir? Eğer diriltirsin bana bu taştan şu ver. Nitekim Hazret-i Musa'ya emrettin, asasını taşa vurdu, kudretinle sular akıp revan oldu. Ben zayıf kulcağınıza da ver. Kereminden ne eksilir ki, dedi. Sonra elini o taşa vurup feryat etti:

-Artık takatım kalmadı. Kuvvet ve kudret senindir. Ben zayıf ve biçareye nefes ve inâyet eyle, esirge ey Kadir padişah, diye yüzümü yere koydu. Kendinden ümidini kesti. Düşmüşlerin elinden tutucu Allah hazreti, Seyyid'in elinin değdiği yerden güzel bir su verdi. Su, revan olup akmaya başladı. Kardan beyaz, buzdan soğuk, şekerden tatlı, sütten saf idi. Seyyid, Tanrı'ya şükredip "Bismillah", dedi o sudan biraz içti. Fakat çok içmedi. Zira zararlıdır. Bunca gün susuzluk ve açlık çekmişti. Orada iki saat dinlendi. Oradan hangi tarafa gideceğini bilemedi. Üzgün ve perişan otururken hatırına istihareye yatmak geldi. İstihareden sonra gönlü bir yöne aktı. Kalktı, o sudan biraz su aldı, matarasına koydu, arkasına vurup gitti" (2013, ss. 465-466).

Gölgenin Saltık üzerindeki tezahürünün kötü etkilerinin görüldüğü en güzel örnek olan Saltık'ın aciz kaldığı durumlar verilmiştir. Saltık kendisine Allah tarafından bu her şeyin verilmesine rağmen bu dünyalığa meyletmesinin etkileri onun aciz düşüp zorluklarla mücadele etmesine neden olmuştur. Her şeye sahipken altın aramaya

giden, ölümsüzlük isteyen Saltık, gölgesine yenik düşerek içecek bir yudum suyu bile bulamayan aciz, güçsüz bir insana dönüşmüştür. Farkına varılmadığı zaman gölge, insanı Sarı Saltık gibi aciz bırakmaktadır. Tehlikeli boyutları olan gölge ile bilinçli bir şekilde savaşılmalı ve her zaman onun varlığının farkında olunmalıdır.

Saltık, gölgesi ile bir kere daha baş başa kalmış ve bu sefer onu bu hatasının başında uyaran olmamıştır. Çünkü insan hata yapmadan doğruya ulaşamaz. Jung'un gölge arketipi, Saltık'ın iç dünyasından çıkarak kendini iyice göstermiştir. Çünkü insanın "*yaşantısının ilk kaynağı arketip, bilinçdışındadır; yaşamlarımıza oradan uzanmaktadır. Yansıtmalarını çözümlemek, onları bilinç yüzeyine çıkarmak gerekir"* (Jung, 2006, ss. 52).

Destanın altıncı bölümünde Kaf Dağı'na çıkan Sarı Saltık, "yolda ilerlerken Rum diyarına vardıklarına şimdilerde Aksu denilen o zamanlarda Umak denilen büyük bir ırmakla karşılaştılar. Umak ırmağı o kadar büyüktü ki bir ucundan ok atılsa diğer ucuna varmazdı. Rum sınırı o zamanlar burasıydı. Karşıdan karşıya geçmek için gemi gerekliydi ama Saltık ve yanındaki yiğitler atları salıp yüzerek geçtiler. Karşıya geçtikten sonra yanlarına bir atlı çıkageldi. Üstünde savaş elbiseleri ve zırhlıları vardı. Sarı Saltık ve yanındakilere bu suyu gemisiz nasıl geçtiniz diye sormasının üzerine Saltık'ın yanındaki yiğitler, bizim gemiye ihtiyacımız yoktur. Tanrı'mız geçirdi. Şurada oturan Şerif'tir. Biz onun kullarıyız diye cevap verince Saltık'ın göğsü kabardı. Kuvvetli pehlivan oldum. Bütün dünya kâfirleri benden korkarlar diye düşünerek kendini büyük gördü. Kendini büyük görüp göğsü kabaran Sarı Saltık'ın aklına hemen Rabbi geldi ve Tanrı, mağrurları sevmez diyerek korktu ve hemen acizliğini hatırlayarak bu düşüncesinden vazgeçti" (Sltk., 2013, s. 112).

Böylece Sarı Saltık, uygun ortamı bularak bilinç yüzeyine ulaşan gölge arketipi ile savaşmaya başlamıştır. Kendi bireyselleşme yolunda kendini üstün görme, paraya meyletme, dünya yaşantısında cennet mekânda ölümsüzlük isteme gibi gölge taraflarıyla yüzleşen Saltık, Gölge arketipinin zararlı karanlık tarafı ile karşılaşmıştır. Gölgenin kötü tarafının olmasının yanında şu yönü de bulunmaktadır:

> "*Ama bu karanlık basitçe bilinçli egonun tersinden ibaret değildir. Egonun değersiz ve tahrip edici tasarımları olduğu gibi, gölgenin de normal güdüler ve yaratıcı dürtüler gibi iyi özellikleri de vardır"* (Jung, 2009, s. 118).

Gölge her zaman kötü değildir onun iyi yönleri de vardır ve bu yönlerimiz de bizimle birlikte gölgemizde barınır. Gölge ile egomuz birbirine zıt kutuplardan oluşmazlar birbirlerine duygu ve düşüncenin bağlı olduğu gibi bağlı olsalar da "*ego, yine de gölge ile çatışma, Jung'un dediği gibi, "kurtuluş savaşı" içindedir"* (Jung, 2009, s. 120). Gölge ile ego arasında gerçekleşen çatışmalar edebi anlatmalarda karşımıza kahramanların düşmanlarıyla savaşması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Kur'an'ı Kerim'de de belirtildiği gibi nefis ancak ve ancak kötülüğü emreder ve insanı yolundan saptırır. İnsan nefsini ya kölesi yapar ve nefste o kula köle olarak hizmet eder ya da nefs o insanı kendi kölesi olarak kullanır. Çünkü insan ya nefsini terbiye edecektir ya da edemeyecektir.

Böylelikle Sarı Saltık gölge arketipinin onun üstündeki kötü etkilerini deneyimlemiştir. Arketipler, uygun koşulları bulduklarında ancak gün yüzüne çıkmaktadırlar. Sarı Saltık yahudiyle çıktığı altın arama yolunda gölge arketipinin gün yüzüne çıkması için uygun ortamı sağlamıştır ve böylece diğer gölgelerin gün yüzüne çıkmasına zemin hazırlanmıştır. Saltık'ın dünya hevesine kapılıp cevher aramasıyla başlayan bir diğer cezalandırılışı da Araplarla çıktığı deniz seferinde girdaba yakalanarak olmuştur. Bu durum destanımızda şöyle geçmektedir:

> *"Denizci taşa doğru yürüdü. Taşın yanından öte tarafa geçti. O tarafın suyu meğer girdap imiş. Hak teala gemiler gelmesin diye onu nişan için yaratmışmış. Bu girdap çok güçlüydü. Kırk mil kadar yerin suyu çepçevre dönerdi. Yer orada delikti. Deniz, o delikten cehennemin saçının üzerine inerdi. İçine giren gemi artık çıkamazdı. Kavmi aç ve susuzluktan helak olurdu, bazısı boğulurdu Seyyid'in gemi varıp o girdaba düştü, kendi çevresinde dönmeye başladı. Gemi halkı o hâli görüp feryat ve figan ettiler. Gördüler ki orada dokuz gemi daha girdaba düşmüş dönüp dururlardı. Onlar çağırdılar:*
>
> *-Sizlere ne oldu? Oradaki nişanı gördünüz, yine de geldiniz. Biz bilmez idik, dediler. Saltık'ın gemisindeki denizciler:*
>
> *-Biz de bilemedik. Bu girdabı işitirdik. Demek ki bu imiş. Eyvah bizim hâlimiz nasıl olacak, diye ağlamaya başladılar. Feryatları göğe çıkardı. Yedi gün o girdapta kaldılar, kendilerinden ümidi kestiler. Seyyid bu hâli görünce çok üzüldü. Huzursuz olup Tanrı'ya dua etmeye başladı:*
>
> *-Ya ilahi! Ben kulunu çölden kurtardın, şimdi de denizdeki girdaba saldın. Ben kulun, büyük bir günah işlemişim ki benim başıma bunca felaketler geldi. Bu bana günahımın karşılığında azap ve intikamdır. Üzerimden bela eksik olmadı. Duamı da kabul etmezsin. Bilirim ki benim gönlümde enaniyet ve gurur yürümüştür. Benden dolayı bu kavme ve bu*

kullarına hışım verip helak eyleme. Her ne edersen bana et. Bu zayıf ve kötü kuluna yap, dedi.

Saltık zar zar ağladı, kendinden geçip aklı başından gitti. İki gözünden yaş revan olup akardı. Hıçkıra hıçkıra ağlardı. Bu hâlde iken düş ve hayal gibi Hazret-i Hızır'ı gördü. Hazreti Hızır:

-Ya Seyyid! Niçin gaflet içinde bulunursun? Hatırına gurur ve kötü şeyler getirirsin. İnsan zayıf bir yaratıktır. Onda ne kadar kuvvet ve kudret olacak. Hiçbir zaman alçak gönüllülüğü ve aczi hatırından çıkarma. Ya Seyyid! Şimdi gönlünü temizledin. Tanrı sana ve bu kavme, kurtulmayı nasip etti. Şimdi kalk, geminin içindeki atların birini kurban et. Geminin urganına bağla, onu denize sal, çok garip şeyler göreceksiniz" (Sltk., 2013, ss. 467-468).

Seyyid gurur ve kibre karışarak aklına kötü şeyler getirmiş ve böylece kalbini kirletmiştir. Saltık bu durumdan ancak aczini ve zayıflığını hatırlayarak kurtulmuştur. İnsanoğlu gölge arketipinin isteklerine uymakla şeytana uymuş olur. Çünkü gölgenin kötü yanı insanı yoldan çıkaran düşmanıdır. Rabbimiz bizi uyarmıştır. Bize gönderdiği mesajlara uymadığımızda da olacakları yine *Zuhruf Sûresi"nde yer alan bir âyette: "Allah'ın mesajını görmezden gelen kimseye bir şeytan tahsis ederiz; artık bu onun arkadaşıdır"* (43/36) belirtmiştir. Şeytan ki en kökte yer alan arketiptir. O, gölgenin ilk varoluşudur. Sarı Saltık Destanı'nda Saltık'ın Kaf Dağı'na yolcuğunda karşılaştığı şeytan ile konuşması bu âyetin destan içerisindeki en güzel açıklamasıdır ve Saltıknâme'de şöyle geçmektedir:

"…Dinlendi, yatıp uyudu. Bir rüya gördü, uyandı. Karşısında zayıf, tek gözlü, köse bir ihtiyar durmakta. Bir kulağı da yok. Şerif haykırıp:
-Kimsin, dedi. O ihtiyar:
-Ya Şerif! Bilmiş ol ki ben şeytanım. Sana geldim. Bu Kaf Dağı benim mülkümdür. Sen burada ne arıyorsun veya benim evladımı öldürmeye mi geldin, dedi. Şerif:
-Ya melun! Ne oldu ki sen kedini bildirdin, diye sordu. Şeytan:
-Şu iki ayıbımı öğrenirsin, bir dua edersin de meşhur olurum, diye korktum. O ayıbım nişandır, beni ondan tanırlar. Öğrenirsin diye korktum, bir gözümden ve bir kulağımdan, dedi. Şerif:
-Ya lain! Gel, Âdeme secde et, tekrar makbul ol. Şeytanlıktan vazgeç, dedi. Şeytan:
-Ben vazgeçsem evladım geçmez. Onlar içinde nasıl edeyim? Beni horlarlar. Yapamam, dedi. Şerif:
-Ya lain! Ben de senin evladını elime geçirdikçe kırarım. Sana da evladına da lanet olsun, dedi. Şeytan:
-Ya Şerif! Ben de insanoğullarını kandırdım. İnançlarını kesmeyip birbirin kırsınlar istedim, dedi. Şerif:
-Ya melun! O yaptığın şey nedir, diye sordu. Şeytan:
-Hazret-i Ali'ye, Tanrı dedirttim. Rafizîler uydular, toplanıp

Mazenderan'da bir bölük oldular. Halka fesat edip dururlar, dedi. Şerif üzüldü. İblis:
-Ya Şerif! Niçin üzülüyorsun? Daha ne fesatlar edeceğim. Ümmet-i Muhammed içinde her kim şeriat eteğini tutarsa kendisini benden ve cehennemden kurtarır, dedi. Şerif;
-Ya melun! Niçin bize yalan söylemezsin, dedi. İblis:
-Muhammed ehlinin ve sahabenin bedduasını almaktan korkarım, dedi. Şerif:
-Kalk ya melun! Yıkıl git karşımdan. Bana gam ve üzüntü verme, dedi. İblis kayboldu." (2013, ss. 100-101).

Şeytanın insanlar üstündeki izlerini beş duyu organıyla görmek hiç de zor değildir. Şeytan insanın en derin kuyularında gezinir ve dışarı çıkmak için uygun ortamı kollar. Jung'un gölge olarak bahsettiği arketipin atası şeytandır; çünkü şeytan, kötülük diye bir şey yokken Rabb'inin emrine itaat etmeyerek Âdeme secde etmekten yüz çevirmiştir.

Rüyalar, imgelerle dolu bilinç dışı dünyasıdır ve bu gizemli imgesel dünya bizlere çok şey anlatmaktadır. "*İmgeler dili olan bilinç dışı dilinde, arketipler kişileşmiş olarak ya da simge gibi ortaya çıkar"* (Jung, 2006, s. 52). Saltık, bilinç dışı dünyası olan rüya âleminde şeytanı görmüştür. Şeytan arketipi kötülüklerin üzüntülerin merkezindedir ve Saltık'ın korkup geri dönmeyi düşündüğü Kaf Dağı yolculuğunda şeytanı rüyasında görmesi tesadüfi değildir. Bu durum Saltık'ın iç dünyasında yaşadığı korkunun bilinç dışındaki imgesidir.

Sarı Saltık bireyselleşme yolunda sınanırken dünyalık her şey önüne koyulmuştur. Bunlardan birisi de ab-ı hayattır. Ölümsüzlüğün iksiri olan ab-ı hayat server için kâfirler karşısında mutlak galibiyet demektir; Çünkü Saltık ab-ı hayatı içerek zinde kalıp ölümsüz olacak ve böylece diğer gaziler savaşırken kâfirler onun sağ olduğunu bildiklerinden ondan korkacaklardır. Bu düşünceyle ab-ı hayatı içmek isteyen Saltık "Menucher cinnînin yardımıyla ab-ı hayatın bulunduğu yer olan Süleyman makamına ulaşmıştır. Heveslerine kapılıp ab-ı hayata ulaşan Saltık içeriye girer girmez göğsünden bir el ile tutularak dışarıya atıldı ve ardından ona bir ses eğer Muhammed'in neslinden olmasan helak ederdim, dedi. Durumun farkına varan Saltık hemen tövbe etti" (2013, ss. 611-612). Böylece nefsinin istekleriyle bir kez daha karşılaşan Saltık yine tövbelere sarılarak Rabb'inden bağışlanma dilenmiştir. Gölgesini böylece daha iyi tanımaya başlayan Saltık, dünyalık heveslerine meyletmekten kendini geri çekmeye başlamıştır.

Yavaş yavaş yaşlanıp gazalarını bırakan ve keramet göstermeye son veren Şerif, memleketinde inzivaya çekilmiştir. Ab-ı Hayattan vazgeçen Server artık manevi olarak ölümsüzlük peşinde koşmaktadır. Fakat düşmanları onun zayıf noktalarını iyi bilmekte ve aleyhine kullanmaktadır.

Saltık vefatından önce son bir kez daha gölgesiyle karşılaşmıştır; fakat bu sefer Server dünyalık hırsları için değil onun kimliğini kazanmasını sağlayıp bireyselleşme yolunda ilerleten dini için gururuna yenik düşecektir. Böylece son kez gölgesine yenilen Server'in bu durumu destanda şöyle anlatılmaktadır:

"Şerif, rüyalarında hayırlı alametler görmüyordu. Şerif ses işitmiş, ve ses ona kim keramet gösterirse hemen öleceğini bildirmişti. Gördüğü rüyalar ve duyduğu sesler üzerine Server kendini iyi hissetmiyor ve yanındakilere benim yanımdan gitmeyin diyordu. Bu haber Cehud şehrine kadar ulaştı. Şerif, kurumuş dut ağacına yaslanmış dinlenirken Cehud şehrinden düşmanı olan yahudi kılıkdeğiştirip geldi. Yahudi, Server'in keramet gösterip ölmesini istedi ve Server'e eğer bu kurumuş ağacı yeşertip meyve verdirirsen ben Müslüman olacağım, dedi. Server gördüğü alametler üzerine keramet göstermek kişiyi öldürür dedi. Yahudi hemen Server'e acizsin beceremiyorsun, onun için böyle konuşuyorsun, dedi. Server dayanamadı ve gazaba gelip mübarek eliyle ağacı okşadı, ağaç o anda yeşerdi ve meyve verdi. Kerameti gösterir göstermez Saltık'ın bedenine hastalık düştü ve rengi soldu" (2013, s. 620). Böylece gölgesinin sinsi karanlık oyununa kanarak keramet gösteren Server hastalanarak yatağa düşmüştür.

Saltıknâme'de Hüma adında kuşlar bulunmaktadır. Hüma kuşları, kış vakti Kaf Dağı'nın ardında kışlar ve yazları ise havada uçup yere inmemektedir. Bunun nedeni ise insanlardan ürkmeleridir. Destanda Server insanlardan üremesinin nedenini sorduğunda ise *"insanlar öldürücüdür. Kan ve fesat ederler. Onun için ürküp kaçarlar"* (2013, s. 557) cevabını almıştır. Bu cevap insanoğlunun kolektif olarak içinde barındırdığı arketipi yansıtır. Bu örnek insanoğlunun kötülük ve fesata meyledip karanlık yönlerini göstermektedir. Yaratılan ilk insan olan Hz. Adem'in iki oğlu Habil ve Kabil arasına giren kin ve nefret Kabil'in kardeşi Habil'i öldürmesiyle sonuçlanmıştır. İşlenen bu cinayet insanın ilk cinayet suçu olması sebebiyle yeryüzünde fesadın ilk arketipidir.

2.5. Saltık'ı Gizleyen Arketip: Persona

Çağdaş yaşam içerisinde var olabilmek, uyum sağlayabilmek için insanlar çeşitli maskeler takarlar, takılan bu maskelere persona denir. Persona, ego ile dış dünya arasındaki aracı bir fonksiyondur. Jung, persona ve ruh imgesinin birbiriyle telafi edici bir ilişki içinde olduğunu; persona, yani maske ne kadar katılaşırsa kişiyi doğal, içgüdüsel yaşamından koparacağını ifade etmektedir. Persona ne kadar ayrıştırılmamış olursa ruh imgesinin de o kadar güçleneceğini belirtmektedir (akt. Jacobi, 2002, s.169).

Persona kahramanın serüveninde geçici olarak sembolize edilen somut değişimlerdir. Persona bir çeşit maskedir. Kahraman persona ile kendisini gizleme yoluna gider. Kahramanın başka bir insan, hayvan ya da bir nesne şekline bürünmesi bir çeşit personadır. Kahraman, persona sayesinde korunma, saklanma, gerçek kimliği gizleme gibi amaçlar gütmektedir (Süme, 2011, s. 33).

Diğer sözlü anlatılarda da bulunan *"*şekil değiştirme" ya da "don değiştirme" destanlarda sık kullanılan motiftir. Kahramanlar giremedikleri yerlere girmek ve bunu sorunsuz bir şekilde aşmak için şekil ya da don değiştirmeyi kullanmışlardır. Bu bazen kıyafet değiştirmek bazen de hayvan şekline girebilmek biçiminde de olmuştur. Don değiştirme motifi hakkında Korkmaz şunları söylemektedir:

> *"Türk ve dünya edebiyatında birinin yerine geçme ve birine dönüşme durumu, oldukça eski zamanlardan beri kullanılan izleklerdir. Birinin yerini geçici bir süre alma, ona dönüşme, eski dönem anlatılarında; don değiştirme, başka bir kılığa girme, libas değiştirme (tebdil-i kıyafet), tek taraflı onun yerini alma gibi unsurlardan oluşur. Masallar, bu dönüşüm fikrini "don değiştirme" motifi ile çözümlemiştir"* (2015, s. 115).

Destanların ve halk hikâyelerin en çok kullandığı motif kılık değiştirme ya da diğer ismiyle tebdil-i kıyafettir. Tebdil-i kıyafet, Devlet-i Aliyye-i Osmaniye padişahlarının gerçek hayatta uyguladığı bir yöntemdir. Halkın durumunu bizzat kendisi görmek isteyen padişah, halkın günlük yaşantısında giydiği kıyafetleri giyinir ve padişah olduğunu sezdirmeden halkın durumunu kontrol etmekteydi. Böylece tebdil-i kıyafet ile kendi kimliğini gizleyerek doğru bilgiye bizzat kendisi ulaşmaktadır.

Yol elbette zorluklarla dolu bir serüvendir ve bu serüvende zorluklarla başa çıkmak isteyen kahraman karşısına çıkan engelleri aşacak çözümler bulmalıdır. Aksi takdirde

erginlenme yolculuğunu tamamlayamaz. Süme'nin dediği gibi kahraman persona gibi çeşitli maskeler geliştirerek kendini korumaya alır. Kahramanın uyguladığı personayı Süme şöyle özetlemektedir:

> *"Kahramanın içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtulmak, bir çıkış yolu bulmak, kimliğini gizlemek, farklı kılıklara bürünmek gibi amaçlarla saklanması, maske takmak anlamına gelmektedir. Persona, bir bakıma dış dünyaya karşı geliştirdiğimiz zırhımızdır. Kahramanın kendisine koruyucu bir kalkan tutmasıdır"* (2011, s. 156).

Türk destanlarında herkesin bildiği Korkut Ata/Dede Korkut hikâyelerinde de tebdil-i kıyafet giyme motifi çok sık olarak kullanılmıştır. Sarı Saltık kılık değiştirmeyi çoğunlukla başkasının kıyafetlerini giyerek yapmıştır. Saltık Gazi korkusuzca düşmanlarını yenerek onların elbiselerini giymiş ve bu sayede tanınmaz halde topluluğun, kilisenin vb. yerlerin içine girerek vazifesini yapmıştır. Destanımızda Sarı Saltık'ın persona kullanması şu örneklerde görülmektedir:

> *"Hışma gelip yürüdü. Yalnızdı. Suret-i tebdil edip gazilere; Sizler hazır olun dedi"* (2013, s. 508).
>
> *"Kendisi, Rumîler gibi, giyinip kilisenin yanına geldi"* (2013, s. 3).
>
> *"Şerif, minbere çıkıp yüksek sesle İncil okudu. Kâfirler hep ağlaştılar"* (2013, s. 42).
>
> *"Bir keşişim, dedi"* (2013, s. 64).
>
> *"-Sen Saltuk'a benziyorsun. Doğru söyle, dedi. Şeri ağlayıp:*
>
> *-Beni kime benzetirsin. Haşa! Ben bir fakirim, Frengistan'a gidiyorum, dedi.*
>
> *-Korkma, bize kırılma. Biz Saltık konusundan, her kişiyi Saltık'a benzetiriz. İncinme miskin, dedi Şerif ona dualar etti"* (2013, s. 68).
>
> *"Yolda bir domuz çobanı öldürmüştü, onun elbiselerini kendisi giymişti"* (2013, s. 70).
>
> *"Kâfir feryada başladı. Şerif, hemen onun işini bitirdi. Elbiselerini giyip o ile revane oldu"* (2013, s. 80).
>
> *"-Su âdemisiyim, su issiyim, dedi. Çoban korktu. Şerif, hemen çobanı yere vurdu. Elbiselerini soydu, giydi. Çobanı çırılçıplak bırakıp gitti. Şerif oradan uzaklaştı. Safvan ve halkı yer yer o suyu geçti, Server'i ararlardı. Orada çobanı çıplak buldular:*
>
> *-Sen Şerif'sin, dediler. Biçare çoban feryat etti:*
>
> *-Ben, Şerif değilim, çobanım, diye yalvardı. Fayda etmedi. Başını kestiler, Safvan'a getirdiler"* (2013, s. 243).
>
> *"Şerif kalktı. Kılık değiştirip iç ile doğru yürüdü"* (2013, s.275).

"Şem'un, Şerif'e sövdü. Şerif hemen göğsüne bir tekme vurdu. Şem'un, altından uzunlamasına yıkıldı. Hemen eliyle boğazını tuttu. Şem'un can verdi. Şerif, onun elbiselerini giydi. Kendi elbiselerini de ona giydirdi. Şem'un burnunu ve kulağını kesti yüzünü yere sürttü, tanınmaz hâle getirdi. Kendi dua okudu. Ömer'in darağacına elini soktu, çıkardı. Niyetle yüzüne sürdü, böylece Şem'un suretine girdi" (2013, s. 115).

"Küleyb suretine girdi" (2013, s. 216).

"Ben Badahşan ilindenim. Adım Cabir'dir. Darü'l-Asnam'a geldim" (2013, s. 245).

"Ben batıdanım… Şerif, o ağacın dallarına asılan kandilleri yakardı. Putları düzenlerlerdi. O ağaca sürekli zeytinyağı döküp nefret sürerdi. Ağaca hizmet ederdi hizmet ettiğini sanırlardı" (2013, s. 221).

"Kılıçlar Safvan lainin boynuna dokundu başı önüne düştü. Server onun gövdesini ayağıyla ileri itti. Kılıçlar onu kıyma ettiler. Şerif elinden yüzüğü aldı. Varıp kilisenin bir köşesine oturdu.

Diğerleri geldi. Şerif onlara:
-Ey kavim! Safvan gece yüzüğü bana verdi kendisi de Darü'l-Mabed'e girdi. Putların huzurunda canını verdi.
Daha sonra şerif onları da orada öldürdü ve cenk sırasında şerifi tutmaya çalıştılar. Gökten şimşekle peyda oldu ve seyyid yerden göğe yükseldi. Dediler ki:
-Bu cazu imiş elimizden sihirle kaçtı dediler." (2013, s. 244).

Sarı Saltuk'un kullandığı bir başka persona ise Bezirgân kılığına girerek gerçek kimliğini gizlemesidir. Bezirgân kılığına girmek Türk destanlarında en çok kullanılan motiflerdendir. Bezirgânlar topluluk hallinde gezdikleri için kervanların içlerinde rahatlıkla askeri malzemeleri ve sayıca gerekli askeri yanlarında getirebilmişlerdir. Nitekim Sarı Saltuk, Bezirgân kılığına girdiği vakit çoğu kez yanında askerlerini de almıştır. Bazen sandıklar içinde bazen de yanında yardımcıları olarak bu askerler onunla kervan içinde bulunmakta ve en uygun zamanda çıkıp görevlerini yerine getirmişlerdir. Saltıknâme'de bezirgân personasına şu örnekleri verebiliriz:

"Şerif, veda edip bezirgân kılığında yola çıktı" (2013, s. 87).

"Ruma gitmek üzere yola çıktı. Bezirgân suretinde, on kul ile birlikte Rika mülkündeki Anbolı'ya erişti" (2013, s. 111).

"Bosni'den bir bezirgân geldi, onundur" (2013, s. 114).

"Şerif kendisi, bezirgân gibi giyindi" (2013, s. 186).

"Siz falan yerde pusu kurun. Ben elçi suretinde teküre gidiyorum. Ne zaman nara atarsam gelip cenk edersiniz, dedi" (2013, s. 119).

"Şerif kalktı, kendisini siyaha boyadı. Kendisini, baştan ayağa kadar kara siyaha boyadı, Habeşî rengine döndürdü" (2013, s.183).

"Seyyid sarı sakallı idi. Karaya boyamıştı, ondan tanıyamamışlardı." (2013, s. 66).

"Bir bezirgânım, Şam diyarından geldim" (2013, s. 233).

"Sistan'ın başkenti, Semengen şehrine geldi. Bezirgân kılığında bir hanede kondu." (2013, s. 270).

Sarı Saltık, bezirgân, çoban, kâfir gibi kılıklara girmesinin yanında kadın kılığına da girmektedir. Macera yolunda hiçbir şeyden geri durmayan Saltık, ne gerekiyorsa hiç düşünmemeden yerine getirmiş böylece macerasına sekteye uğramadan başarıyla devam edebilmiştir. Saltıknâme'de Sarı Saltık'ın kadın personasını takması destanda şöyle geçmektedir:

"Bana kadın elbisesi bul giyeyim, kızı sana alayım, dedi.
Kalktılar, kadın elbisesi buldular. Server onu giydi. O insanların bulunduğu yere gitti. Ulaştı, bir yerde oturdu. Hiç kimse bir şey sormadı. Sabah olunca kalktılar, yola çıktılar. Dermah onlarla birlikte giderdi, fakat uzaktan gözetirdi. Bir süre gittiler. Server, kadın kılığında kıza yaklaştı" (2013, s. 209).

Persona ile düşmanlarının arasına sezdirmeden girmeye çalışan Saltık bunu başarıyla yaparken düşmanları da aynı taktikle persona maskesini kullanıp Sarı Saltık'ı yenmek istemektedirler. Saltıknâme'de Sarı Saltık'ın düşmanlarının kullandığı personana ise kötülüğün arketipi olan şeytan üzerinden şöyle verilmiştir:

"Şerif yola çıktı. Giderken bir zaferan tarlasına rastladı. Biraz yer gitti, karşıdan bir şeytan belirdi. Arslan suretine geldi. Şerife yakınlaştı. Yüzünü yere kapayıp cin dilince Şerif'e selam verdi:

-Hoş geldin, dedi. Şerif:

-Sen kimsin, diye sordu. Şeytan:

-Ben bir Müslüman devim. Senin geldiğini işittim, sana geldim. Bir kızım vardı. Burada bir dev vardır. Camus Nerre'nin kardeşinin oğludur, kızımı elimden aldı. O lainden âciz kaldık, dedi. Şerif:

-Cazu devi ben öldürürüm. O lain benim oğlum Muhammed'i de almış, kaçmış. Dert etme büyük ihtimalle sağdır, dedi. Şerif:

-Onun makamı nerededir? Beni ilet, dedi.

Meğer o Keyvan dev kendisi idi, Şerif'i hile ile yakalamak istedi." (2013, s. 94).

Şeytan her zaman kötülüğü çağrıştırır bu yüzden şeytan kötülük arketipinin mitlere yansımasıdır. İnsanoğlunu aldatmak isteyen şeytan tasvirleri çirkin bir şekilde yapılmaktadır. Bu kötü tasvir genellikle zayıf, tek gözlü, bir kulağı olmayan, kötü kokan çirkin bir varlık olarak yapılmaktadır. Sarı Saltık'ı kötülüğe çekmek isteyen şeytan destanda iyi gibi görünmek için bir başka personayı Saltıknâme'de şöyle kullanmıştır:

> *"Bu tarafta Şerif, Rum iline göçünce Sebzevar'da bir Cuhud vardı. O, Sebzevar'dan Mazenderan'a geldi. Mervan neslinden bir kişinin kızı vardı, Cuhud ona âşık oldu. Ondan bir oğlan dünyaya geldi. Beslediler, on dört yaşına girdi. Adına İshak-ı Mazenderani koydular.*
>
> *Bir gün lain, bir yerde otururken İblis lain çıkageldi. Onunla sohbet etti:*
>
> *-Ya İshak! Senin adın Dadger olsun, dedi. İshak gitti kendisine böyle diyen pire:*
>
> *-sen kimsin, diye sordu. O:*
>
> *-Ben Hızır'ım. Sana yardım etmeye geldim. Âlemi alacaksın, dedi. Dadger aldanıp hürmet etti."* (2013, s. 138).

Kötülük arketipinin sembolü olan şeytan Saltıknâme'de insanlara vaadlerde bulunarak onları yüce olarak göstermek istemiş ve Müslümanları yolundan çıkarmak için uğraşıp bu amaç uğruna her türlü yolu deneyen karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine şeytan destanımızda iyi görünmek için personayı şöyle kullanmıştır:

> *"Bu tarafta Melahat meliki Muhsin Tülin, bir gece uykudan uyandı. Başı ucunda, yeşil kanatlı bir kimseyi durur gördü. Korku ile sıçrayıp:*
>
> *-Sen kimsin, dedi. O şahıs:*
>
> *-Ben Cebrail'im. Sana Peygamberlik getirdim. Dadger ve Çenmur gelip sana tabi olalar. Bu Rafizî dinini ileri götür. Şöyle bil ki Ali, Tanrı'dır ve sen hem mehdisin hem de Peygambersin. Hiç tereddüt etme, dedi."* (2013, s. 139).

Yukarıda destanımızda geçen örneklerine yer verdiğimiz kılık değiştirme motifini Sarı Saltık neredeyse her gazasında kullanmıştır. Çünkü Saltık, kâfirlerin içine girip onları oyuna getirir ve ummadıkları zamanda kâfirler için Azrail görevi görür. Saltık dört kutsal kitabı ezbere bilmektedir ve bunun yanında yetmiş iki dili çok iyi konuşmaktadır bu yüzden Sarı Saltık kâfirlerin arasında hiç çekinmeden gezmekte ve onlardan biriymiş gibi davranıp kâfirleri en zayıf düştükleri anda tepelemektedir.

Saltık, kâfirlerin yaşantısına, ilmine ve kitabına öylesine iyi hâkimdir ki kendini Mesih olarak bile kabul ettirmiştir. Her konuda bilgisi ve yeteneği olan Sarı Saltık bu özelliğiyle personayı ustaca kullanmıştır. O yeri geldiğinde amaçları uğrunda her türlü personaya girebilen fakat personanın etkisinde kalmadan amacı doğrultusunda kullanabilen bir kahramandır. Bu yüzden Saltık sınanma yolunda kendinden emin bir şekilde ilerlemekte ve sınavlarını bir bir vererek bireyselleşme sürecinde elindeki her türlü imkânı kullanmaktadır.

III. BÖLÜM: DÖNÜŞ

Kahraman yola çıktığı andan itibaren çeşitli insani ve insanüstü yardımlarla yoluna devam etmiştir. Nihai her yolun bir sonu olduğu gibi kahramanda macerasını bitirmektedir. Kahraman macerasını dişi ya da erkek kişiler, büyülü hayvanların yardımıyla bitirip geri büyük ödülle dönmesi gerekmektedir (Campbell, 2020, s. 179). Kahraman için yaşam değiştiren ödül önemlidir; çünkü maceraya çıkan kişi ile macerayı bitiren kişi aynı değildir. O artık zorlukları görmüş ve kendi bünyesinde dünyanın bazı merhalelerini aşarak kendini gerçekleştirmiş olan kişidir. Kahramanın dönüşünü Campbell şu sözlerle anlatmaktadır:

> *"Tanrısal ve insani; iki dünya ancak birbirlerinden farklı olarak resmedilebilirler – yaşam ve ölüm, gece ve gündüz gibi ayrı. Kahraman bildiğimiz ülkeden karanlığa doğru yola çıkar; orada macerasını tamamlar ya da yine basitçe bize olan bağlarını kaybeder, hapsedilir ya da tehlikeye düşer ve dönüşü o öte bölgeden bir dönüş olarak anlatılır"* (2020, s. 199).

Seyyid Gazi, serüveninin sonunda olgunluğa tam manasıyla eriştiğini her manada hissettirmektedir. Artık o kendini kabullenmiş ve serüveninin sonuna geldiğini bilmektedir. Serüvenin sonu aslında olgunluğun başlangıcıdır. Saltık Gazi, artık kendi iç benliğine dönmüş ve yaşlılığını yüksek bilinçli birey olarak Edirne'de geçirmektedir. Kimi zaman Tuna Nehri üstünde seccadede uçarak namaz kılan ve batmayan Saltık kerametlerini devam ettirmiştir. Süme kahramanın dönüşünü şöyle özetlemektedir:

> *"Yola çıkan mutlaka dönecektir. Ancak bu dönüş diğer dönüşlerden farklıdır. Artık kahraman, yola çıkan kahraman değildir. O, ruhsal bakımdan büyük bir değişim ve dönüşüm yaşamış, kendisini gerçek manada hedefe ulaştırmıştır"* (2011, s. 34).

Macerasından dönen kahraman başarısız değildir. Görevlerini başarıyla tamamlamış kişidir. Sarı Saltık görevini tamamlayıp Edirne'ye geri dönmüştür. Fakat bazı olağanüstü özelliklerini kullanması artık onun için kurtuluş değil hayatını kaybediş olacaktır. Sarı Saltık rüyasında olacaklardan haberdar edilmiştir. Saltık'ın olacaklardan haberdar edilmesi destanımızda şöyle anlatılmaktadır:

> *"Şerif yine bir gün Tuna'ya dalıp çıkardı. Kulağına bir ses geldi. O ses Server'e:*
>
> *-Bundan sonra her kim keramet gösterirse, ölüsü karşısında hazır bilsin. Süre kırk gündür. Ehlullah öyle bilsin, dedi. Server bunu duyunca artık*

velâyet göstermedi. Her kim kendinden velâyet isterse, ona kılıcını gösterip velâyet budur dedi. Seyyid bir gece Gazi Umur'u rüyasında gördü. Gazi Umur:

-Kırk Türlü velâyet buradan çıkar. Kırk tamam olduğu zaman bu er şehit olur. Bundan sonra velâyet eylemeye, dedi Şerif uyanıp rüyasını gazilere anlattı." (Sltk., 2013, s. 612).

Gördüğü bu rüya üzerine Saltık Edirne'de inzivaya çekilmiştir. Daha sonra oğullarına ve gönül dostlarına yanında kalmalarını söylemiştir. Vaktinin yaklaştığını bazı alametler gördüğünü anlatmıştır. Sarı Saltık'ın, bilinç dışı imgeler dünyasında gördükleri sonucunda dostlarına söylediği sözler ve sonrasında yaşadıkları destanda şöyle anlatılmaktadır:

"-Bu yıl benim yanımda durun gitmeyin, dedi. Hayırlı olmayan alametler görüyorum, dedi. Beyler o yıl orada kaldılar. Bir gün Cehud kâfiri, Rus diyarında, Leh iline yakın bir şehirden sürüp geldi. Şerif'e dek ulaştı. Sultan Saltık, kurulmuş bir tut ağacına yaslanmış oturuyordu. Bu Yahudi oraya geldi. Cehud şehrinde işittiler ki:

-Şerif'e bir ses gelmiş, bundan sonra keramet gösterirse hemen ölürmüş, dediler. Cehud'u suret değiştirip gönderdiler. Geldi Şerif'i ziyaret edip:

-Ya Server! Eğer bu ağaç yeşerirse ve yemiş verirse ben sana iman getiririm, dedi. Şerif:

-Bundan sonra keramet göstermek kişiyi ölüme götürü, dedi. Cehud:

-Beceremiyorsun. Âcizsin, onun için böyle diyorsun, dedi. Server gazaba geldi gelip mübarek eli ile ağacı bir kez okşadı. Ağaç hemen yeşerdi, yemiş verdi. Parmağı ile ağacın dibine dokundu su çıkıp aktı. Hemen o anda Şerif'in bedenine hastalık düştü, benzi soldu. Dönüp:

-Ben dünyadan ahrete gidiyorum. Size vasiyetim olsun; eğer kâfirler size zahmet verirse, Tatar iline gidin, dedi. Orada mübarek yüreği yandı. Ukbe karşısında durmuş, hizmet ederdi. Şerif döndü, o Yahudi'ye:

-Hadi şimdi iman getir dedi. Cehud razı olmadı. Şerif öfkelendi. Hüsrev yerinden kalkıp Cehud'u öldürdü. Malını ve rızkını aldılar. Şerif oradan üzgün bir şekilde makamına geldi, ibadet etmekle meşgul oldu. İsmail'in kızından bir oğlu doğdu, adını Ahmed koydular. Server bir gün kötü, bir gün iyi olurdu. Ne sağ ne e hasta idi. Velâyetle çıkmış suyun kenarına geldi, oturdu. Canı su istedi, Ukbe maşrapa ile su verdi, içine elmas zehri kattı. Server zehirli sudan içti, maşrapayı yere bıraktı. O su ateş alevi gibi ışık verdi. Şerif'e ölüm alametlerini söylemişlerdi:

-Sana su, ateş gibi görününce ölüm vaktin yakındır, demişlerdi. Şerif suyu öyle görünce dönüp maşrapadaki elması gördü, yerinden kalkıp Ukbe'yi tuttu:

-Bre lain! Bu ettiğin nedir, dedi. Ukbe:

> *-Babam ve dedemin intikamı için yaptım deyip maşrapayı aldı, kendi de içti düşüp can verdi."* (Sltk., 2013, s. 620).

Sarı Saltık, keramet gösterip güçsüz düşmüş ve devamında gelen olaylar silsilesi ile can vermiştir. Vasiyeti üzerine on iki yere mezarı yaptırılmıştır. Saltık öldükten sonra bile mezarından kerametler göstererek hala var olan alp-gazi kimliğini korumuş ve böylece adı sanı bilinen kerametlerle dolu olan İslam coğrafyasının kahramanı olarak hafızalarda yaşamıştır.

İnsan karar verme yetisine sahiptir ve bu yeti ondaki bireyselliğin göstergesidir. Kişi devlet yönetimi ve bağlılığı altına girdiğinde topluma karışır ve kolektif bilinçle birlikte bireyselliğini kaybederek karar verme yetisini de kaybetmiş olur. Böylece kolektif bilincin himayesi altında olur. İman etmiş biri de kendini tam manasıyla verdiğinde karar verme yetisini kaybeder; çünkü din onu dünyaya yabancılaştırır. Somut olarak gözlemleyemediği soyut olana yaklaştırır (Jung, 1999, s. 58). Jung, bireylerin bu dünyada varoluşu anlamlandırması ve bu dünyanın getirdiği yıkıcı olaylara dirayet göstermesi için ihtiyacı olanı şöyle ifade etmiştir:

> *"Nasıl ki sosyal bir varlık olarak insan uzun vadede toplumla bağı olmadan yaşayamazsa, birey de dış faktörlerin yıkıcı etkisini göreceli olarak azaltabilen dünya ötesi bir prensip olmadan hiçbir zaman varoluşu ve spiritüel ve ahlaki özerkliği için gerçek bir neden bulamaz. Tanrıya bağlanmayan bir birey dünyanın fiziksel ve ahlaki kışkırtıcılığına kendi kaynakları ile direnemez. Bunu yapabilmek için onu kitlelerin içinde boğulmaktan koruyan içsel ve fizikötesi bir deneyimin varlığına ihtiyacı vardır"* (Jung, 1999, ss. 60-61).

Sarı Saltık Gazi, Jung'un belirttiği gibi içinde hep dünya ötesi bir prensip ile varoluşunu sürdürmüş böylece dinine sıkı sıkı bağlanarak kendi bireyselliğini koruyabilmiştir. Saltık Gazi serüveninde önce ayrılışla birlikte babasının intikamından sonra nice engellerle karşılaşarak çözüm üretmiş ve yoluna devam etmiştir. Bazen içindeki kötü arketipler uygun ortamı bularak gün yüzüne çıkmış ama Saltık onları yenerek onların varlığını kabullenmiştir. Bu kabulleniş onun daha iyi bir insan olmasını sağlamış ve gün geçtikçe içsel olgunluğunu artırmıştır. Böylece macerasının sonunda bireyselleşme sürecini tamamlayan Saltık Gazi, iki dünyanın ustası olmuştur.

IV. SONUÇ

Bu çalışmanın amacı Saltıknâme isimli İslamiyet sonrası Türk destanının arketipsel olarak çözümlenmesidir. Bunun yanı sıra Saltıknâme, Campbell'ın *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* isimli eseri çerçevesinde de sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Campbell'ın söz konusu bu eseri dünya çapındaki pek çok anlatının monomit adını verdiği sistematik çerçevesinde ve psikanalitik bir bakış açısı ile incelenmiştir. Bahsettiğimiz bu çalışmada özellikle Freud, Jung başta olmak üzere Melain Klein ve Reza Róheim da içinde olmak üzere dört kuramcının görüşlerinden yararlanmıştır. Bu tez çalışmasında ise Saltıknâme'nin çözümlenmesi için sadece Jung'un arketipsel eleştiri kuramından yararlanılmıştır.

Camphell'ın *Yola Çıkış bölümü* Saltıknâme destanında Sarı Saltık'ın gördüğü bir rüya ile sembolleştirilmiştir. Pek çok fantastik yer (Tılsımdan yapılmış Saba Şehri, Kaf Dağı, Denizaltı Âlemi, Makam-ı Hızır ve Nil Nehri'nin kaynağı gibi) ve figürün (cadı, şeytan, Hızır) yer ettiği destanda kahramanın girdiği mücadeleler, verdiği sınavlar da oldukça canlı bir şekilde tasvir edilmiştir. Bu sınavlar esnasında kahramanın yardımcısı olan doğaüstü yardımcı figürlerinin Saltıknâme'de çok etkili ve dikkat çekici bir şekilde kullanıldığı görülmüştür. Benzer şekilde monomit sistematiğindeki dönüş bölümü de destanda yer almaktadır ve yine bir rüya üzerinden serimlenmiştir.

İnsan ancak hatalarının farkına vardığında doğruyu görebilir ve iyi olana ulaşabilir. Jung'un bireyselleşme sürecinde de kişi kendisinin birey olarak özerk bir yapıya sahip olması için arketipsel yönlerini iyi tanıyarak ve onları doğru kullanarak bireyselleşme sürecinde başarılı olabilmektedir. Bu ancak arketiplerin temel kaynağını oluşturan kolektif yapıdan sıyrılıp kişisel bilincin geliştirilmesiyle mümkün olmaktadır. Bu nedenle de arketiplerin bahçesi olan mitlerde kahramanların aşama arketipiyle macerasında bireyselleşme sürecini tamamladığı görülmektedir. Saltıknâme'de Jung'un arketipleri uygun ortamı bularak karşımıza çıkmaktadır. Saltık'ın da aşama arketipiyle karşısına çıkan bu engelleri aştığı görülmektedir. Saltık'ın karşına çıkan bu engeller aslında kendi iç benliğinde mücadele ettiği arketiplerdir.

Saltıknâme'de de Campbell'in monomitine göre silsile halinde arketipsel eleştiriyle ele aldığımız Saltık, yetim arketipi ve ardından rüya ile simgelenen yola çıkışı aşama

arketipine uygunluk gösterdiği görülmektedir. Saltık'ın kendisiyle olan savaşında bazen yapayalnız bazen güçsüz geçen zorlu mücadele yolunda gölgesine yenik düşerek arketiplerin karanlık yönleriyle yüzleşmiş ve sonunda bunları aşmada başarılı olmuştur. Böylece zorlu sınavlarla dolu mücadelesinde Sarı Saltık'ın engelleri aşarak bireyselliğe ulaştığı görülmüştür. Gittiği uzak ülkeden yurduna macerasını tamamlayıp dönen Sarı Saltık, kendisine ödül olarak verilen bu bireyselleşme yani olgunlaşma sürecini tamamlamıştır. Böylece Saltık, yurduna kendi öz bilincini kazanmış birey olarak dönmüştür.

Sonuç olarak bu çalışma ile Türk destanları üzerine yapılan arketipsel bir incelemenin Türkiye'deki çok az sayıdaki örneklerine bir yenisi daha kazandırılmıştır. Türk destan geleneğinin en önemli destan anlatısından biri olan Saltıknâme'nin daha iyi anlaşılması ve bu doğrultuda diğer destanların da arketipsel olarak ele alınıp milli kahramanlarımızın daha iyi özümsenmesi bu tez sonucunda umut edilen en büyük temennidir.

KAYNAKÇA

Aksu, M. (2002). *Saltuknâme'de küçük ünlü uyumu* (Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Antalyalı, Z. E. (2019). *Osmanlıların tarih bilincinin arayışında: Saltuknâme'yi geçmişin kavramsallaştırılması olarak okumak* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Aydoğan, Z. (2007). *On beşinci yüzyıl bağlamında Saltukname'nin bir incelemesi* (Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk edebiyâtı târihi.* C. 1. İstanbul: MEB Basımevi.

Bayat, F. (2006). *Oğuz destan dünyası Oğuznamelerin tarihi, mitolojik kökenleri ve teşekkülü,* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Bezenmiş, T. (2021). *Hamdullah Hamdi'nin Yûsuf'u Züleyhâ mesnevisinde arketipsel sembolizm açısından aşkın kemâle ulaşması* (Yüksek Lisans Tezi). Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Batman. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Boratav, P. N. (1969). *100 soruda Türk halk edebiyatı.* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Campbell, J. ve Moyers B. (2013). *Mitolojinin gücü kutsal kitaplardan Hollywood filmlerine mitoloji ve hikâyeler*. İstanbul: Mediacat Kitapları.

Campbell, J. (2020). *Kahramanın sonsuz yolculuğu.* (Sabri Gürses, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

Campbell, J. (2013). *Kahramanın sonsuz yolculuğu.* (Sabri Gürses, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Çakmak, Y. (2012). *Tunceli-Hozat bölgesinde Sarı Saltık ocağı ve bektaşilik: tarih- inanç ve doktrin-ritüel* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Çetindağ, S. G. (2011). *Köroğlu merkezli hikayelerin sembolik açılımı* (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Çobanoğlu, Ö. (1999). *"*Kıbrıs Türk halk kültüründe halk kahramanı kalıbı ve sosyo-psikolojik işlevleri", *Millî Folklor*, Bahar, 11(41), 29-35.

Çobanoğlu, Ö. (2003). *Türk dünyası epik destan geleneği.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Çobanoğlu, Ö. (2020). *Türk dünyası epik destan geleneği.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Çorak, F. (2019). *Rumeli'nin fethinde sufilerin etkisi- Sarı Saltuk Gazi örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tasavvuf Bilim Dalı, Edirne. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Dağ, H. B. (2018). *İslâmi dönem Anadolu Türk destanlarından "Müseyyeb-nâme, Battalnâme, Danişmend-nâme ve Saltık-nâme"nin değerler eğitimi açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Nevşehir. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Demir, N. (2013). Tarihi, kültürel ve destani kaynak olarak Saltıkname. *Balkanlara gidişinin 750. yılında uluslararası Sarı Saltuk Gazi sempozyumu* (s. 155-175) (haz. Prof. Dr. Ahmet G. Doç. Dr. Rıdvan C. Yar. Dç. Dr. Bülent A. Arş. Gör. Fatma R.) Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne.

Rûmî, E. H. (2013). *Saltıknâme,* Haz. Necati Demir, M. Dursun Erdem. İstanbul: Uluslararası Kalkınma ve İş birliği Derneği Kültür Yayınları.

Rûmî, E. H. (1987). *Saltuk-nâme I*, Haz. Şükrü Halûk Akalın. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Rûmî, E, H. (1988). *Saltuk-nâme II*. Haz. Şükrü Halûk Akalın. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Ekici, M. (2019). 13. Dede Korkut Destanı "Salur Kazan'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi" boyunu beyan eder hanım hey!, *Milli Folklor, s. 122.*

Elçin, Ş. (1986). *Halk edebiyatına giriş.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Elçin, Ş. (1981). *Halk edebiyatına giriş.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Elçin, Ş. (1988). *Halk edebiyatı araştırmaları.* c. 1. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Ersoy, E. (2006). *Jung'un arketip kavramı. Anadolu Aydınlanma Vakfı*, 1-3.

Ercan, E. H. (2006). *Makedonya'da adak ve ziyaret yerleri* (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı, İzmir. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Fordham, F. (2008). *Jung psikolojisinin ana hatları*. (Aslan Yalçıner, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Gökeri, A. İ. (1979). *Arketiplere dayanan yeni bir tahlil metodunun tanıtılarak ingiliz ve Türk edebiyatında bazı romans ve epik niteliğinde yapıtlara uygulanması*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara.

Gümüş, T. (2016). *Kazan Oğuznamesi'nin arketipsel sembolizm bağlamında incelenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi). Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

İbn-i S. (2015). *Tuffâhu'l-ervah ve miftâhu'l-irbâh*. Haz. Nejdet Gürkan, Mehmet Necmettin Bardakçı, Mehmet Saffet Sarıkaya. İçinde (ss. 58-67). İstanbul: Kitap Yayınevi.

İçli, A. (2010). Hüsn ü Aşk mesnevisinde dramatik aksiyonu oluşturan değerler üzerine bir inceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 20(2), 57-58. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/715876 adresinden erişildi.

Işık, N. (2009). *Türk masallarının sembolik açıdan çözümlenmesi* (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Elazığ. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Kalafat, Y. (1995). Doğu Anadolu'da eski Türk inançlarının izleri. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Kasımoğlu, S. (2017). *Binbir Gece Masalları'nda kahraman izleği Şehriyar'ın farkındalık yolculuğu.* Ankara: Ürün Yayınları.

Korkmaz, R. (2015). *Dede Korkut hikayelerindeki su kültünün mitik yorumu. Yazınsal okumalar*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Korkmaz, R. (2015). *Fenomenolojik açıdan Tepegöz yorumu. Yazınsal okumalar*. İçinde (s.46). İstanbul: Kesit Yayınları.

Köprülü, M. F. (1981). *Türk Edebiyatı tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Jacobi, J. (2002). *C. G. Jung psikolojisi*. (M. Arap, Çev.) İstanbul: İlhan Yayınevi.

Jirmunskiy, V. M. (2011). *Türk kahramanlık destanları: I-II Bölüm*. (Mehmet İsmail ve Hülya Arslan Erol, Çev.). Ankara: TDK Yayınları.

Jung, C. G. (2013). *Dört arketip*. (Zehra Aksu Yılmazer, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Jung, C. G. (1998). *Analitik psikolojinin temel ilkeleri (Konferanslar)*. (Kâmuran Şipal, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi

Jung, C. G. (2009). *İnsan ve sembolleri*. (Ali Nahit Babaoğlu, Çev.). İstanbul: Okyanus Yayınları.

Jung, C. G. (2006). *Analitik psikoloji*. (Ender Gürol, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.

Jung, C. G. (1999). *Keşfedilmemiş benlik,* (Canan Ener Sılay, Çev.). İstanbul: İlhan Yayınevi

Kaya, A. (2016). *Kırım Türk-Tatar destanlarının arketipsel sembolizm bağlamında değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ardahan. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Oğuz, Ö. vd. (2013). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Onat, G. (2007). *Elif Şafak'ın romanlarının arketipsel sembolizim açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

Öztürk, A. (1985). *Türk anonim edebiyatı*. İstanbul: Bayrak Yayıncılık.

Özkan, F. (2020). *Osmanlı döneminde Rumeli gazi-derviş tipolojisi (14-15 yüzyıllar)* (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bölgesel Araştırmalar Anabilim Dalı, Balkan Araştırmaları Anabilim Dalı, Çanakkale. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Pearson, C. (2003). *İçimizdeki kahraman.* (Semra Yanbaşı, Çev.). İstanbul: Akaşa Yayınları

Sakaoğlu, S. ve Duymaz, A. (2008). *İslamiyet öncesi Türk destanları,* İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Veyis, S. (1977). *Türk halkbilim.* Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Şayhan, F. (2015). *Altay kahramanlık destanlarının mitik serüveni (Erginlenme-Olgunlaşma)* (Doktora Tezi). Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

S. Medine. ve A. Canan. (2018). Dünya mitlerinde yılan, *Folklor/Edebiyat,* 24(94), s.60. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/568803 adresinden erişildi.

Stevens, A. (1999). *Jung.* (Ayda Çayır, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Şimşek, E. ve Şenocak, E. (2009). İbn i Sina hikayelerinin arketipsel tahlili. *Milli Folklor, 10* (82), 110-121. https://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/esma_simsek_ebru_senocak_ibn_sina_hikayelerinin_arketipsel_tahlili.pdf adresinden erişildi.

Taş, K. M. (2019). *Türler arası geçişkenlik örneğinde Sarı Saltık ve Saltıknâme* (Yüksek Lisans Tezi). Necmeddin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Konya. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Topçu, F. (2016). *Saltuknâme'nin değerler açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Türk Dil Kurumu, (1998). *Türkçe sözlük* C. 1-2, (Haz. Parlatır, İ., Gözaydın, N., Zülfikar, H.) c. 2. (9. Baskı) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. https://turuz.com/book/title/turkce-sozluk-tdk-1-2 adresinden erişildi.

Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi. (1977). C. 2. "Destan". Ankara: Dergâh Yayınları.

Yardımcı, M. (2010). *Destanlar.* Ankara: Ürün Yayınları.

Yıldız, N. A. (2015). *Türk dünyası destancılık geleneği ve destanlar.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Yüce, K. (1987). *Saltuk-nâme'de tarihi, dinî ve efsanevi unsurlar.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Togan, Z. V. (1931). Türk destanlarının tasnifi-I, *Atsız Mecmua*, 1(4).

Tuğrul, T. (2006). *Tunceli alevîliğinde inanç ve ibadet (Sarı Saltık ocağı örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İstanbul. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Stephan S. (Yönetmen). (1957). *Jung on film.* Segaller Films. Tedarik edilebileceği adres: www.youtube.com

Yazır, E. H. (2001). *Kur'an-ı Kerim Türkçe meali*. İstanbul: Motif Yayınları.

Yılmaz, M. (1998). *Saltuk-Nâme'nin II. cildindeki birleşik cümleler üzerine bir çalışma* (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Adana. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Yılmaz, F. (2019). *Rumeli'de faaliyet gösteren dervişlere dair menakıpnamelerde tarihî ve efsanevî unsurlar* (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bölgesel Araştırmalar Anabilim Dalı, Balkan Araştırmaları Anabilim Dalı, Çanakkale. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCİD	0000-0003-3527-6122
Adı Soyadı	Serhan HATILOĞLU
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Türk Dili ve Edebiyatı

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	Orta Seviye

İLETİŞİM

Adres	
E-Posta	